

«Άνθρωπον Ζητώ»

Αρχές της Κυνικής Φιλοσοφίας

Μαρία Σεφέρου

Copyright © 2007, Μαρία Σεφέρου

Στην ιερή μνήμη της αγαπημένης μου ανεψιάς **Ειρήνης**

Περιεχόμενα

Κεφ.	Τίτλος	Σελ.
	Πρόλογος	5
A	Κυνισμός	8
B	Κυνικοί Φιλόσοφοι	24
	1: Αντισθένης	24
	2: Διογένης ο Σινωπεύς	33
	3: Κράτης ο Θηβαίος	45
	4: Ιππαρχία	49
	5: Μητροκλής	53
	6: Μένιππος	55
	7: Ονησίκριτος	56
	8: Μενέδημος	58
	9: Μόνιμος	58
	10: Αναξιμένης ο Λαμψακηνός	59
	11: Φίλισκος ο Αιγνίτης	60
	12: Βίων ο Βορυσθενίτης	60
	13: Τέλης	62
	14: Κερκίδας	62
	15: Μελέαγρος	63
Γ	Φιλόσοφοι με Κυνικές Ρίζες	64

	1: Ζήνων ο Κιτιεύς	64
	2: Κλεάνθης	66
Δ	Οι μετά Χριστόν Κυνικοί	68
	1: Δημόναξ	68
	2: Οινόμαος ο Γαδαρηνός	71
	3: Δημήτριος	72
	4: Δίων ο Χρυσόστομος	74
	5: Επίκτητος	77
Ε	Κυνισμός και Χριστιανισμός	91
ΣΤ	Ο Σύγχρονος Κυνισμός	102
	Επίλογος	104
	Σημειώσεις Τέλους	105

Πρόλογος

Ποτέ άλλοτε στην ιστορία της ανθρωπότητας η παροιμιώδης ρήση του *Κυνικού* φιλοσόφου Διογένη, “*Άνθρωπον Ζητώ*”, δεν ήταν τόσο επίκαιρη όσο σήμερα. Κι αυτό όχι γιατί οι άνθρωποι είναι σήμερα χειρότεροι απ’ ότι ήταν τον 4^ο και 3^ο αιώνα π.Χ., αλλά διότι στη εποχή μας – εποχή της αστραπιαίας μετάδοσης των κακών ειδήσεων μέσω των ηλεκτρονικών Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης – η συνειδητοποίηση της επιτακτικής ανάγκης ύπαρξης *Ανθρώπων* σε κάθε τομέα της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής είναι σχεδόν καθολική.

Άνθρωπον ζητούμε απεγνωσμένα στην εθνική και διεθνή πολιτική σκηνή που να βάλει κάποια τάξη στο χάος που επικρατεί παντού. Και ζητούμε *Άνθρωπον* στη Δημόσια Διοίκηση, στον τομέα της Υγείας, στην Παιδεία – εκεί κατ’ εξοχήν – στη μικρή κοινωνία που ζούμε, στην πολυκατοικία μας, στην παρέα μας, ναι, ακόμη και μέσα στην ίδια την οικογένεια, τη μικρογραφία της κοινωνίας... Σαν το Διογένη όλοι εμείς οι “ανώνυμοι”, κρατώντας νοερά το δικό μας φανάρι, ψάχνουμε για *Άνθρωπο* με όλη τη σημασία της λέξης – *Άνθρωπο* με ανθρωπιά, με κοινό νου, με χαρακτήρα, με ηθικές αρχές και αξίες, με υψηλούς στόχους και ιδανικά, με αυτοσεβασμό και φιλότιμο.

Το θλιβερό, βέβαια, είναι ότι οι περισσότεροι από μας δε μπήκαμε ποτέ στον κόπο να ψάξουμε πρώτα για τον *Άνθρωπο* μέσα μας. Δεν κάναμε ποτέ ειλικρινά και θαρραλέα την αυτοκριτική μας – δεν βρήκαμε το χρόνο ούτε τη διάθεση για κάτι τέτοιο... Δεν προσπαθήσαμε ν’ ανακαλύψουμε τα δικά μας ελαττώματα και ν’ αναδείξουμε τις δικές μας αρετές· κι αν το κάναμε, ήταν συνήθως εντελώς περιστασιακά κι επιπόλαια, και γι’ αυτό ίσως δεν δικαιούμεθα να κρίνουμε αυστηρά τους άλλους.

Σε κάθε περίπτωση, στη σημερινή αποπνικτική ατμόσφαιρα της χυδαιότητας, της αδικίας, της βίας και του συβαριτισμού, έχω τη γνώμη ότι θα ήταν χρήσιμο να ρίξουμε λίγο φως μέσα μας και γύρω μας με το *φανάρι* του Διογένη, δηλαδή με τη φιλοσοφία του, μ’ άλλα λόγια να μελετήσουμε την ξεχασμένη και παρεξηγημένη *Κυνική* φιλοσοφία.

Ο *Κυνισμός*, σαν φιλοσοφία, γεννήθηκε στην Αρχαία Ελλάδα, βασικά από αντίδραση προς τον παραλογισμό του κατεστημένου. Οι *Κυνικοί* φιλόσοφοι κατηγορήθηκαν ότι αποστρέφονταν προκλητικά τον πολιτισμό της εποχής τους. Η αλήθεια, όμως, είναι ότι δεν αποστρέφονταν τον πολιτισμό καθεαυτό αλλά είχαν αντίρρηση προς τις παρενέργειές του. Ο *Κυνικός* φιλόσοφος έβλεπε την κοινωνία περίπου σαν ένα τεράστιο τρελοκομείο, ή θέατρο, όπου καθημερινά δίνονταν ανόητες παραστάσεις που δε σήμαιναν τίποτα και δεν πετύχαιναν κανένα στόχο, αλλά απλά προκαλούσαν περισσότερη σύγχυση και ζαλάδα στους ανθρώπους.

Αντιστεκόμενος σθεναρά σ' αυτού του είδους τον "πολιτισμό" της κυριαρχίας των παράλογων πάνω στους συνετούς και των ισχυρών πάνω στους αδύνατους, ο Διογένης ύψωσε τη φωνή του στον Αλέξανδρο, λέγοντάς του, "*Μη μου κρύβεις τον ήλιο*"!

Η αλληγορική αυτή φράση του *Κυνικού* Διογένη μας αφορά και σήμερα. Είναι πολλοί εκείνοι που μας κλέβουν το χαμόγελο και μας κρύβουν τον "ήλιο"... Είναι πολλοί οι εξουσιαστές που κινούνται μηχανικά κυνηγώντας τις κενές αυταπάτες του πλούτου, της δύναμης και της φήμης, συντρίβοντας ανελέητα όσους σταθούν εμπόδιο στο δρόμο τους.

"*Μη μας κρύβετε τον ήλιο*", βοούν, ψιθυριστά ή φωναχτά, όσοι καταφέρνουν, μέσα στη γενική έκπτωση αρχών και αξιών της σημερινής κουλτούρας της κατανάλωσης, και παρά τις θολές και διαστρεβλωμένες εικόνες της πραγματικότητας, να διατηρούν ίχνη κοινής λογικής και καθαρής συνείδησης, ελπίζοντας ακόμη σε κάτι καλύτερο.

Στη θλιβερή εικόνα της αρχαίας κοινωνίας οι *Κυνικοί* φιλόσοφοι είχαν αντιδράσει δυναμικά, ίσως κάποιοι απ' αυτούς, ενίοτε, και με ακραίο τρόπο, σε μια απεγνωσμένη προσπάθεια να κλονίσουν τα βάθρα εκείνων που τους έκρυβαν τον "ήλιο". Επαναστάτησαν ειρηνικά εναντίον των κακών συνεπειών του πολιτισμού της εποχής των, και μας στέλνουν ένα ηχηρό διαχρονικό μήνυμα να προσπαθήσουμε να κάνουμε κι εμείς το ίδιο σήμερα.

Θα βρεθούν κάποτε κάποιοι ανάμεσά μας, έστω και λίγοι, ν' απαιτήσουν σθεναρά απ' όλους εκείνους που μας κρύβουν τον ήλιο της δικαιοσύνης και της ελπίδας να κάνουν στην άκρη, μπας και ξημερώσουν πιο φωτεινές μέρες για όλους μας; Αυτό είναι το ζητούμενο – "*ίσως μόνο για τους ρομαντικούς και τους*

αιθεροβάμονες”, θ’ αντιτείνουν οι ρεαλιστές και οι απαισιόδοξοι...

Ας γνωρίσουμε, λοιπόν, τις βασικές αρχές της *Κυνικής* φιλοσοφίας μέσα από τις σελίδες του σύντομου αλλά περιεκτικού τούτου πονήματος, κι ας δούμε τι θετικό και πρακτικό μπορούμε ν’ αντλήσουμε που θα συντελούσε στο να φωτίσει τη ζωή μας. Στο κάτω-κάτω, αν είναι δύσκολο ν’ αλλάξει η κοινωνία, στο χέρι μας είναι, αν το θελήσουμε, ν’ αλλάξουμε τον εαυτό μας και το βαθμό που μας επηρεάζουν τα κακώς κείμενα γύρω μας. Εξάλλου, όπως θα δείτε, οι περισσότεροι *Κυνικοί* διέθεταν και πικάντικο χιούμορ, πράγμα που κάνει την ανάγνωση ευχάριστη.

Βεβαίως υπάρχουν και οι πολέμιοι του *Κυνισμού*, οι οποίοι υπερτονίζουν κάποιες έντονα προκλητικές συμπεριφορές συγκεκριμένων *Κυνικών*· σ’ αυτές όμως επιλέγω να μην επεκταθώ, αφού ήταν μεμονωμένες, και στόχος μου είναι να παρουσιάσω μόνο το θετικό μήνυμα του *Κυνισμού* μέσα από το πόνημα τούτο. Άλλωστε, η καθημερινότητα είναι γεμάτη από αρνητικά πρότυπα και ερεθίσματα και όλοι χρειαζόμαστε θετικά μηνύματα για να πάρουμε μια βαθιά ανάσα και να κάνουμε αποτοξίνωση της σκέψης μας...

A: Κυνισμός

Ο Κυνισμός εκδηλώθηκε ως κίνημα κατά τον 4^ο π.Χ. αιώνα, σαν εναντίωση στον καθιερωμένο τρόπο ζωής που ήταν συχνά ασυμβίβαστος με τη λογική.

Η φιλοσοφία του *Κυνισμού* είχε στόχο να επιτύχει ο άνθρωπος αταραξία μέσω της θεληματικής αποξένωσής του από την κοινωνία, και ν' αποκτήσει ευδαιμονία και αυτάρκεια με όσο το δυνατό πιο απλά, προσιτά και φυσικά μέσα. Για τους *Κυνικούς*, η ενάρετη ζωή συνίστατο στη νίκη του ανθρώπου πάνω στις επιθυμίες του. Η κυριαρχία της λογικής πάνω στα πάθη ήταν βασικό αξίωμα της *Κυνικής* σκέψης.

Η μελέτη της φιλοσοφίας του *Κυνισμού* δεν είναι εύκολη υπόθεση καθώς δεν διασώζονται αυθεντικά κείμενα, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων. Στο *Λεξικό της Ιστορίας των Ιδεών*(1) αναφέρεται ότι το πρόβλημα του *Κυνισμού* είναι στη ουσία πρόβλημα που αφορά στις πηγές του.

Η γνώση μας για τον *Κυνισμό* και τους *Κυνικούς* βασίζεται κυρίως στις πληροφορίες μεταγενέστερων συγγραφέων από αναφορές που βρέθηκαν διασκορπισμένες σε πολλά αρχαία κείμενα, στην πλούσια συλλογή ανεκδότων, και σε επιστολές αμφισβητούμενης αυθεντικότητας που είδαν το φως της δημοσιότητας πολύ αργότερα. Για το λόγο αυτό η ερμηνεία των μεμονωμένων προτάσεων και περιλήψεων πρέπει να γίνεται με επιφύλαξη και πάντα κάτω από το πρίσμα της ιστορίας των ιδεών που είχαν σχέση με τους *Κυνικούς*. Σε τούτο ακριβώς οφείλεται το γεγονός ότι οι ερευνητές ενίοτε καταλήγουν σε διαφορετικές απόψεις. Υπάρχουν βέβαια και κάποια κεντρικά αξιώματα του *Κυνισμού* πάνω στα οποία οι περισσότεροι συμφωνούν.

Οι *Κυνικοί*, με το ζωντανό τους παράδειγμα και το λιτό τρόπο ζωής τους, προσπαθούσαν ν' ανακουφίσουν τον ανθρώπινο πόνο που προκαλούσε ο λανθασμένος τρόπος ζωής. Πάντως, οι περισσότεροι *Κυνικοί* δεν αποκήρυτταν εντελώς το συμβατικό τρόπο ζωής, αν και επέλεγαν τους φίλους τους μόνο μεταξύ των συντρόφων τους *Κυνικών*. Ένας από τους λόγους ήταν το ότι πίστευαν πως τα περισσότερα άτομα, παρόλο που έχουν την εμφάνιση ανθρώπων, δεν είναι άνθρωποι! Οι *Κυνικοί* πίστευαν

ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είχαν πλανηθεί στο να θεωρούν τους εαυτούς των έξυπνους και ευπρεπείς, όταν στην πραγματικότητα δεν ήταν παρά καμουφλαρισμένοι απατεώνες και ρουφιάνοι, και γι' αυτό το λόγο δεν ήταν αληθινοί άνθρωποι. Ο Διογένης εξέφρασε αυτή την *Κυνική* άποψη, όταν αναχωρούσε από ένα δημόσιο λουτρό. Ρωτήθηκε εάν ήταν πολλοί άνθρωποι λουόμενοι, και απάντησε ότι “*ήταν λίγοι άνθρωποι αλλά μεγάλο πλήθος λουομένων.*”

Ένας άλλος λόγος που οι *Κυνικοί* επέλεγαν για φίλους τους μόνο άλλους *Κυνικούς* ήταν οι θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Οι *Κυνικοί* γενικώς περιφρονούσαν την κρατούσα θρησκεία της εποχής τους. Δεν είχαν υπομονή για πολυθειστικές ή μονοθειστικές δεισιδαιμονίες και δοξασίες. Ήταν δύσπιστοι ως προς τα θρησκευτικά τελετουργικά και τα θεωρούσαν παιχνίδια που δημιουργήθηκαν για την ψυχαγωγία και την παρηγοριά του πλήθους. Δεν απέδιδαν καμία αξία στις θεογονίες και τους ανθρωπομορφικούς μύθους των θεών.

Οι *Κυνικοί* προσπάθησαν να εξαλείψουν τις θρησκευτικές πρακτικές, συχνά με σαρκασμό και γελοιοποίηση, ή με καταγγελία και καταδίκη, και βασικά υιοθετώντας συμπεριφορές που ήταν αντίθετες μ' αυτές τις δοξασίες και πρακτικές. Ο λόγος που οι ίδιοι καταδίκασαν τις κρατούσες θρησκείες ήταν επειδή είχαν αποτύχει στο να προσφέρουν πρακτική καθοδήγηση στις καθημερινές υποθέσεις. Παρά ταύτα, οι *Κυνικοί* δεν ήταν άθεοι και δεν είχαν αποκηρύξει εντελώς ολόκληρη την οργανωμένη θρησκεία. Όμως, πίστευαν πως ήταν απεσταλμένοι του Θεού, και σαν τέτοιοι δεν χρειάζονταν την οργανωμένη θρησκεία, διότι αυτοί που αγαπούν το Θεό δεν έχουν θρησκεία παρά τον ίδιο το Θεό.

Οι *Κυνικοί* πίστευαν πως ήταν οι *de facto* ηγέτες, και οι μόνοι αληθινοί άνδρες της πολιτικής και της θρησκείας, που εργάζονταν για το διαφωτισμό των μαζών. Επιδίωξαν να ζουν σύμφωνα με τους σαφώς καθορισμένους στόχους των και κάτω από την καθοδήγηση ενός ελεύθερα επιλεγμένου σκοπού του Θεού, παρά να γίνουν οπαδοί μιας θρησκείας μέσω κίβδηλων τελετουργικών και άλλων απατηλών πρακτικών. (2)

Κανένα από τα γραπτά των ίδιων των *Κυνικών* δεν διασώζεται εξ' ολοκλήρου. Η πιο εκτεταμένη αρχαία αναφορά στους *Κυνικούς* βρίσκεται στο 6^ο βιβλίο, «*Περί βίων δογμάτων και αποφθεγμάτων των εν φιλοσοφία ευδοκιμησάντων*», του εκ Κιλικίας Έλληνα ιστοριογράφου της Φιλοσοφίας της

Αρχαιότητας, Διογένη Λαέρτιου, που έζησε κατά τον 3^ο μ.Χ. αιώνα. Εν τούτοις και αυτή η πηγή αμφισβητήθηκε ως προς την αξιοπιστία της από κάποιους μεταγενέστερους σχολαστικούς.

Όπως γράφει ο Luis E. Navia στην κριτική του μελέτη για τον Κλασικό Κυνισμό (3), το Κυνικό κίνημα θεωρείται ως ένα από τα πιο προκλητικά φαινόμενα της διανόησης στην ιστορία της Δύσης. Οι Κυνικοί, με το κήρυγμά τους, που ήταν κάτι σαν κοινωνικό ευαγγέλιο και πολιτική διαμαρτυρία, στόχευαν στην υπονόμευση των εθίμων και της συμβατικότητας των συγχρόνων τους. Από την πρώτη δεκαετία του 4^{ου} π.Χ. αιώνα, σύντομα μετά την εκτέλεση του Σωκράτη, μέχρι τις τελευταίες στιγμές της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας όπου τα ορατά ίχνη της κλασικής εποχής σβήνονταν από τους Βαρβάρους και καταπνίγονταν από το Χριστιανισμό, οι Κυνικοί ήταν γνώριμη παρουσία στον κλασικό κόσμο. Το επαναστατικό τους μήνυμα ακουγόταν τόσο στις αγορές από απλούς ανθρώπους όσο και στις αυλές ηγεμόνων και τα παλάτια αυτοκρατόρων.

Πάντως, πρέπει να διευκρινιστεί ότι ο Κυνισμός δεν υπήρξε ποτέ ένα μονολιθικό φιλοσοφικό κίνημα με συγκεκριμένο φιλοσοφικό δόγμα, δηλαδή δεν υπήρξε αυτό που θα αποκαλούσαμε “σχολή” φιλοσοφίας. Σύμφωνα με τη μελέτη του Luis E. Navia, ο Κυνισμός συνιστούσε, περισσότερο απ’ οτιδήποτε άλλο, ένα άμορφο κίνημα διανοητικής και κοινωνικής ανταρσίας εναντίον πολλών δοξασιών και πρακτικών.

Από το τέλος του 19^{ου} αιώνα αρκετοί σχολαστικοί άρχισαν ν’ ασχολούνται σοβαρά με τον Κυνισμό και την προέλευσή του. Το ενδιαφέρον τους εκδηλώθηκε κυρίως από την εποχή που ο *Ferdinand Dummler* δημοσίευσε τη διατριβή του με τον τίτλο *Αντισθενικά (Antisthenica)*, το 1882. Ο *Dummler* πίστευε πως είχε ανακαλύψει στο έργο του Πλάτωνα μια ολόκληρη σειρά από επιθετικές αναφορές για τον Αντισθένη, το φερόμενο ως ιδρυτή του Κυνισμού. Στη συνέχεια, βέβαια, οι θέσεις του *Dummler* πολεμήθηκαν ως ακραίες από άλλους σχολαστικούς, ενώ ο ρόλος του Αντισθένη ως ιδρυτού της φιλοσοφικής σχολής δεν τέθηκε σε αμφισβήτηση.

Ο όρος ‘Κυνικός’, σύμφωνα με τις πηγές, προέρχεται από το *Κυνόσαργες*, ένα από τα τρία μεγάλα γυμναστήρια των Αθηνών, που βρισκόταν στα νοτιοανατολικά της πόλης, αμέσως έξω από το τείχος. Εκεί λέγεται πως δίδασκε ο *Αντισθένης* την Κυνική διδασκαλία. Το *Κυνόσαργες* πήρε τ’ όνομά του διότι κάποια φορά που οι Αθηναίοι πρόσφεραν θυσία στον *Ηρακλή*, ένας

σκύλος της ράτσας “*άργος*” άρπαξε τους μηρούς του ζώου από το θυσιαστήριο και στη συνέχεια καταδιωκόμενος έτρεξε και τους άφησε στο μέρος εκείνο. Έκπληκτοι οι Αθηναίοι έσπευσαν να συμβουλευτούν το *Μαντείο των Δελφών* με ποιο τρόπο έπρεπε να εξιλεώσουν τον *Ηρακλή*. Ο χρησμός που έλαβαν ήταν να ιδρύσουν *ιερό* στο μέρος που ο σκύλος εγκατέλειψε το θυσίασμα. Και πράγματι, οι Αθηναίοι ίδρυσαν στο σημείο αυτό *ιερό* το οποίο ονόμασαν *Κυνόσαργες*, από το όνομα του σκύλου (κυνός+άργος).

Το *Κυνόσαργες*, λοιπόν, έγινε Γυμνάσιο για τους “*νόθους*”, δηλαδή τους μη γνήσιους (από πατέρα και μητέρα) νεαρούς Αθηναίους. Οι *νόθοι* δεν έπαιρναν αθηναϊκή υπηκοότητα διότι είχαν γεννηθεί από μητέρα σκλάβα, ή ξένη, ή πόρνη. “*Νόθοι*” ήταν επίσης και όσοι είχαν γεννηθεί από Αθηναίους γονείς οι οποίοι δεν ήταν νόμιμα παντρεμένοι. Στο *Κυνόσαργες* χτίστηκε και περίφημο *ιερό* αφιερωμένο στον (επίσης *νόθο*) ήρωα Ηρακλή. Αξίζει να σημειώσουμε ότι εκεί γυμναζόταν και ο Θεμιστοκλής – “*νόθος*” ων λόγω αλλοδαπής μητέρας – ο οποίος λέγεται πως κατέβαλε πολλές προσπάθειες για να πείσει τους γνήσιους νεαρούς Αθηναίους να τον ακολουθήσουν στο *Κυνόσαργες* κι έτσι να εξαλειφθεί η διάκριση. Δεν το κατόρθωσε, όμως. (4)

Εν τούτοις, μεταγενέστερη παράδοση θέλει τον όρο ‘*Κυνικός*’ να προέρχεται από τον τρόπο ζωής των *Κυνικών* φιλοσόφων: «*Αρέσκει τούτοις κυνών μεταμφιένυσθαι βίον*». Στην αρχαιότητα, οι σκύλοι ήταν το σύμβολο της έλλειψης ντροπής. Σε κάθε περίπτωση, οποιαδήποτε από τις δύο ερμηνείες κι αν είναι σωστή, είναι άξιο να σημειωθεί ότι οι *Κυνικοί* είχαν συμφωνήσει να έχουν σαν κοινό τους σύμβολο ένα σκύλο (*κύνα*), όπως φαίνεται και από την ταφόπετρα του Διογένη του Σινωπέα.

Ο Αριστοτέλης δικαιολόγησε την ταμπέλα “*Κυνικοί*” με τους εξής τρόπους:

2. Η αδιαφορία ως προς τον τρόπο ζωής τους μοιάζει μ’ εκείνη των σκύλων. Περιπατούσαν ξυπόλυτοι, έτρωγαν σε δημόσιους χώρους, κλπ.
3. Ο σκύλος (κύων) είναι ένα ζώο που δε νιώθει ντροπή. Οι *Κυνικοί* εφάρμοσαν την αδιαντροπιά ως τρόπο ζωής, όχι πως θεωρούσαν ότι ήταν κατώτεροι της μετριοφροσύνης, αλλά ανώτεροι αυτής.

4. Ο σκύλος είναι ένα ζώο-φύλακας, και οι *Κυνικοί* φρουρούσαν τις αρχές της φιλοσοφίας τους με μεγάλο ζήλο.
5. Ο σκύλος είναι ένα ζώο που διαθέτει διάκριση στο να ξεχωρίζει τους φίλους από τους εχθρούς. Έτσι και οι *Κυνικοί* αναγνωρίζουν ως φίλους αυτούς που διάκεινται θετικά προς τη φιλοσοφία τους και τους δέχονται με καλοσύνη, ενώ διώχνουν με “γαυγίσματα” εκείνους που είναι ανεπίδεκτοι. (5)

Ο *Κυνισμός* ξεκίνησε από το ηθικό δόγμα του Σωκράτη που αναφερόταν στην αναγκαιότητα του μέτρου και της αυταπάρνησης. Με αυτό το ηθικό στοιχείο συνδύασε τις διαλεκτικές και τις ρητορικές μεθόδους των *Ελεατικών* και των *Σοφιστών*. Όμως διέστρεψε και τις δύο επιρροές από την αρχική τους χρήση: η Σωκρατική ηθική παρερμηνεύτηκε από τους *Κυνικούς* σε μια χωρίς διάκριση απαξίωση της γνώσης, της ευγένειας και της κοινής ευπρέπειας, ενώ οι μέθοδοι των *Ελεατικών* και των *Σοφιστών* έγιναν στα χέρια των *Κυνικών* συχνά όργανο φιλονικίας (*Εριστική Μέθοδος*) παρά ένα μέσον για την αναζήτηση της αλήθειας. (6)

Η Julie Piering, καθηγήτρια και ερευνήτρια της Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο του Arkansas, στο Little Rock των Ηνωμένων Πολιτειών, γράφει μεταξύ άλλων:

«Οι Κυνικοί είναι μια από τις μικρότερες Σωκρατικές σχολές. Στην πραγματικότητα δεν υπήρξαν ποτέ μια καλά οργανωμένη Σχολή(...). Οι Κυνικοί ταύτιζαν την ενάρετη ζωή με το να ζει κανείς σύμφωνα με τη φύση(...). Γι' αυτό περιφρονούσαν τις συμβατικές αξίες, όπως τον πλούτο και την κοινωνική θέση, τα οποία νόμιζαν πως ήταν αντίθετα με τη φύση και τη λογική. Οι συμβατικότητες δεν είναι εγγενώς κακές, αλλά για τους Κυνικούς ήταν συχνά παράλογες κι άξιζαν να περιγελούνται επειδή εμπόδιζαν την καλή ζωή με το να επιβάλλουν κώδικες συμπεριφοράς αντίθετους με τη φύση, τη λογική και την ελευθερία. Για τους Κυνικούς η αρετή ήταν το μόνο καλό – και αρετή σήμαινε ζωή αυτάρκειας, καταστολής των επιθυμιών και περιορισμό των αναγκών. Απέκτησαν τη φήμη φανατικών αντικονφορμιστών λόγω της αδιαφορίας τους προς την ευχαρίστηση και τους άλλους ανθρώπους.

Οι Κυνικοί περιγελούσαν τη σπουδαιότητα που αποδίδονταν στους Ολυμπιακούς αγώνες, τους “μεγάλους κλέφτες” που διηύθυναν τα Ιερά κι έκλεβαν απ' αυτά, τους πολιτικούς, καθώς

και τους φιλοσόφους που έτρεχαν στις αυλές τους, τη μόδα, καθώς και τις προσευχές για φήμη και περιουσία. Περιφρονούσαν επίσης και τις θεωρίες. Τα πρωταρχικά τους ενδιαφέροντα ήταν ηθικά, αλλά αντιλαμβάνονταν την ηθική περισσότερο σαν τρόπο ζωής παρά σαν δόγμα που χρειαζόταν επεξηγήσεις. Από τη στιγμή που κάποιος απάλλασσε τον εαυτό του από τους κανόνες που εμπόδιζαν την ηθική ζωή μπορούσε να λέει πως ήταν αληθινά ελεύθερος. Γι' αυτούς η άσκηση ήταν ουσιώδης. Τέτοια άσκηση επιτρέπει στον Κυνικό να κριτικάρει ελεύθερα τον ηλίθιο, και συχνά βίαιο, τρόπο ζωής των συγχρόνων του, υποτιμώντας συστηματικά τις πιο ρηχές αρχές του αρχαίου Αθηναϊκού πολιτισμού. Αντί ν' ασκούν το σώμα για χάρη μιας νίκης στους Ολυμπιακούς αγώνες ή στη μάχη, ή για φυσική υγεία, οι Κυνικοί ασκούσαν το σώμα τους για χάρη της ψυχής.

Ο Κυνικός τρόπος ζωής χαρακτηρίστηκε από τους ίδιους, αλλά και από τους Στωικούς που τους ακολούθησαν, ο συντομότερος δρόμος προς την αρετή. Παρόλο όμως που συχνά ισχυρίζονταν πως είχαν βρει το συντομότερο και ίσως πιο σίγουρο δρόμο για την ενάρετη ζωή, αναγνώριζαν τις δυσκολίες αυτής της οδού.» (7)

Σύμφωνα με άρθρο που παραθέτει η Εγκυκλοπαίδεια Φιλοσοφίας του Διαδικτύου (7), οι Κυνικοί είναι μια από τις μικρότερες Σωκρατικές σχολές. Η Κυνική Σχολή ιδρύθηκε από τον Αντισθένη, που ήταν οπαδός του Σωκράτη. Ο Κυνισμός υπήρξε περισσότερο ένας τρόπος ζωής παρά ένα φιλοσοφικό σύστημα. Οι Κυνικοί πίστευαν και διακήρυτταν πως ζώντας μια ενάρετη και φυσική ζωή ήταν ο μόνος τρόπος για να είναι κανείς ευτυχισμένος. Αυτό ήταν το κεντρικό ηθικό τους δόγμα που το εμπνεύστηκαν από το Σωκράτη. Κατά τους Κυνικούς, η αρετή είναι ικανή αλλά και αναγκαία συνθήκη για να πραγματώσει κανείς την ευτυχία και η περιφρόνηση της απόλαυσης είναι η ύψιστη “απόλαυση”!

Η πεμπτουσία της αρχικής Κυνικής ιδεολογίας του Ηρακλή (Κυνική Παιδαγωγία) ήταν η αναγκαιότητα της διπλής εκπαίδευσης: του σώματος και της ψυχής. Και οι δυο μορφές εκπαίδευσης ήταν εξ ίσου απαραίτητες για εκείνον που ήθελε να μάθει να ζει και να ενεργεί σωστά.

Η αρετή, πρέσβευαν οι Κυνικοί, μπορεί να διδαχτεί. Το να προσδίδει κανείς αξία σε οτιδήποτε άλλο εκτός από την αρετή, όπως π.χ. στην απόλαυση, είναι επιζήμιο και πρέπει ν' αποφεύγεται και να απορρίπτεται για να μην παγιδευτεί κανείς.

Οι *Κυνικοί* αντιτάσσονταν στο συμβατικό τρόπο ζωής διότι πίστευαν πως αυτός δεν ήταν ούτε ενάρετος ούτε φυσικός. Πίστευαν πως η κοινωνία προσδίδει αξία σε πράγματα που δεν φέρνουν ευτυχία, όπως στον πλούτο, την ομορφιά, την κοινωνική θέση, τη φήμη, τον καθωσπρεπισμό. Το ενάρετο άτομο πρέπει ν' απορρίπτει αυτές τις συμβατικότητες. Οι *Κυνικοί* απέρριπταν τις παραδοσιακές αξίες της εποχής τους, και κάποτε, για ν' αποδείξουν τη θέση τους, περιφρονούσαν συμβατικότητες μ' έναν τρόπο που σοκάρει. Κατηγορήθηκαν, μάλιστα, πως φέρονταν στους άλλους μ' ένα περιφρονητικό αίσθημα ανωτερότητας.

Οι *Κυνικοί* συχνά παρομοιάζονται με ασκητικούς πλανόδιους ρήτορες οι οποίοι με ειρωνικό τρόπο κριτικάρουν και εξορκίζουν τους περαστικούς να εγκαταλείψουν το μάταιο τρόπο ζωής. Η αποστροφή των *Κυνικών* προς τις συμβατικές αξίες εκφραζόταν περισσότερο με το ζωντανό παράδειγμά τους και λιγότερο με τα λόγια τους. Μάλιστα το πρωτότυπο μοντέλο *Κυνικού* ήταν ο πάμπτωχος!

Βλέπετε οι άνθρωποι ρέπουμε σε υπερβολές όταν ξεχνάμε το αξίωμα: «*Παν μέτρον άριστον*»... Ακόμη και η καλύτερη φιλοσοφία μπορεί να εκφυλιστεί αν αυτός που την υπερασπίζεται δε βρίσκεται σε διαρκή εγρήγορση.

Κατά τους *Κυνικούς*, η αρετή δεν απαιτούσε πολλές γνώσεις. Το να σπούδαζε κανείς μαθηματικά, μουσική ή φιλολογία δεν του εξασφάλιζαν την ευτυχία. Ακόμη και στη φιλοσοφία, το μόνο που είχε αξία γι' αυτούς ήταν η ηθική. Οι συνηθισμένες απολαύσεις της ζωής ήταν για τους *Κυνικούς* όχι απλά αμελητέες αλλά και επιζήμιες στο βαθμό που παρεμπόδιζαν την ελεύθερη λειτουργία της θέλησης. Θεωρούσαν πως ο πλούτος, η δημοτικότητα και η δύναμη τείνουν να εκθρονίσουν την αυθεντία της λογικής και να διαστρεβλώσουν την ψυχή ώστε να στραφεί από το φυσικό προς το αφύσικο και κίβδηλο. Ο άνθρωπος υπάρχει για τον εαυτό του και μόνο μέσα στον εαυτό του, και ο ύψιστος σκοπός του είναι – πρέπει να είναι – η αρετή μέσω της αυτογνωσίας και της αυτοπραγμάτωσης, πάντα σε συμμόρφωση με τις υπαγορεύσεις της λογικής και μακριά από τις ανούσιες συμβατικότητες της κοινωνίας και του κράτους. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού, η ανυποληψία και η φτώχεια θεωρούνταν πλεονεκτήματα, επειδή στρέφουν τον άνθρωπο στον εαυτό του, αυξάνοντας την αυτοκυριαρχία του και εξαγνίζοντας τη διάνοησή του από την εσωτερική σκουριά. Ο καλός άνθρωπος

είναι ο σοφός άνθρωπος – αυτός που δεν επιθυμεί τίποτα, όπως οι θεοί, δηλαδή ο αυτάρκης. Η ίδια η ουσία της *Κυνικής* φιλοσοφίας ήταν η άρνηση των ευεργετημάτων της κοινωνικής αβροφροσύνης. Μέσα σε μια κοινωνία ντυμένη σε συσσωρευμένη προσποίηση μιας εξελιγμένης συμβατικότητας, η επιστροφή στο φυσικό ήταν αδύνατο να γίνει χωρίς ισχυρό σοκ των εγγενών ευαισθησιών των μελών του *Κυνικού* κινήματος.

Ήταν λοιπόν αναμενόμενο, οι θεμελιωτές του *Κυνικού* φιλοσοφικού συστήματος να κριτικάρονται αυστηρά και να ταπεινώνονται από τους συνανθρώπους τους. Σαν αντίδραση στην περιφρόνηση, οι *Κυνικοί* επεδείκνυαν μια επηρμένη ανωτερότητα. Παρά ταύτα, θα ήταν άδικο και παράλογο οι εκκεντρικότητες των ολίγων να εκλαμβάνονται ως τα κύρια χαρακτηριστικά της *Κυνικής* φιλοσοφίας ή, ακόμη χειρότερο, σαν καταδίκη των απόψεων των *Κυνικών*. (4)

Απ' ό,τι μπορούμε να γνωρίζουμε, οι *Κυνικοί* δεν ανέπτυξαν μεταφυσικές θεωρίες, επιστημολογία ή φιλοσοφία της γλώσσας. Μάλιστα, έχει αναφερθεί πως ο *Διογένης* είχε ειρωνευτεί τον *Πλάτωνα* για την έρευνά του σ' αυτούς τους τομείς. Αλλά ακόμη και σχετικά με την ηθικολογία, οι *Κυνικοί* δεν ήταν συστηματικοί φιλόσοφοι. Μ' άλλα λόγια, δεν στήριζαν τις περι ηθικής θέσεις τους σε επιχειρήματα. Για να κερδίσουν οπαδούς, χρησιμοποιούσαν έξυπνους έως σαρκαστικούς υπαινιγμούς, πικρόχολες ή και υβριστικές αποστροφές, έως και σάτιρα, παρά επιχειρήματα. Οι *Κυνικοί* πίστευαν στην ιδέα της απόλυτης ελευθερίας για κάθε ανθρώπινο ον και δεν ένιωθαν υποχρέωση να συμμορφώνονται με τους κανόνες που θέσπιζε η εξουσία.

Μια από τις αιτίες της αποξένωσής τους από την κοινωνία ήταν ότι θεωρούσαν τους εαυτούς των πολίτες του κόσμου, μέλη μιας παγκόσμιας κοινότητας κι όχι ενός έθνους ή μιας πόλης.

Από την άποψη της ιστορίας των ιδεών, ο *Κυνισμός* σαν πρακτικο-φιλοσοφικό κίνημα άρχισε με τους *Σοφιστές*. Το μεγαλύτερο μέρος της θεωρητικής ώθησης και της ιδεολογικής του ουσίας προήλθε από τη *Σοφιστική* θεωρία της γνώσης, τη ριζοσπαστική αντίθεση προς την κοινωνία και τις συμβατικότητές της μέσω της υιοθέτησης του φυσικού νόμου, και μια κάποια εγωπάθεια. Από την παιδαγωγική των *Σοφιστών* προήλθε επίσης το ενδιαφέρον για πρακτικά ηθικά ερωτήματα και εκπαιδευτικά προβλήματα.

Πρόσθετες πληροφορίες για τον *Κυνισμό* μας δίνει η *Εγκυκλοπαίδεια* της *Κολούμπια*. (8) Επιβεβαιώνεται πως οι

Κυνικοί θεωρούσαν την **αρετή** ως το μόνο αγαθό, όχι απλά το ύψιστο αγαθό που έλεγε ο Σωκράτης. Γι' αυτούς **αρετή** σήμαινε αυτάρκεια, καταστολή των επιθυμιών και περιορισμό των αναγκών. Αρέσκονταν, μάλιστα, να επιδεικνύουν τη φτώχεια τους, την αντίθεσή τους προς τις απολαύσεις, και την αδιαφορία τους προς τη συμβατικότητα, κερδίζοντας έτσι τη φήμη φανατικών αντικομοφομιστών. Η φιλοσοφία των *Κυνικών*, επηρέασε τους Στωικούς με τους οποίους είχε κάποιους κοινούς φιλοσοφικούς στόχους. Οι κυριότεροι *Κυνικοί* φιλόσοφοι μετά τον *Αντισθένη* ήταν ο *Διογένης της Σινώπης* και ο μαθητής του ο *Κράτης*. Σ' αυτούς αναφέρεται και ο Ρωμαίος Αυτοκράτωρ-φιλόσοφος Μάρκος Αυρήλιος στο περίφημο έργο του, «*Τα εις Εαυτόν*», πράγμα που σημαίνει ότι γνώριζε και είχε ο ίδιος επηρεαστεί από τον *Κυνισμό*. Αξίζει να σημειωθεί ότι το έργο αυτό το έγραψε απ' ευθείας στην Ελληνική.

Οι διάφοροι *Κυνικοί* που ακολούθησαν μετά από τους τρεις αυτούς διάσημους *Κυνικούς*, απλά συνέχισαν κάποιες παραδόσεις, απλοποίησαν τον τρόπο ζωής τους, και διατήρησαν κάποιες *Κυνικές* αρχές που παρέλαβαν από τα αρχικά στάδια του κινήματος – αρχές που χάραζαν οι προαναφερθέντες τρεις μεγάλοι του *Κυνισμού*.

Όμως, επειδή, όπως προείπαμε, οι *Κυνικοί* δεν οργάνωσαν ποτέ μια επίσημη Σχολή με αυστηρά καθορισμένη φιλοσοφία, παρουσιάστηκαν και αξιοσημείωτες διαφορές μεταξύ των μαθητών του *Διογένη*, οι οποίοι υιοθετούσαν επιλεκτικά μόνο όποιες ιδέες τους άρεσαν. Έτσι συναντάμε πρόσωπα με εντελώς διαφορετικό ταμπεραμέντο και εμφάνιση να αναφέρονται ως *Κυνικοί*, ενώ τάσεις εγγενείς στον αρχέγονο *Κυνισμό* διαπιστώνεται να έχουν κάποτε οδηγήσει σε εντελώς διαφορετικά συμπεράσματα.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πολλά άτομα πήραν βακτηρία και σακίδιο και φαντάζονταν ότι αυτό από μόνο του τους έκανε μαθητές του *Διογένη*. Πάντως πρέπει να διευκρινιστεί πως από την μαρτυρία των κειμένων προκύπτει ότι κατά την περίοδο αυτή δεν υπήρξαν τόσοι πολλοί τσαρλατάνοι που να σχετίζονταν με τον *Κυνισμό* όσοι εμφανίστηκαν αργότερα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Εξάλλου, η ιδέα του *Κυνισμού* προσήλκυσε από καιρού εις καιρόν φιλοσόφους δογματικών σχολών που ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα να τονίσουν το χάος που χωρίζει το *Σοφό Άνθρωπο* από εκείνο που είναι ο κανόνας για το λαό. Η επιρροή του *Κυνισμού* στο φιλοσοφικό στοχασμό οδήγησε στην

εμφάνιση *Κυνικών* τύπων και ιδεών σε κείμενα μεταγενέστερων συγγραφέων των οποίων η ζωή απείχε πολύ από το *Κυνικό* πρότυπο του Διογένη.

Η σπουδαιότητα των αρχών του *Κυνισμού* έγκειται όχι μόνο στην εγγενή αξία ενός συστήματος ηθικής, αλλά επίσης στο γεγονός ότι απαρτίζουν το σύνδεσμο μεταξύ του *Σωκράτη* και των *Στωικών*, μεταξύ της ουσιαστικά Ελληνικής φιλοσοφίας του 4^{ου} αιώνα π. Χ. κι ενός συστήματος σκέψης το οποίο έχει ασκήσει μια βαθιά και ουσιαστική επιρροή στη μεσαιωνική και τη μοντέρνα ηθική.⁽⁴⁾ Η επιρροή του *Κυνισμού* ήταν περισσότερο δυναμική κατά τη διάρκεια της ζωής του Διογένη και του Κράτη, και αργότερα άρχισε να αποδυναμώνεται. Αυτό εξηγείται με το γεγονός ότι η εποχή εκείνη ήταν εξαιρετικά κατάλληλη για την ανάπτυξη νέων φιλοσοφιών, και ο *Κυνισμός* ήταν ένα καινούργιο φαινόμενο που εκπροσωπούσαν από εντυπωσιακές προσωπικότητες.

Περί τα μέσα του 3^{ου} π.Χ. αιώνα, ο *Κυνισμός* είχε εξελιχτεί σ' έναν τύπο έκφρασης, το “*σπουδαιογελοίο*”, το οποίο πρόσφερε συγκεκριμένο ύφος τόσο για λαϊκή κριτική όσο και για σάτιρα, κι έπαιξε κυρίαρχο ρόλο στη φιλολογία. Όμως, μετά το 200 π.Χ. πολύ λίγα ακούγονταν για τους *Κυνικούς*.

Παραβλέποντας τις συμπτωματικές ακρότητες του δόγματος, ο *Κυνισμός* πρέπει να θεωρηθεί σαν η πιο πολύτιμη πνευματική ανάπτυξη κι ένα ουσιαστικό κεφάλαιο στο σύνολο της ηθικής θεώρησης. Παρά την ελαττωματική ψυχολογία του, τη στείρα λογική του και την ανώριμη τεχνική του, έδωσε έμφαση σε δύο μεγάλες και αναγκαίες αλήθειες: πρώτον, στην απόλυτη υπευθυνότητα του ατόμου σαν ηθικής μονάδας, και, δεύτερον, στην κυριαρχία της θέλησης. Αυτές οι δύο αρχές είναι επαρκές έδαφος για την ευγνωμοσύνη μας σ' αυτούς τους “*αθλητές της δικαιοσύνης*”, όπως τους αποκαλεί ο *Επίκτητος*. Επιπλέον, έχουν εξαιρετική σπουδαιότητα σαν πρόδρομοι του *Στωικισμού*. Η στενότητα του συνδέσμου απεικονίζεται από το Ρωμαίο ποιητή και σατιριστή του πρώτου μ. Χ. αιώνα, “*Juvenal*”, με το στίχο του ότι ο *Κυνικός* διέφερε από το *Στωικό* μόνο στο πανωφόρι του.

Είναι αναγκαίο, όμως, να παραδεχτούμε δύο μειονεκτήματα της *Κυνικής* φιλοσοφίας. Κατ' αρχήν, το περιεχόμενο της λέξης “*γνώση*” δεν αναλύθηκε ποτέ κανονικά. “*Η αρετή είναι γνώση*”, αλλά γνώση τίνος πράγματος; Και πώς σχετίζεται αυτή η γνώση με τη θέληση; Αυτές οι ερωτήσεις ποτέ δεν απαντήθηκαν με

σαφήνεια από τους Κυνικούς. Δεύτερον, περιέπεσαν στο φυσικό λάθος να υπερτονίσουν την καθαρά ζωική πλευρά της “φύσης” που ήταν και το φυσικό τους κριτήριο. Με το ν’ αποφεύγουν τους τεχνητούς περιορισμούς του πολιτισμού, ήταν επιρρεπείς να οπισθοδρομήσουν σε απλό και καθαρό *ανιμαλισμό*. Αφέθηκε στους Στωικούς να διαχωρίσουν το σιτάρι από το άχυρο και να προσδώσουν στις λέξεις “γνώση” και “φύση” μια πιο σώφρονα και πιο περιεκτική σημασία. (9)

Σε καμία περίπτωση, όμως, ο Κυνισμός δεν πρέπει να θεωρηθεί σαν ολοκληρωτική αντίθεση προς τον πολιτισμό, αλλά μάλλον σαν διόρθωσή του – ακριβώς όπως ο Ταοϊσμός στην Κίνα είναι μια διόρθωση του Κονφουκιανισμού.

Στην εποχή μας το ενδιαφέρον για τον Κυνισμό έχει αναζωπυρωθεί. Ο Αμερικανός Συγγραφέας *Rick Bayan* από τη *New Jersey*, στην ιστοσελίδα του με τον τίτλο “*Το Ιερό του Κυνικού*” (*The Cynic’s Sanctuary*), γράφει μεταξύ άλλων:

«Ο Κυνισμός είναι Ελληνική εφεύρεση, όπως η Δωρική κολόνα και το σουβλάκι με γύρο...

Όπως και ο Σωκράτης, οι Κυνικοί πίστευαν πως η αρετή είναι το ύψιστο αγαθό. Αλλά προχώρησαν ένα βήμα πιο πέρα από τον παλιό Διδάσκαλο, ο οποίος απλά προκαλούσε ανυποψίαστα άτομα σε καλοπροαίρετες συζητήσεις και άφηνε την ανοησία τους να τους εκθέτει.

Οι Κυνικοί ήταν πιο απότομοι όταν επρόκειτο ν’ αποκαλύψουν την ανοησία (των άλλων). Περιτριγύριζαν στους δρόμους σαν μια παρέα σκύλων... παρατηρούσαν το πλήθος να περνάει, και ενέπαιζαν καθέναν που φαινόταν επηρμένος, επιτηδευμένος, υλιστής ή εντελώς διεφθαρμένος. Ήταν πολύ υπερήφανοι για την ανεξαρτησία τους και ζούσαν πειθαρχημένη και ενάρετη ζωή...

Όπως ήταν αναμενόμενο, η συνήθεια των αρχαίων Κυνικών να εμπαίζουν τους συμπολίτες τους δεν τους εξασφάλισε πολλούς φίλους. Οι άνθρωποι γενικώς δεν αρέσκονται στο ν’ ακούν τη σκληρή αλήθεια για τον εαυτό τους, ειδικά όταν λέγεται δημόσια. Όμως οι Κυνικοί ένιωθαν πως βρίσκονταν σε διατεταγμένη αποστολή από το Δία. Όπως έγραψε ο Στωικός φιλόσοφος *Επίκτητος* μερικούς αιώνες αργότερα, “Ο Κυνικός είναι ένας κατάσκοπος που στοχεύει ν’ ανακαλύπτει ποια πράγματα είναι φιλικά ή εχθρικά στον άνθρωπο· αφού κάνει ακριβείς παρατηρήσεις, τότε επανέρχεται και αναφέρει την αλήθεια”.»

Ο Γάλλος φιλόσοφος *Michel Foucault* (1926-1984), καθηγητής στο Κολέγιο της Γαλλίας (*College de France*), σε

σεμινάριο που έδωσε στο Πανεπιστήμιο του *Berkley*, το 1983, είχε ως κύριο θέμα, “*Ο προβληματισμός να λέει κανείς την αλήθεια – παρρησία – στην Αρχαιότητα*”. Εκεί αναφέρθηκε στους *Κυνικούς – παρρησιαστές* – περιγράφοντας τη ζωή και την ηθικολογία τους, κι έδωσε ένα λεπτομερές πορτραίτο του Διογένη ως επαγγελματία *παρρησιαστή* με κατάλληλες τεχνικές. Με το ίδιο θέμα, “*Le courage de la verite*”, ο *Foucault* είχε δώσει δυο σειρές μαθημάτων στο Κολέγιο της Γαλλίας. Από τότε ο Κυνισμός έχει επανορθωθεί σαν φιλοσοφία και έχει αναλυθεί σε πάρα πολλά δημοσιεύματα.

Στο σεμινάριο του *Berkley*, ο *Michel Foucault* τόνισε ότι οι *Κυνικοί* ενδιαφέρονταν πολύ περισσότερο να παρουσιάσουν ζωντανά έναν εναλλακτικό τρόπο ζωής, παρά να προπαγανδίσουν θεωρητικά τη φιλοσοφία τους. Πίστευαν ότι ο τρόπος που ζει ένα άτομο είναι το σημείο αναφοράς της σχέσης του με την αλήθεια – πράγμα που ήταν το ίδιο και στη Σωκρατική παράδοση. Για το λόγο αυτό, δηλαδή για να διακηρύξουν τις αλήθειες τους μ’ έναν τρόπο προσβάσιμο σε όλους, σκέφτηκαν ότι η διδασκαλία τους έπρεπε να γίνεται μ’ έναν πολύ δημόσιο, ορατό, φαντασμαγορικό, προκλητικό και μερικές φορές σκανδαλώδη τρόπο. Έτσι οι *Κυνικοί* δίδασκαν με το παράδειγμά τους και με τις εξηγήσεις που έδιναν σχετικά μ’ αυτό. Επιθυμούσαν η ίδια τους η ζωή να είναι μια διακήρυξη των βασικών αληθειών οι οποίες θα χρησίμευαν σαν κώδικας, ή σαν παράδειγμα, για ν’ ακολουθήσουν και οι άλλοι.

Η *Κυνική* ιδέα ότι ο άνθρωπος δεν είναι τίποτε άλλο παρά η σχέση του προς την αλήθεια, και ότι αυτή η σχέση προς την αλήθεια λαμβάνει μορφή ή της δίδεται σχήμα στην ζωή του ίδιου του ατόμου, είναι εντελώς Ελληνική, τονίζει ο *Foucault*.

Τα προσωπικά παραδείγματα ήταν απαραίτητα και σε άλλες φιλοσοφικές σχολές, αλλά στο *Κυνικό* κίνημα, επειδή δεν υπήρχαν συγκεκριμένα κείμενα και αναγνωρίσιμο δόγμα, γινόταν πάντα αναφορά σε ορισμένες πραγματικές ή και μυθικές προσωπικότητες οι οποίες εκλαμβάνονταν ως πηγές του *Κυνισμού* σαν τρόπου ζωής. Τέτοιες προσωπικότητες ήταν το σημείο εκκίνησης για ανάλυση και σχόλια πάνω στον *Κυνισμό*. Οι μυθικοί χαρακτήρες αναφοράς ήταν κυρίως ο Ηρακλής και ο Οδυσσεύς, ενώ ο Διογένης ήταν μια πραγματική ιστορική *Κυνική* προσωπικότητα, και κυρίως μια ηρωική φιγούρα. Η ιδέα ότι η ζωή του φιλοσόφου πρέπει να είναι παραδειγματική και ηρωική είναι αναγκαία για την κατανόηση της *Κυνικής παρρησίας* σαν

δημόσιας δραστηριότητας. *Κυνική παρρησία* σημαίνει ελευθερία του λόγου και ειλικρίνεια. Βεβαίως, ο ελεύθερος και ειλικρινής λόγος εμπεριέχει ένα στοιχείο ρίσκου. Το ρίσκο, όμως, μετριάζονταν από το χιούμορ των Κυνικών και τον απέριττο τρόπο ζωής τους. Με εξαίρεση τους Κυνικούς, οι περισσότεροι φιλόσοφοι της αρχαιότητας βρέθηκαν κάποτε στις αυλές της πολιτικής εξουσίας της εποχής των. Οι Κυνικοί απέφευγαν με επιμέλεια τέτοιες επαφές. Η αυτάρκεια για την οποία αγωνίζονταν δεν μπορούσε να διατηρηθεί από τη στιγμή που κάποιος έμπαινε στο συμβατικό πολιτικό παιχνίδι. Γι' αυτούς, η ζωή του φτωχού αλλά ενάρετου και αυτάρκη φιλοσόφου ήταν προτιμότερη από τη ζωή του χαϊδεμένου αυλικού φιλοσόφου, ο οποίος δεν είχε την πλήρη ελευθερία του λόγου. Δεν αποτελεί έκπληξη που ο Διογένης, όταν ρωτήθηκε πιο είναι το ομορφότερο πράγμα στον κόσμο, απάντησε: η παρρησία. (7)

Σε τι όμως συνίστατο η *Κυνική παρρησία*; Σύμφωνα με την έρευνα του Foucault, οι *Κυνικοί* χρησιμοποιούσαν τρεις τύπους παρρησιαστικής πρακτικής: 1) **Κριτικό κήρυγμα**, 2) **Σκανδαλώδη συμπεριφορά**, και 3) **Προκλητικό διάλογο**.

Κριτικό κήρυγμα

Το δημόσιο κήρυγμα δεν ήταν επινόηση των *Κυνικών*. Υπάρχουν μαρτυρίες για παρόμοιες πρακτικές από τον 5^ο π. Χ. αιώνα. Οι *Κυνικοί* προτιμούσαν ν' απευθύνονται σε μεγάλα πλήθη. Για παράδειγμα, αρέσκονταν να μιλάνε στα θέατρα, ή σε μέρη όπου τα πλήθη συγκεντρώνονταν για ένα πανηγύρι, μια θρησκευτική γιορτή, ένα αθλητικό αγώνισμα, κλπ. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τους περισσότερους φιλοσόφους της αρχαιότητας, ειδικά με τους Στωικούς, οι οποίοι προτιμούσαν μικρά ακροατήρια εκλεκτών.

Το *Κυνικό* κήρυγμα είχε αναμφίβολα τα δικά του ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, κι έχει σημαντική ιστορική σημασία διότι έδωσε τη δυνατότητα σε φιλοσοφικές ιδέες για τον τρόπο ζωής του ατόμου να περιέλθουν στην αντίληψη ανθρώπων που στέκονταν έξω από το φιλοσοφικό κύκλο και να γίνουν δημοφιλείς. Απ' αυτή την άποψη, το *Κυνικό* κήρυγμα για την ελευθερία, την αποκήρυξη της πολυτέλειας, η *Κυνική* κριτική των πολιτικών θεσμών και των υπαρχόντων ηθικών κωδίκων, κλπ., προετοίμασε το δρόμο για κάποια Χριστιανικά θέματα.

Όμως υπάρχει ελάχιστο καταφατικό δόγμα στο *Κυνικό* κήρυγμα: δεν υπάρχει σαφής ορισμός του καλού και του κακού. Αντί αυτού, οι *Κυνικοί* αναφέρονταν στην ελευθερία και στην αυτάρκεια σαν βασικά κριτήρια μέσω των οποίων κανείς αποκτά καλή συμπεριφορά και τρόπο ζωής. Για τους *Κυνικούς*, η κύρια προϋπόθεση για την ανθρώπινη ευτυχία είναι η αυτάρκεια ή ανεξαρτησία, κατά την οποία οτιδήποτε χρειάζεται να έχεις ή αποφασίζεις να κάνεις εξαρτάται αποκλειστικά και μόνο από σένα τον ίδιο.

Συνεπώς, εφόσον οι *Κυνικοί* είχαν τις πιο ριζοσπαστικές θέσεις, προτιμούσαν ένα εντελώς φυσικό στυλ ζωής. Η φυσική ζωή υποτίθεται ότι απαλλάσσει κάποιον από τις εξαρτήσεις που εισήγαγε η κουλτούρα, η κοινωνία, ο πολιτισμός, η γνώμη των άλλων, και λοιπά. Σαν αποτέλεσμα, το περισσότερο κήρυγμά τους φαίνεται να έχει απευθυνθεί ενάντια στους κοινωνικούς θεσμούς, στην αυθαιρεσία των νομικών κανόνων, και σε οποιοδήποτε τρόπο ζωής που εξαρτιόταν από αυτούς τους θεσμούς και τέτοιους νόμους. Κοντολογίς, το κήρυγμά τους ήταν ενάντια σε όλους τους κοινωνικούς θεσμούς, στο βαθμό που τέτοιοι θεσμοί εμπόδιζαν την ελευθερία και την ανεξαρτησία του ατόμου.

Σκανδαλώδης συμπεριφορά

Η *Κυνική* παρρησία είχε επίσης καταφύγει σε σκανδαλώδη συμπεριφορά ή θέσεις οι οποίες έθεταν υπό αμφισβήτηση συλλογικές συνήθειες, γνώμες, στάνταρ ευπρέπειας, θεσμικούς κανόνες, κλπ. Χρησιμοποιούσαν αρκετές σκανδαλώδεις μεθόδους, όπως την πρακτική να αναμιγνύουν δύο κανόνες συμπεριφοράς οι οποίοι φαίνονταν αλληλοσυγκρουόμενοι και απομεμακρυσμένοι ο ένας από τον άλλο. Παραδείγματος χάριν, σχετικά με το πρόβλημα των σωματικών αναγκών. Όταν τρως, δεν υπάρχει κανένα σκάνδαλο στο φαγητό· έτσι μπορείς να φας δημόσια. Για τον ίδιο λόγο, οι ακραίοι *Κυνικοί* θεωρούσαν πως μπορούσε κανείς να εκπληρώσει και οποιαδήποτε άλλη σωματική ανάγκη δημόσια, χωρίς κάτι τέτοιο να συνιστά αναίδεια. Ήταν λοιπόν αναμενόμενο οι *Κυνικοί* να περιφρονούνταν από τους ευγενείς φιλοσόφους. Μάλιστα ο Αριστοτέλης δεν αναφέρεται ποτέ στο Διογένη με τ' όνομά του, αλλά τον αποκαλεί, “ο Σκύλος”.

Προκλητικός διάλογος

Ο προκλητικός ή επιθετικός διάλογος είναι μια άλλη *παρρησιαστική* τεχνική. Παράδειγμα τέτοιου διαλόγου έχουμε στη συνάντηση του Διογένη με το Μ. Αλέξανδρο, όπου έχουμε μάχη μεταξύ δύο ειδών δύναμης: της πολιτικής εξουσίας και της δύναμης της αλήθειας. Ο κύριος στόχος του *παρρησιαστή* στην αντιπαράθεσή του με τον Αλέξανδρο δεν είναι να κομίσει στο συνομιλητή του μια καινούργια αλήθεια, αλλά να τον οδηγήσει σ' ένα άλλο επίπεδο αυτοσυνείδησης. Δηλαδή να τον προκαλέσει να εσωτερικεύσει αυτή την *παρρησιαστική* μάχη – να πολεμήσει μέσα του εναντίον των δικών του αδυναμιών.

Στους Ελληνιστικούς χρόνους που ακολούθησαν το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, αρκετοί φιλόσοφοι υιοθέτησαν τη σκέψη και το στυλ των Κυνικών. Περιφέρονταν από τόπο σε τόπο, και στις πλατείες συζητούσαν κοινωνικές συμβατικότητες και απλές αρετές. Υποστήριζαν ότι η λύτρωση από τις ανησυχίες, το άγχος και τις εσωτερικές και εξωτερικές συγκρούσεις επιτυγχάνονταν με την απόσυρση από τις κοινωνικές συμβατικότητες (*drop out*). Για τους περισσότερους πολίτες, όμως, η πρόσκληση σε απόσυρση δεν είχε νόημα. Οι Κυνικοί ενδιαφέρονταν ελάχιστα για την οικονομική πραγματικότητα, ζώντας από τις προσφορές των άλλων. Για κείνους που εργάζονταν σκληρά για να εξοικονομήσουν τα προς το ζην, οι Κυνικοί ίσως θεωρούνταν τόσο βερμπαλιστές όσο οι ίδιοι θεωρούσαν τους άλλους φιλοσόφους. (10)

Για τους Κυνικούς, η ζωή σύμφωνα με τη λογική βιώνεται σε αρμονία με τη φύση. Γι' αυτό η ζωή σύμφωνα με τη λογική είναι ανώτερη από τα δεσμά της συμβατικότητας και της πολιτείας. Επιπλέον, οι Κυνικοί δηλώνουν ότι μόνο μια τέτοια ζωή αξίζει να ζει κανείς. Σε πολλούς από μας σήμερα, οι Κυνικοί δεν φαίνονται πολιτικοποιημένοι· δεν ανήκαν σε πολιτικές ομάδες, ούτε είχαν πολιτικά προγράμματα. Αλλά οπωσδήποτε το κήρυγμά τους ενοχλούσε τους ανθρώπους της εξουσίας, και συχνά εξορίζονταν. Στην εποχή τους, λοιπόν, φαίνονταν πολιτικοποιημένοι και μάλιστα ανατρεπτικοί. Όμως δεν ήταν ακριβώς αναρχικοί. Πίστευαν ότι εάν ο καθένας ζούσε σύμφωνα με τη φύση πολλοί από τους κανόνες και τις νομοθεσίες δε θα χρειάζονταν· το αποτέλεσμα θα ήταν όχι μόνο ειρηνική συμβίωση και περισσότερη τάξη, αλλά και πιο ευχάριστη ζωή. Ήταν αντίθετοι σ' αυτό που θα ονομάζαμε σήμερα *καταναλωτική*

κοινωνία. Πριμοδοτούσαν παθητική αντίσταση, και γι' αυτό οι αρχές συχνά τους έβλεπαν ως μια πραγματική πολιτική απειλή, την οποία ελάμβαναν πολύ στα σοβαρά. (11)

Είναι γεγονός, πάντως, ότι ο *Κυνισμός* δεν παρείχε ένα πολιτικό πρόγραμμα για την εποχή του, και πολύ περισσότερο δεν μπορεί να δώσει μια εναλλακτική λύση στον 21^ο αιώνα. Όμως, είναι αδιαμφισβήτητο ότι παρέχει ένα σαφώς ανώτερο κοινωνικο-οικονομικό και πολιτιστικό ήθος, ένα ιδεώδες που πρέπει να βιωθεί στην πράξη. Στέκεται απέναντι στην ιδεολογία που προσδιορίζει τους ανθρώπους ως καταναλωτές, και εναντίον κάθε συστήματος που επιβάλλει αυτόν τον ορισμό σαν ένα τρόπο βάσει του οποίου οι άνθρωποι είναι υποχρεωμένοι να ζήσουν, υποθέτοντας ότι έτσι ζουν πλήρως.

Δυστυχώς, οι πολέμοι του *Κυνισμού* ισχυρίζονται ακόμη και σήμερα ότι τούτος δεν είναι καν φιλοσοφία αλλά ένας αντικοινωνικός, άσχετος με την ηθική και ενάντιος στη διανόηση, τρόπος ζωής. Όμως, εσύ, ο αναγνώστης, θ' αποφασίσεις τελικά αν τα θετικά μηνύματα του *Κυνισμού* είναι πολύ περισσότερα από τ' αρνητικά χαρακτηριστικά του, και τι θέση θα πάρει η φιλοσοφία αυτή, ή έστω κάποια στοιχεία της, στην καρδιά και στη ζωή σου.

Β: Κυνικοί Φιλόσοφοι

1: Αντισθένης

Ο Αντισθένης γεννήθηκε γύρω στο 445 π.Χ. (12), και πέθανε περίπου το 360 π.Χ. Υπήρξε ο ιδρυτής της Κυνικής Σχολής. Ο Αντισθένης ήταν νόθος, δηλαδή δεν ήταν γνήσιος Αθηναίος πολίτης. Ο πατέρας του, που επίσης ονομαζόταν Αντισθένης, ήταν Αθηναίος αλλά η μητέρα του καταγόταν από τη Θράκη. Σε αναφορά μ' αυτό, λέγεται πως είπε σε κάποιον που τον μεμφόταν για την καταγωγή του, *“Η μητέρα των Θεών επίσης ήταν από τη Φρυγία.”* Σχετικά μ' αυτό το στιγμιότυπο, κι επειδή είχε αγωνιστεί γενναία στη μάχη της Τανάγρας, έδωσε την ευκαιρία στο Σωκράτη να λέει ότι ο γιος δύο Αθηναίων δε θα μπορούσε να ήταν τόσο γενναίος. Ο ίδιος ο Αντισθένης όταν αποδοκιμάστηκε επειδή δεν ήταν γιος δύο Αθηναίων πολιτών, φέρεται να είπε, *“Ούτε είμαι ο γιος δύο πολιτών έμπειρων στην πάλη· παρά ταύτα εγώ ο ίδιος είμαι ένας επιδέξιος παλαιστής.”* Εξάλλου, υποτιμώντας τους γνήσιους Αθηναίους που υπερηφανεύονταν ότι είχαν γεννηθεί από την ίδια τη γη, είπε πως δεν ήταν περισσότερο ευγενείς εκ του λόγου αυτού απ' ό,τι τα σαλιγκάρια και οι ακρίδες.

Στους Στωικούς και τους Αλεξανδρινούς συγγραφείς, ο Αντισθένης ήταν περισσότερο γνωστός ως συγγραφέας των Σωκρατικών διαλόγων, στους οποίους η παράδοση του ασκητικού Σωκράτη ήταν κυρίαρχη. Γι' αυτό υπήρξε η προφανής επιλογή σαν ο πρώτος κρίκος στην *“αποστολική διαδοχή”* μέσω της οποίας οι Στωικοί επιθυμούσαν να συνδέσουν τους εαυτούς των με το Σωκράτη.

Ο Αντισθένης φαίνεται να υπήρξε σοβαρός στοχαστής και ικανότατος συγγραφέας. Στη θεωρία της γνώσης υποστήριξε το ατομικό αισθητήριο, σε αντίθεση με την ιντελεκτουαλιστική θεωρία των ιδεών. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχουν συμπαντικά αντικείμενα γνώσης, παρά μόνον ό,τι μπορεί το άτομο ν' αντιληφθεί με τις αισθήσεις του. Στην ηθική ο Αντισθένης υποστήριζε ότι το μόνο καλό είναι η αρετή, κι ότι η ευχαρίστηση, κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες, είναι κακό. Η αυτοκυριαρχία είναι η ουσία της αρετής, και ο σοφός άνθρωπος θα μάθει πάνω απ' όλα να περιφρονεί τις υλικές ανάγκες και τις

τεχνητές ανέσεις στις οποίες τα κοσμικά άτομα βρίσκουν την ευτυχία. (6)

Όπως και ο Πλάτων, ο Αντισθένης ήταν αηδιασμένος με τον κόσμο γύρω του. Είχε κουραστεί με την άχρηστη υποκρισία της ραφιναρισμένης φιλοσοφίας. Κάποια στιγμή είδε τον εαυτό του σαν δάσκαλο, και εγκατέλειψε τη συντροφιά των άλλων φιλοσόφων για να διδάξει στους κοινούς ανθρώπους μ' έναν τρόπο που πίστευε πως θα καταλάβουν. Τους είπε πως η αρετή απαιτούσε απόσυρση από την ανάμιξη μ' έναν κόσμο που ήταν ανήθικος και διεφθαρμένος. (10)

Ας δούμε όμως με τη σειρά πώς άρχισε τη φιλοσοφική του καριέρα ο Αντισθένης, μετέπειτα γνωστός και με το παρατσούκλι “*Απλοκόων*”. (7)

Ο Αντισθένης ήταν αρχικά μαθητής του *Σοφιστή* ρήτορα *Γοργία*, και σ' αυτόν όφειλε το ρητορικό στυλ που χρησιμοποιούσε στους *Διαλόγους* του. Παρ' όλες τις μεταγενέστερες επιθέσεις του εναντίον του πρώην διδασκάλου του, ο Αντισθένης παρέμεινε πάντα ένας *Σοφιστής*. Δυσανεστημένος με το *Γοργία*, ο Αντισθένης στράφηκε αργότερα προς το *Σωκράτη*, τον οποίο θαύμαζε πολύ. Μάλιστα, τόσο είχε εντυπωσιαστεί από το χαρακτήρα και την προσωπικότητά του ώστε, εγκαταλείποντας κάθε άλλη ενασχόληση, αφοσιώθηκε στην παρακολούθηση της διδασκαλίας του. Περιπατούσε καθημερινά περί τα οκτώ χιλιόμετρα για ν' ακούσει το *Σωκράτη*, από τον οποίο έμαθε την τέχνη της αντοχής και υπομονής, και το να είναι αδιάφορος σε εξωτερικές περιστάσεις.

Στο *Σωκράτη* ο *Αντισθένης* βρήκε αυτό που σχετίστηκε αργότερα με τη σοβαρή πλευρά του *Κυνισμού*: φτώχεια, εθελοντικός ασκητισμός, φυσική σκληραγώγηση, συναισθηματική αταραξία, και απόλυτη ακεραιότητα χαρακτήρα. Μέσα απ' αυτή τη συνάντηση γεννήθηκε ο *Κυνισμός*. (13)

Ενώ ήταν μαθητής του *Σωκράτη*, φορούσε κουρελιασμένα ρούχα, είχε μπερδεμένα γένια και κυκλοφορούσε με σακίδιο σα ζητιάνος. Σύμφωνα μ' ένα μη επιβεβαιωμένο ιστορικά ανέκδοτο, μια μέρα ο *Σωκράτης* του είπε: «*Γιατί είσαι τόσο επιτηδευμένος; Μέσα από τα κουρέλια σου βλέπω τη ματαιοδοξία σου*». Παρά ταύτα, ο *Αντισθένης* συνέχισε τον ίδιο τρόπο ζωής του.. Ήταν στο πλευρό του στη φυλακή όταν ο *Σωκράτης* ήπιε το κώνειο.

Μετά την εκτέλεση του *Σωκράτη*, και σύμφωνα με την πρακτική των *Σοφιστών*, ο *Αντισθένης* άρχισε να παραδίδει

μαθήματα στο Γυμναστήριο *Κυνόσαργες*, έξω από τα τείχη της Αθήνας, σε νεαρούς που, σαν κι αυτόν, δεν ήταν γνήσιοι Αθηναίοι. Με την απλότητα της ζωής και της διδασκαλίας του, προσήλκυσε τις φτωχότερες μάζες.

Γεμάτος ενθουσιασμό για τη Σωκρατική ιδέα της αρετής, δίδασκε μια νέα φιλοσοφία – σύνθεση Σοφιστικών και Σωκρατικών αντιλήψεων – που ονομάστηκε *Κυνική*. Τη διδασκαλία του Σωκράτη ο Αντισθένης την ενσωμάτωσε στην ακραία της μορφή. Εστίασε την προσοχή του σε ηθικά διλήμματα και δίδαξε ότι μόνο η αρετή φέρνει ευτυχία. Το αγαπημένο του στυλ φαίνεται πως υπήρξε ο διάλογος, όπου είναι φανερό η επιρροή της αρχικής ρητορικής του εκπαίδευσης.

Κατά τον Αντισθένη, απαραίτητη ήταν επίσης η μελέτη των ονομάτων των πραγμάτων και η ετυμολογία τους. Διέκρινε κουφότητα στις καθιερωμένες απόψεις των πολλών και ήταν ωμός στο να τις καυτηριάζει. Όμως, οι επιθέσεις του εναντίον της παραδοσιακής πολιτικής και των πολιτικών ήταν δριμύτατες και τον έκαναν τόσο αντιπαθή ώστε οι πιο διανοούμενοι μαθητές του τον εγκατέλειψαν. Ο Αριστοτέλης μιλούσε γι' αυτόν ως αμόρφωτο και απλοϊκό στη σκέψη, ενώ ο Πλάτων τον περιγράφει ως μάταια αγωνιζόμενο με τις δυσκολίες της διαλεκτικής. Αυτές οι απόψεις, βέβαια, είναι ακραίες, και πιθανόν να εντάσσονται στον ανταγωνισμό μεταξύ των φιλοσοφικών σχολών.

Ο Αντισθένης ήταν πολυγραφότατος συγγραφέας. Ο *Διογένης Λαέρτιος*, στο έργο του «*Περί βίων δογμάτων και αποφθεγμάτων των εν φιλοσοφία ευδοκιμησάντων*», παραθέτει κάτω από το όνομα του *Αντισθένη* ένα μακρύτατο κατάλογο βιβλίων, 66 συνολικά, από τα οποία δεν διασώζεται κανένα. Το συγγραφικό του έργο κινήθηκε στο πεδίο της σκέψης και στα προβλήματα που ενδιέφεραν και τους Σοφιστές. Από αποσπάσματα κάποιων έργων του *Αντισθένη* που σώζονται (*Αίας, Οδυσσεύς, Ηρακλής, Ασπασία, Φυσιογνωμικός, Προτρεπτικός, Κύρος*, κλπ.), διαφαίνεται το ρητορικό στυλ του *Γοργία*.

Ο Αντισθένης επαινούσε τη σκληρή δουλειά και την κακουχία ως αγαθά. Επίσης, θεωρούσε τον πόνο σαν κάτι καλό, κι αυτό το καταδεικνύει μέσα από τα έργα του “*Ηρακλής*” και “*Κύρος*”, αντλώντας το ένα παράδειγμα από τους Έλληνες και το άλλο από τους *Βαρβάρους*. Η άποψη του *Αντισθένη* ότι ο πόνος είναι κάτι καλό είναι εντελώς συνεπής με την περιγραφή του *Ηρακλή* που είχε δώσει ο σύγχρονος του *Σωκράτη Σοφιστής*,

Πρόδικος. Ο μύθος του *Ηρακλή* πρόσφερε πάμπολλες δυνατότητες σ' ένα φιλοσοφικό κίνημα το οποίο, λόγω της καταγωγής του από κύκλους χωρίς πλήρη πολιτικά δικαιώματα, φορτιζόταν με κοινωνική και πολιτική δυσαρέσκεια. Τα αποσπάσματα που σώζονται από τον "*Ηρακλή*" του *Αντισθένη* δεν είναι εκτεταμένα. Τα κύρια σημεία είναι: ο *Ηρακλής* λαμβάνει διαπαιδαγώγηση στην αρετή από το σοφό *Κένταυρο Χείρωνα*, διδάσκεται ότι ο πόνος είναι κάτι καλό, ότι ο σκοπός της ζωής είναι να ζει κανείς σύμφωνα με την αρετή, η οποία μπορεί να διδαχτεί, και όταν αποκτηθεί δεν χάνεται. Η περιφρόνηση της ευχαρίστησης και η αδιαφορία για τον πόνο πήγαζε από την πίστη ότι η ψυχή έχει μεγαλύτερη αξία από το σώμα, κι ο άνθρωπος θα έπρεπε να παραμελεί το σώμα για το καλό της ψυχής.

Η θεωρία του *Αντισθένη* για τη διπλή παιδεία πρέπει να θεωρηθεί ως προερχόμενη από την ίδια *Σωκρατική* πηγή. Ο τόνος πέφτει στην ατομική ηθική, δηλαδή τη "*θεική*" παιδεία. Η "*ανθρώπινη*" παιδεία, παρόλο που είναι διακινδυνευμένη και παραπλανητική, επιτρέπεται να έχει κάποια αξία, αλλά μόνο σε σχέση με τη "*θεική*" παιδεία.

Ως προς τις πολιτικές ιδέες, οι *Σοφιστές*, που σχεδόν χωρίς εξαίρεση δεν είχαν Αθηναϊκή καταγωγή, έγραψαν αρκετές κριτικές και συγκριτικές μελέτες των συνταγμάτων των διαφόρων πόλεων. Σ' αυτήν την πολιτική συγγραφική δραστηριότητα πήρε μέρος κι ο *Αντισθένης*, ο οποίος, σύμφωνα με το *Διογένη Λαέρτιο*, έγραψε ένα σημαντικό αριθμό πολιτικών φυλλαδίων με παραδοσιακούς τίτλους. Δυστυχώς οι πληροφορίες μας γι' αυτή τη συγγραφική παραγωγή είναι ανεπαρκείς.

Ο *Αντισθένης* άσκησε κριτική στους τυράννους για την υπερβολική τους φιλαργυρία η οποία τους ωθούσε στα χειρότερα εγκλήματα. Σε ειδικά φυλλάδια, άσκησε επίσης κριτική στον *Περικλή* και σε άλλους πολιτικούς, και μίλησε δημοσίως κρίνοντάς τους. Περισσότερο σπουδαία είναι τα συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν για τα πολιτικά κείμενα του *Αντισθένη*, συγκρίνοντάς τα μ' εκείνα των *Σοφιστών*. (13)

Ένας αριθμός αποσπασμάτων από τα κείμενα του *Αντισθένη* πρέπει να μελετηθούν με το συσχετισμό: κριτική του υπάρχοντος κοινωνικού συστήματος και των απαιτήσεών του για πολιτική συμμόρφωση επί τη βάση του Νόμου, σε αντιπαραβολή με τη συμμόρφωση που πρέπει να υπάρχει σύμφωνα με τη φύση,

υπεράνω του νόμου και σε αντίθεση με αυτόν, π.χ. μεταξύ αδελφών και προπάντων μεταξύ των σοφών. Αυτή η συμφωνία βασίζεται στην ικανότητα του φιλοσόφου να συνομιλεί με τον εαυτό του, να βρίσκεται σε αρμονία με τον εαυτό του, πράγμα που είναι δυνατόν μόνο για τους σοφούς.

Ο *Αντισθένης*, όπως και ο *Αντιφών*, εναντιώθηκε κατά του παραδοσιακού κώδικα ηθικής και των νόμων της, και δημιούργησε την αντίθεση: νόμος απέναντι στη φύση (“έθιμο” ή “συμβατικότητα” απέναντι στη “φύση”). Σ’ ένα θρησκευτικό απόσπασμα χρησιμοποιεί αυτή την αντίθεση για να δείξει ότι ο πολυθεϊσμός υπάρχει σύμφωνα με το νόμο, ενώ σύμφωνα με τη φύση υπάρχει μόνο ένας Θεός. Σ’ ένα πολιτικό απόσπασμα αυτή η αντίθεση επανέρχεται: ο σοφός άνθρωπος δεν πρέπει να ζει σύμφωνα με τους καθιερωμένους νόμους αλλά σύμφωνα με το νόμο της αρετής. Υπάρχουν και άλλες ρήσεις που φαίνεται να δείχνουν ότι ο *Αντισθένης* χρησιμοποίησε αυτή και παρόμοιες εκφράσεις στην πολεμική του εναντίον της δημοκρατίας.

Στη *Σοφιστική*, η πολιτική και η παιδαγωγική ήταν στενά συνδεδεμένες. Ο στόχος των *Σοφιστών* ήταν να δημιουργήσουν με τη διδασκαλία προϋποθέσεις για κοινωνική επιτυχία. Όμως, το περιεχόμενο και η αξία της *Σοφιστικής* διδασκαλίας τέθηκαν σε αμφισβήτηση. Ο *Αντισθένης* επιδίωξε μια λύση στο πρόβλημα της πολιτικής αντίθετη με του *Πλάτωνα*, του οποίου τη θεωρία των ιδεών πολέμησε και απέρριψε. Δεν γνωρίζουμε σε ποιο βαθμό η πολιτεία στα *Κυνικά* κείμενα έμοιαζε με την ιδανική πολιτεία του *Πλάτωνα*, αλλά υπήρχαν κάποιες κτυπητές παραλληλίες: και στις δύο περιπτώσεις υπήρχε το ερώτημα μιας ηθικής αριστοκρατίας, με κεντρικές ιδέες τη δικαιοσύνη και την αρετή – ένα κράτος φιλοσόφων χωρίς πιθανότητα υλοποίησης στην πρακτική ζωή. Όσον αφορά τους *Κυνικούς*, αυτό οδήγησε στην ιδέα μιας απλής και αποστασιοποιημένης ζωής σε αρμονία με τη φύση, πράγμα στο οποίο θα έπρεπε να αποβλέπει η εκπαίδευση.

Η εσωτερική ελευθερία και η απελευθέρωση από την επιθυμία για υλικά αγαθά ήταν για τον *Αντισθένη* τόσο βασικής πνευματικής σπουδαιότητας που έθεσε ως ιδανικό του την πρακτική της λιτότητας, της εγκράτειας, της αυτάρκειας και της αυτοπειθαρχίας, μέσω των οποίων η εσωτερική ελευθερία θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Οι απολαύσεις οδηγούσαν τελικά στη μιζέρια, γι’ αυτό ο ενάρετος άνθρωπος περιφρονούσε την απόλαυση και απέφευγε δραστηριότητες που επιδίωκαν την

απόλαυση. Δίδαξε ότι οι ανάγκες και οι επιθυμίες δεν πρέπει να επιτρέπεται να σκλαβώνουν τον άνθρωπο· απεναντίας πρέπει να ψαλιδιστούν όσο γίνεται περισσότερο, ούτως ώστε ο άνθρωπος να μπορεί να γίνει ελεύθερος. Οι επιθυμίες πρέπει να καταργούνται μέχρι να φτάσουν στο σημείο που οι απαιτήσεις τους να είναι ελαφρές και εύκολα ικανοποιήσιμες.

Αυτάρκεια και ανεξαρτησία ήταν τα μέσα για αυτό το στόχο, μέσα που με τη σειρά τους αποκτιούνται με αυτοπειθαρχία. Έτσι αποκήρυξε τον πολιτισμό και τα υλικά του οφέλη τα οποία παραπλανούν και δελεάζουν τον άνθρωπο μακριά από το ιδανικό της αυτάρκειας και αυτοπειθαρχίας. (14)

Ο Αντισθένης συνήθιζε να λέει συνεχώς, “προτιμώ να τρελαθώ παρά να νιώσω απόλαυση.” Πίστευε, όπως κι ο δάσκαλός του ο Σωκράτης, ότι η αρετή κι όχι η απόλαυση ήταν το τέλος της ύπαρξης. Όταν κάποιος υποδουλωθεί στην απόλαυση, χάνει κάθε ελπίδα να γίνει πραγματικά ελεύθερος. Για αυτό ήταν στην πρώτη γραμμή εκείνης της διανοητικής επανάστασης κατά την οποία η έρευνα έπαψε να κινείται στο πεδίο του φυσικού και επικεντρώθηκε πάνω στην ανθρώπινη λογική και την εφαρμογή της στην πρακτική διαγωγή της ζωής.

Η “αρετή”, είπε ο Σωκράτης, είναι “γνώση”: **στην απόλυτη αρμονία της ηθικής με τη λογική βρίσκεται η μόνη αληθινή ύπαρξη του ανθρώπου.** Ο Αντισθένης υιοθέτησε αυτή την αρχή στην πιο κυριολεκτική της έννοια, και προχώρησε να εξηγήσει τη “γνώση” με τους πιο στενούς όρους πρακτικής εφαρμογής και απόφασης, εξαιρώντας από τη θεώρηση τα πάντα εκτός από το πρόβλημα της ατομικής θέλησης που πραγματώνει τον εαυτό της στη σφαίρα της συνηθισμένης ύπαρξης. (15)

Τα δόγματα τα οποία προώθησε ήταν τα ακόλουθα:

Συνήθιζε να επιμένει ότι η αρετή ήταν ένα πράγμα που μπορούσε να διδαχτεί κι ότι από μόνη της ήταν ικανή να φέρει ευτυχία. Έβλεπε την αρετή σαν ένα είδος έργου που δεν χρειαζόταν πολλά επιχειρήματα ή πολλές οδηγίες. Μάλιστα φέρεται να παρομοιάζει την αρετή με θεία σύνεση. Δίδασκε πως ο σοφός άνθρωπος ήταν αυτάρκης, και ότι το κάθε τι που ανήκε σε οποιονδήποτε άλλο ανήκε και στον ίδιο! Κατ’ αυτόν τον τρόπο ήταν εντελώς απαλλαγμένος από το ψυχοφθόρο συναίσθημα της ζήλιας.

Η σοφία, δίδασκε ο Αντισθένης, είναι το πιο σίγουρο οχυρό το οποίο ποτέ δεν καταρρέει ούτε προδίδεται. Τα τείχη της σοφίας πρέπει να χτιστούν πάνω στη δική μας απόρθητη λογική.

Θεωρούσε την ανωνυμία (απουσία φήμης) καλό πράγμα, και εξίσου καλό με την εργασία. Συνήθιζε, μάλιστα, να επιχειρηματολογεί υπέρ της εργασίας, χρησιμοποιώντας τα παραδείγματα του μεγάλου *Ηρακλή* και του *Κύρου*, ένας από τους οποίους ήταν Έλληνας την καταγωγή, ενώ ο άλλος καταγόταν από τους “*βαρβάρους*”.

Κατά τον Αντισθένη, μόνο ο ενάρετος είναι ευγενής. Η αρετή συνδέεται με έργα και δεν απαιτεί πολλά λόγια ή μάθηση. Το να έχει κανείς αρνητική φήμη (να κατηγορείται αδικώς) είναι κάτι καλό.

Πίστευε ότι ο σοφός άνδρας ρυθμίζει τη συμπεριφορά του σαν πολίτης, όχι σύμφωνα με τους νόμους που έχει θεσπίσει η πολιτεία, αλλά σύμφωνα με το νόμο της αρετής. Ένας τέτοιος σοφός άνδρας θα παντρευτεί με στόχο να κάνει παιδιά, διαλέγοντας για σύζυγο την πιο ενάρετη γυναίκα, την οποία θ’ αγαπά, διότι μόνον ο σοφός άνδρας γνωρίζει ότι αυτή η γυναίκα αξίζει την αγάπη. “*Πρέπει να προσκολλάται κανείς σε τέτοια γυναίκα ώστε να θέλει να την ευχαριστεί γι’ αυτό που είναι*”, έλεγε. Όταν κάποιος τον ρώτησε τι είδους γυναίκα θα ήταν καλύτερα να παντρευτεί, είπε, «*Εάν παντρευτείς όμορφη γυναίκα θα είναι κοινή· εάν παντρευτείς άσχημη γυναίκα θα είναι η τιμωρία σου.*» Πάντως, σύμφωνα με το Διοκλή, ο Αντισθένης πίστευε ότι η αρετή ήταν ίδια τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες. Η αρετή και η ευτυχία είναι εντελώς ταυτόσημες και διαθέσιμες σε όλους.

Ο Αντισθένης ήταν το πρώτο πρόσωπο που έδωσε ποτέ έναν ορισμό για τη συζήτηση, λέγοντας, “*Συζήτηση είναι εκείνο το οποίο καταδεικνύει τι είναι ή τι ήταν κάτι.*” Είναι ο μόνος απ’ όλους τους μαθητές του Σωκράτη τον οποίο ο Θεόπομπος εγκωμιάζει και λέγει πως ήταν έξυπνος και ικανός να πείσει οποιονδήποτε ήθελε με τη γλυκύτητα της ομιλίας του. Κι αυτό είναι προφανές τόσο από τα δικά του κείμενα όσο κι από το “*Συμπόσιο*” του *Ξενοφώντα*. Σε μια περίπτωση, που ένας από τους φίλους του παραπονιόταν ότι είχε χάσει τ’ απομνημονεύματά του, απάντησε σ’ αυτόν, “*Οφείλεις να τα έχεις γράψει στο μυαλό σου , κι όχι στο χαρτί.*”

Σε άλλη περίπτωση, όταν τον ρώτησαν ποια μάθηση είναι η πιο αναγκαία, απάντησε, “*Το να ξεμάθει κανείς τις κακές συνήθειες.*”

Συνήθιζε να παροτρύνει εκείνους που ανακάλυπταν ότι είχαν συκοφαντηθεί, να το αντέχουν περισσότερο απ’ ότι θα άντεχαν

αν κάποιος τους έριχνε πέτρες. Κάποτε που του είπαν ότι ο Πλάτων είχε μιλήσει άσχημα γι' αυτόν, απάντησε, *“Είναι βασιλικό προνόμιο να ενεργείς σωστά και να σε συκοφαντούν.”*

Συχνά γελούσε με την υπεροψία του Πλάτωνα. Κάποτε, μάλιστα, βλέποντας ένα άλογο να καλπάζει και τον Πλάτωνα να το επευφημεί διαρκώς, του είπε, *“νομίζω πως κι εσύ θα ήσουν ένα πολύ ζωηρό άλογο.”* Μια άλλη φορά που είχε πάει να δει τον Πλάτωνα ο οποίος ήταν άρρωστος, όταν είδε ένα πιάτο στο οποίο είχε κάνει εμετό, του είπε, *“Βλέπω τη χολή σου εδώ, αλλά δεν βλέπω την υπεροψία σου.”*

Ένα από τα καλύτερα ρητά του ήταν, *“Οι άνθρωποι που ζηλεύουν καταστρέφονται από την ίδια τους τη ζήλια, ακριβώς όπως ο σίδηρος καταστρέφεται από τη σκουριά.”*

Ο Αντισθένης ήταν η αρχική αιτία της απάθειας του Διογένη, της εγκράτειας του Κράτη, και της υπομονής του Ζήνωνα, έχοντας κατά κάποιο τρόπο θέσει τα θεμέλια της “πόλης” που εκείνοι έχτισαν αργότερα. Ο Ξενοφών γράφει ότι στην ομιλία και στην κοινωνία ήταν ο πιο ευχάριστος άνθρωπος, και σε κάθε περίπτωση ο πιο εγκρατής. Όταν άκουσε κάποιον να εκθειάζει την πολυτέλεια, είπε, *“Είθε τα παιδιά των εχθρών μου να ζουν στην πολυτέλεια.”*

Πάντως, παρόλο που ο Αντισθένης ήταν φτωχός και ασκητικός, αναφέρεται πως είχε ιδιόκτητο σπίτι και χρησιμοποιούσε κρεβάτι. Όμως, σε κάποια εποχή, πρέπει να είχε χρήματα, αλλιώς δεν θα μπορούσε να παρακολουθεί τις διαλέξεις του Γοργία.

Κάποτε είπε σ' ένα νέο από τον Πόντο, ο οποίος σκεπτόταν να γίνει μαθητής του και τον ρώτησε τι πράγματα χρειαζόταν, *“Χρειάζεσαι ένα καινούργιο τετράδιο, μια καινούργια πέννα, κι ένα καινούργιο πλακίδιο”* – εννοώντας ένα καινούργιο μυαλό. Σε κάποια περίπτωση που ρωτήθηκε γιατί είχε μόνο λίγους μαθητές, απάντησε, *“διότι τους έδωξα μ' ένα ασημένιο ραβδί.”* Κι όταν ρωτήθηκε γιατί επέπληττε τους μαθητές του με σκληρή γλώσσα, είπε, *“Και οι γιατροί χρησιμοποιούν σκληρές θεραπείες για τους ασθενείς τους.”*

Σε μια άλλη περίπτωση, κάποιος του έθεσε το ερώτημα τι πρέπει να κάνει κανείς για να παρουσιάσει τον εαυτό του ως έναν αξιότιμο και ενάρετο άνθρωπο· εκείνος απάντησε, *“Να παρακολουθήσεις αυτούς που γνωρίζουν το αντικείμενο, και να μάθεις απ' αυτούς ότι πρέπει να κόψεις τις κακές συνήθειες τις οποίες έχεις.”*

Συνήθιζε να λέει, “Είναι παράλογο πράγμα να καθαρίζει κανείς έναν αγρό καλαμποκιού από τα ζιζάνια, και στον πόλεμο να απαλλάσσεται από τους κακούς στρατιώτες, και να μην απαλλάσσεται κανείς σε μια πόλη από τους διεφθαρμένους πολίτες.” Έλεγε, ακόμη, “Οι πόλεις καταστρέφονται διότι είναι ανίκανες να διαχωρίσουν τους άχρηστους πολίτες από τους ενάρετους.”

Λέγεται ότι συμβούλευε τους Αθηναίους να ψηφίσουν ότι τα γαϊδούρια είναι άλογα· και καθώς αυτοί τον θεώρησαν παράλογο, είπε, “Γιατί; Αυτούς που κάνετε άρχοντες δεν είχαν μάθει ποτέ να είναι πράγματι άρχοντες, απλά μόνο ψηφίστηκαν τέτοιοι.” Κι όταν κάποιος μια μέρα του είπε, “Πολλοί άνθρωποι σε επαινούν”, εκείνος απάντησε, “Γιατί, τι κακό έχω κάνει;”

Όπως έγραψε ο Εκάτων στα Αποφθέγματα του, ο Αντισθένης συνήθιζε να λέει, “Είναι καλύτερα να πέσει κανείς ανάμεσα στα κοράκια, παρά ανάμεσα σε κόλακες· διότι τα κοράκια καταβροχθίζουν τα πτώματα, αλλά οι κόλακες καταβροχθίζουν τους ζωντανούς.”

Κατά τη μύησή του στα μυστήρια του Ορφέα, όταν ο ιερέας του είπε πως αυτοί που είχαν μνηθεί απολάμβαναν πολλά προνόμια στον κάτω κόσμο, απάντησε, “Γιατί λοιπόν εσύ δεν πεθαίνεις;”

Όταν ρωτήθηκε ποιο ήταν το πιο ευτυχισμένο γεγονός που θα μπορούσε να συμβεί στην ανθρώπινη ζωή, απάντησε, “Να πεθάνει κανείς ενώ ευδοκίμει.”

Ο Διοκλής αποδίδει στον Αντισθένη τ’ ακόλουθα αποφθέγματα:

*Για το σοφό άνθρωπο, τίποτα δεν είναι παράξενο και τίποτα απόμακρο.

*Ο ενάρετος άνθρωπος αξίζει ν’ αγαπιέται.

*Οι καλοί άνθρωποι είναι φίλοι.

*Είναι σωστό να κάνει κανείς τους γενναίους και τους δίκαιους συμμάχους του.

*Η αρετή είναι ένα όπλο το οποίο ο άνθρωπος δεν μπορεί να αποστερηθεί.

*Είναι προτιμότερο να μάχεσαι με λίγους καλούς ανθρώπους εναντίον όλων των διεφθαρμένων, παρά να μάχεσαι με πολλούς διεφθαρμένους εναντίον των ολίγων καλών ανθρώπων.

*Κανείς πρέπει να δίνει προσοχή στους εχθρούς του διότι είναι οι πρώτοι άνθρωποι που θ’ ανακαλύψουν τα λάθη του.

**Ο δίκαιος άνθρωπος πρέπει να θεωρείται μεγαλύτερης αξίας από ένα συγγενή.*

**Ό,τι είναι καλό είναι έντιμο, και ό,τι είναι κακό είναι αισχρό.*

**Να θεωρείς το κάθε τι που είναι κακό, ξένο.*

Ο Αντισθένης πέθανε από κάποια ασθένεια. Όταν ήταν άρρωστος τον επισκέφτηκε ο Διογένης και του είπε, “Δεν έχεις ανάγκη από ένα φίλο;” Μια άλλη φορά τον επισκέφτηκε ξανά κρατώντας στο χέρι του ένα ξίφος· όταν ο Αντισθένης του είπε, “Ποιος μπορεί να με λυτρώσει απ’ αυτό το βάσανο;”, εκείνος, δείχνοντάς του το ξίφος, είπε, “Αυτό μπορεί”. Αλλά ο Αντισθένης επανήλθε λέγοντας “Είπα από το βάσανο, αλλά όχι από τη ζωή· Διότι φαινόταν πως υπέμενε την ασθένεια περισσότερο ήρεμα, λόγω της αγάπης του για τη ζωή.

Από τον Αντισθένη ξεκίνησαν τόσο οι Κυνικοί όσο και οι Στωικοί. (16)

2: Διογένης ο Σινωπεύς

Ο Διογένης ο Σινωπεύς ή “Κύων” είναι ο διασημότερος Κυνικός φιλόσοφος. Έγινε γνωστός ως *Διογένης ο Κύων* από τον τρόπο που ζούσε και συμπεριφερόταν. Η αλχημεία της παράδοσης τον έχει μάλιστα μεταμορφώσει σε μυθικό “άγιο” της φιλοσοφίας.

Ως προς την ημερομηνία της γέννησής του οι πηγές δε συμφωνούν μεταξύ τους. Φέρεται ως γεννηθείς περίπου το 412 π.Χ., ενώ άλλες πηγές αναφέρουν ότι γεννήθηκε το 399 ή το 400 π.Χ. Ένας θρύλος αναφέρει ότι ο Διογένης γεννήθηκε την ημέρα που πέθανε ο Σωκράτης. Σχετικά με το θάνατό του αναφέρεται το έτος 323 π.Χ., αλλά και το 325 π.Χ. Επειδή η ημερομηνία θανάτου του Διογένη δεν ήταν ακριβώς γνωστή, ίσως και ο Διογένης Λαέρτιος να παραθέτει κάποιο θρύλο γράφοντας ότι ο θάνατος του Διογένη στην Κόρινθο το 323 π.Χ., συμπίπτει ακριβώς με την ημερομηνία που ο Μέγας Αλέξανδρος πέθανε στη Βαβυλώνα.

Όπως φαίνεται κι από τ’ όνομά του, ο Διογένης γεννήθηκε στη Σινώπη, μια από τις περισσότερο ακμάζουσες ελληνικές πόλεις του Ευξείνου Πόντου (Μαύρης Θάλασσας). Ο πατέρας του, Ικεσίας, ήταν νομισματοκόπος, και λέγεται πως αυτό το επάγγελμα δεν άρεσε στο Διογένη. (10)

Σύμφωνα με το Διογένη Λαέρτιο, ο Ικεσίας κατηγορήθηκε για παραχάραξη του νομίσματος στη Σινώπη, και στην κατηγορία συμπεριλήφθηκε και ο Διογένης. Ο Ικεσίας φυλακίστηκε ή εξορίστηκε κάπου, ενώ ο Διογένης κατέφυγε στην Αθήνα.. Λέγεται πως πήρε μαζί του και το δούλο του, Μάνη, τον οποίο όμως απελευθέρωσε όταν έφτασαν στην Αθήνα, λέγοντας, *“Αφού ο Μάνης μπορεί να ζήσει χωρίς το Διογένη, γιατί όχι ο Διογένης χωρίς το Μάνη;”*

Κατ’ άλλους ο Διογένης ο Σινωπεύς ήλθε πιθανώς στην Αθήνα ως πολιτικός εξόριστος μετά την κατάληψη της Αθηναϊκής επαρχίας της Σινώπης από τον Πέρση σατράπη Δατάμη, το 370 π.Χ.

Πολύ γρήγορα, ο Διογένης εντυπωσιάστηκε από την ασκητική διδασκαλία του Αντισθένη και ζήτησε να γίνει μαθητής του. Λέγεται πως ο Αντισθένης δεν τον δεχόταν και μάλιστα ότι τον χτύπησε μ’ ένα ραβδί για να τον απομακρύνει. Ο Διογένης, όμως, επέμεινε περισσότερο, μέχρι που ο Αντισθένης δέχτηκε να γίνει ο μέντοράς του. Σύντομα ο Διογένης ξεπέρασε το δάσκαλό του, όχι μόνο σε φήμη, αλλά και στην αυστηρότητα του τρόπου ζωής. Θεωρείται το αρχέτυπο των Κυνικών, και μάλιστα πολλοί του αποδίδουν την καθιέρωση του Κυνικού τρόπου ζωής, αν και ο ίδιος αναγνωρίζει το χρέος του στον Αντισθένη.

Εκτός από την προφορική διδασκαλία, ο Διογένης φέρεται να είχε και μια μάλλον εκτεταμένη συγγραφική δραστηριότητα. Ο Διογένης Λαέρτιος παρέχει έναν κατάλογο συγγραμμάτων που αποδίδονται σ’ αυτόν, απαρτιζόμενο από δεκατρείς διαλόγους, επτά τραγωδίες, και επιστολές. Σ’ ένα δεύτερο, μικρότερο κατάλογο, με διαφορετικούς τίτλους, ο Διογένης Λαέρτιος απαριθμεί δεκατρείς εργασίες, εκτός από τις επιστολές. Στο δεύτερο κατάλογο δεν αναφέρονται τραγωδίες. Τίποτα, όμως, απ’ αυτά δεν διασώζεται.

Οι ιστορίες που γράφτηκαν για το Διογένη, με τις όποιες υπερβολές, είναι πιθανόν αληθινές· σε κάθε περίπτωση απεικονίζουν τη λογική συνέπεια του χαρακτήρα του. Για να καταδείξει την ελευθερία του από υλικές ανάγκες, ζούσε σ’ ένα πιθάρι που λέγεται ότι ανήκε στο ναό της Κυβέλης. Κατ’ αυτόν τον τρόπο σκληραγωγούσε τον εαυτό του και στις εναλλαγές του καιρού. Το μόνο πράγμα που διέθετε ήταν ένα ξύλινο κύπελλο, το οποίο όμως κατέστρεψε όταν είδε ένα αγόρι να πίνει νερό με τις χούφτες του. Απέρριψε τη φήμη και την τιμή, αλλά η επίδειξη

του ασκητισμού του ήταν τόσο καινούργια για τους Έλληνες ώστε προσήλκυσε μεγάλη προσοχή και πολλοί έφτασαν να τον θεωρούν εξαιρετικά σοφό. (10)

Ο Διογένης, γενικότερα γνωστός ως “*Διογένης ο Κυνικός*”, είναι μια από τις πιο εντυπωσιακές φιγούρες της Ελληνικής ιστορίας. Η προσωπικότητά του με τις εκκεντρικότητές της, το τραχύ του χιούμορ, η αυθεντικότητά του και η τολμηρή αντίστασή του στην κοινοτοπία έχει εξάψει με εξαιρετική δύναμη τη λαϊκή φαντασία

Σ’ ένα ταξίδι του στην Αίγινα, ο Διογένης συνελήφθη από πειρατές κάτω από τις διαταγές του Σκιρπάλου και στάλθηκε στην Κρήτη όπου και εκτέθηκε για πώληση. Ο Μένιππος, στο έργο του «*Η Πώληση του Διογένη*», γράφει πως όταν ο πλειστηριάζων του απαγόρευσε να καθίσει κάτω, ο Διογένης του απάντησε, «*Δεν υπάρχει διαφορά, διότι σε οποιαδήποτε θέση κι αν κείτονται τα ψάρια θα βρουν τους αγοραστές τους.*» Και συμπλήρωσε πως απορούσε που οι άνθρωποι όταν επρόκειτο ν’ αγοράσουν μια κανάτα ή ένα πιάτο το κτυπούσαν για να διαπιστώσουν αν ο ήχος που κάνει επιβεβαίωνε την ποιότητά τους, αλλά όταν επρόκειτο γι’ ανθρώπους αρκούσαν απλά στο να κοιτάζουν την εξωτερική τους εμφάνιση.

Όταν ο πλειστηριάζων τον ρώτησε σε τι πράγμα ήταν ειδικευμένος, ο Διογένης απάντησε, «*Στο να διοικώ ανθρώπους.*» Λέγοντας αυτό, επέδειξε έναν Κορίνθιο ντυμένο πολυτελώς, ονόματι Ξενιάδη, λέγοντας, «*Πούλησέ με σ’ αυτόν τον άνδρα, χρειάζεται αφεντικό.*»

Ο Ξενιάδης, εντυπωσιασμένος από το πνεύμα του Διογένη, που τονιζόταν αλλά και κρυβόταν πίσω από την παράξενη εξωτερική του εμφάνιση, τον αγόρασε παίρνοντάς τον μαζί του στην Κόρινθο. Εκεί του εμπιστεύτηκε το νοικοκυριό του και του ανέθεσε την ανατροφή των δύο γιων του. Ο Διογένης φέρεται να είπε στον Ξενιάδη, «*Πρέπει να με υπακούεις, παρόλο που είμαι σκλάβος· διότι εάν ο γιατρός ή ο καπετάνιος πλοίου βρίσκονταν υπό δουλεία, θα υπακούονταν.*»

Ο Διογένης εκτελούσε τα καινούργια του καθήκοντα με τέτοια επιτυχία που ο Ξενιάδης συνήθιζε να λέει στους γύρω του, «*Ένας έντιμος μεγαλοφυής μπήκε στο σπίτι μου.*» (17)

Ο Εύβουλος, στο βιβλίο του με τον τίτλο «*Η πώληση του Διογένη*», μας περιγράφει πώς ο Κυνικός φιλόσοφος διαπαιδαγωγούσε τους γιους του Ξενιάδη. Τους μάθαινε ν’ αποστηθίζουν πολλά χωρία από ποιητές, ιστορικούς και από τα

κείμενα του ίδιου του Διογένη. Τους ασκούσε με κάθε τρόπο στο ν' αποκτήσουν καλή μνήμη. Στο σπίτι τους μάθαινε να αυτοεξυπηρετούνται και να είναι ευχαριστημένοι με λιτό φαγητό και νερό. Τους μάθαινε να κόβουν τα μαλλιά τους κοντά και να μην τα στολίζουν, να σκεπάζονται με ελαφρά σκεπάσματα, να περπατούν ξυπόλητοι, σιωπηλοί, χωρίς να κοιτάζουν γύρω τους στους δρόμους. Επίσης τους έπαιρνε μαζί του στο κυνήγι. Τα παιδιά έτρεφαν μεγάλο σεβασμό για το Διογένη και ζητούσαν χάρες από τους γονείς τους γι' αυτόν.

Εκτός από τις μελέτες τους, ο Διογένης τους δίδαξε ιππασία, σκοποβολή, σφαιροβολία, και ακοντισμό. Αργότερα, όταν έφτασαν σε ηλικία για το σχολείο της παλαιστρας, δεν επέτρεπε στο δάσκαλο να τους δώσει πλήρη αθλητική εκπαίδευση, αλλά μόνο τόση ώστε να τους κρατάει σε καλή φυσική κατάσταση.

Ο Κλεομένης, στο έργο του αναφορικά με τους παιδαγωγούς, γράφει ότι οι φίλοι του Διογένη ήθελαν να τον εξαγοράσουν, αλλά αυτός τους αποκάλεσε μωρούς· διότι τους είπε, τα λιοντάρια δεν είναι σκλάβοι αυτών που τα τρέφουν, αλλά μάλλον αυτοί που τα τρέφουν βρίσκονται στο έλεος των λιονταριών. Διότι ο φόβος είναι το στίγμα του δούλου, ενώ τα άγρια θηρία κάνουν τους ανθρώπους να τα φοβούνται.

Στην Κόρινθο ο Διογένης έζησε το υπόλοιπο της ζωής του, την οποία αφιέρωσε αποκλειστικά στο να κηρύττει τα δόγματα της ενάρετης αυτοκυριαρχίας.

Στα *Ισθμια* (μια από τις τέσσερις μεγάλες πανελλήνιες γιορτές του αρχαίου κόσμου) δίδασκε σε μεγάλα ακροατήρια που στράφηκαν προς αυτόν μετά το θάνατο του Αντισθένη. Πολύ πιθανόν να ήταν κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας γιορτής που ο Μέγας Αλέξανδρος συνάντησε τον πλανόδιο φιλόσοφο στην αγορά. Ο Αλέξανδρος, που θαύμαζε το Διογένη, τον ρώτησε πώς μπορούσε να τον βοηθήσει. Η παροιμιώδης απάντηση που έδωσε ο φιλόσοφος ήταν, *“κάνε πιο πέρα γιατί μου κρύβεις τον ήλιο”!* Εντυπωσιασμένος απ' αυτή την απάντηση, ο Αλέξανδρος φέρεται να είπε: *“Αν δεν ήμουν ο Αλέξανδρος, θα ήθελα να είμαι ο Διογένης.”*

Ο Διογένης δίδαξε ότι για να πραγματώσει κανείς την αρετή, έπρεπε να περιφρονήσει όλες τις φυσικές απολαύσεις· ότι ο πόνος και η πείνα βοηθούσαν θετικά στην επιδίωξη του καλού· ότι η τεχνητή κοινωνική εξέλιξη ήταν ασυμβίβαστη με την αλήθεια και την καλοσύνη· ότι ηθικοποίηση σημαίνει επιστροφή στη φύση και στην απλότητα. Για να τονίσει τα σοβαρά

μηνύματά του χρησιμοποιούσε το μοναδικό καυστικό χιούμορ που τον διέκρινε. Η νοοτροπία του αυτή ήταν βασισμένη στην περιφρόνηση που ένιωθε ο Διογένης για μεγάλο μέρος της ανθρώπινης συμπεριφοράς, θεωρώντας την ως ανοησία, προσποίηση, ματαιοδοξία, αυταπάτη και ανειλικρίνεια με στόχο την κοινωνική προβολή.

Το ταλέντο του Διογένη στο να υποτιμά τις κοινωνικές και θρησκευτικές παραδόσεις και να υπονομεύει την πολιτική δύναμη μπορεί να παρερμηνευτεί ως εντελώς αρνητική στάση. Αυτό όμως θα ήταν λάθος. Ο Διογένης είναι μεν σαφώς εριστικός, αλλά είναι τέτοιος για χάρη της προαγωγής της λογικής και της αρετής. Τελικά, για να ζει ο άνθρωπος σύμφωνα με τη φύση πρέπει να ενεργεί σύμφωνα με τη λογική. Ο Διογένης δυσκολευόταν να βρει τέτοιους ανθρώπους, και εκφράζει τα συναισθήματά του για τη δυσκολία αυτή με θεατρικό τρόπο, δηλαδή κρατώντας το φανάρι του μέρα μεσημέρι.

Ως άστεγος και πάμπτωχος εξόριστος, ο Διογένης βίωσε τις χειρότερες ατυχίες για τις οποίες γράφουν οι τραγικοί, κι όμως επέμενε ότι έζησε μια καλή ζωή. Έλεγε πως στη τύχη αντέτασσε το κουράγιο, στη συμβατικότητα τη φύση και στο πάθος τη λογική.

Περπατούσε ξυπόλυτος στο χιόνι και κυλούσε το πιθάρι του στην άμμο μέσα στο καυτό καλοκαίρι. Πίστευε πως η ικανότητα να ζει κανείς χωρίς τα μέσα που λανθασμένα εκλαμβάνονται ως απαραίτητα είναι απελευθερωτική και ωφέλιμη. Είναι επίσης ένα χρήσιμο μάθημα. Σύμφωνα με το Διογένη Λαέρτιο, ο Κυνικός Διογένης συνήθιζε να λέει ότι ακολουθούσε το παράδειγμα των εκπαιδευτών χορωδιών, οι οποίοι έθεταν τη νότα λίγο ψηλότερα, για να βεβαιώσουν ότι οι υπόλοιποι θα έπρεπε να χτυπήσουν τη σωστή νότα.

Κατηγορήθηκε, όμως, ότι έφτανε σε απαράδεκτες ακρότητες στην επιδίωξη αυτών των ιδεών. Πολύ πιθανό να δυσφημίστηκε και από την αναμφίβολη ανηθικότητα κάποιων από τους διαδόχους του. Σε κάθε περίπτωση, όμως, κανείς δεν μπορεί ν' αμφισβητήσει ότι ο Διογένης έζησε μια αυστηρή ζωή αυτοκυριαρχίας και εγκράτειας. Επέζησε με μια πολύ απλή διαίτα και διακρίθηκε για την περιφρόνησή του στα πλούτη και την πολυτέλεια.

Είναι εντυπωσιακό ότι, τόσο στην αρχαιότητα όσο και στη σύγχρονη εποχή, η προσωπικότητα του Διογένη γοήτευσε διάσημους γλύπτες και ζωγράφους. Αρχαίες προτομές του

φυλάσσονται στα Μουσεία του Βατικανού, του Λούβρου και του Καπιτωλίου. Η συνάντηση του Διογένη με τον Αλέξανδρο παρουσιάζεται σε μια αρχαία μαρμάρινη αναπαράσταση που βρέθηκε στη *Villa Alban*. Διάφορα επεισόδια από τη ζωή του Διογένη έχουν ζωγραφίσει οι *Rubens, Jordaens, Steen, Van der Werff, Jeurat, Salvator Rosa* και *Karel Dujardin*. (18)

Οι Κυνικοί συχνά αναφέρονταν στην αντιπαράθεση του Μεγάλου Αλεξάνδρου με το Διογένη, δίνοντας έμφαση στο γεγονός ότι αυτή δεν έλαβε μέρος στο παλάτι του πρώτου αλλά στο δρόμο, στην ύπαιθρο. Ο βασιλιάς στέκεται όρθιος ενώ ο Διογένης κάθεται στο βαρέλι του. Ο Διογένης διατάζει τον Αλέξανδρο να φύγει από μπροστά του για να μην του κρύβει τον ήλιο. Διατάζοντας τον Αλέξανδρο να κάνει στην άκρη, ούτως ώστε το φως του ήλιου να φτάνει στο Διογένη, είναι μια παραδοχή της άμεσης και φυσικής σχέσης που έχει ο φιλόσοφος με τον ήλιο σε αντίθεση με τη μυθική γενεαλογία που θέλει το βασιλιά να κατάγεται από ένα θεό και να είναι, υποτίθεται, η προσωποποίηση του ήλιου. (19)

Ένας άλλος θρύλος αναφέρει ότι κάποτε ο Μέγας Αλέξανδρος είχε βρει το Διογένη να ψάχνει επισταμένως μέσα σ' ένα σωρό από ανθρώπινα οστά. “*Τι κάνεις εκεί;*” τον ρώτησε ο Αλέξανδρος. “*Ψάχνω για τα οστά του πατέρα σου, αλλά δεν μπορώ να τα διακρίνω από εκείνα ενός σκλάβου*”, απάντησε ο Διογένης.

Όταν ο Αλέξανδρος κάποτε τον ρώτησε: “*Με φοβάσαι;*” Ο Διογένης απάντησε, “*Γιατί, τι είσαι εσύ; Καλό πράγμα ή κακό;*”

“*Καλό πράγμα*”, απάντησε ο Αλέξανδρος.

“*Ποιος, λοιπόν φοβάται από το καλό;*” είπε ο Διογένης.

Οι αναφορές στη φιλοσοφία του Διογένη είναι λιγότερο πενιχρές απ' ότι οι αναφορές στην ίδια του την ύπαρξη. Έλεγε ότι εκείνοι που είναι συνηθισμένοι σε μια ζωή γεμάτη απολαύσεις αηδιάζουν όταν αντικρίζουν το αντίθετο, κι εκείνοι που έχουν συνηθίσει στην έλλειψη πολυτέλειας αντλούν ευχαρίστηση από την περιφρόνησή της. Είχε πει ότι οι κακοί άνθρωποι υποτάσσονται στη λαγνεία τους όπως οι δούλοι στ' αφεντικά τους. Αποκαλούσε τους δημαγωγούς, “*λακέδες του λαού*”.

Ο εκκεντρικός πλανόδιος φιλόσοφος με την αιχμηρή γλώσσα σύστηνε τον εαυτό του λέγοντας: «*Είμαι ο Διογένης ο Κύων. Πλησιάζω τους καλούς, γαβγίζω τους άπληστους, και δαγκώνω τους παλιανθρώπους.*»

Όπως είναι γνωστό, ο Διογένης χρησιμοποιούσε το φανάρι στο φως της ημέρας, ψάχνοντας να βρει έναν πραγματικό (έντιμο) άνθρωπο.

Ο Διογένης υπήρξε μια πραγματική ιστορική φιγούρα, αλλά η ζωή του έγινε τέτοιος θρύλος που εξελίχτηκε σ' ένα μύθο καθώς ανέκδοτα, σκάνδαλα, κ.λ.π. προστέθηκαν στην πραγματική του ζωή. Για την αληθινή ζωή του δεν γνωρίζουμε πολλά, όμως είναι ξεκάθαρο ότι ο Διογένης έγινε ένας φιλοσοφικός ήρωας, τονίζει ο *Foucault*. Τόσο εξαιρετική ήταν η αυστηρότητα και απλότητα της ζωής του Διογένη, ώστε οι Στωικοί αργότερα θα τον αποκαλούσαν *τέλειο άνθρωπο και σοφό*. Συνήθιζε να λέει, “*Ο άνθρωπος έχει περιπλέξει κάθε απλό δώρο των θεών.*”

Κάποτε, κατά τη διάρκεια αθλητικών αγωνισμάτων και ιπποδρομιών στα *Ίσθμια*, ο Διογένης – ο οποίος ενοχλούσε τους πάντες με τις ειλικρινείς παρατηρήσεις του – πήρε ένα στεφάνι από δάφνη και το έβαλε στο κεφάλι του, σα να είχε νικήσει σε κάποιο αθλητικό αγώνισμα. Οι κριτές χάρηκαν γι' αυτή την κίνηση διότι νόμισαν ότι, επιτέλους, βρήκαν μια καλή δικαιολογία για να τον τιμωρήσουν, να τον απομακρύνουν και να απαλλαγούν απ' αυτόν. Ο Διογένης όμως τους εξήγησε ότι έβαλε το στεφάνι στο κεφάλι του διότι είχε κερδίσει μια πολύ πιο δύσκολη νίκη – εναντίον της φτώχειας, της εξορίας, της επιθυμίας και των κακοηθειών του – από τους αθλητές που είχαν νικήσει στην πάλη, στο τρέξιμο ή στη δισκοβολία.

Αργότερα κατά τη διάρκεια των αγώνων, όταν ο Διογένης είδε δύο άλογα να μάχονται και να κλωτσάνε το ένα το άλλο, και τελικά το ένα να το βάζει στα πόδια, πήρε ένα στεφάνι και το έβαλε στο άλογο που έμεινε στη θέση του. Αυτές οι δυο τοποθετήσεις εγείρουν το ερώτημα: “*Τι σημαίνει όταν βραβεύεις κάποιον αθλητή με στεφάνι, στα Ίσθμια;*” Διότι εάν το στεφάνι αποδίδεται σε κάποιον για μια ηθική νίκη, τότε ο Διογένης δικαιούται να βραβευτεί. Εάν όμως είναι ζήτημα ανώτερης φυσικής δύναμης, τότε δεν υπάρχει λόγος το άλογο να μη λάβει το στεφάνι.⁽¹⁹⁾ Αυτή ήταν μια συνηθισμένη τεχνική διδασκαλίας των Κυνικών, δηλαδή να μεταθέτουν τον κανόνα από το πεδίο όπου ήταν αποδεκτός σ' ένα πεδίο που δεν ήταν, καταδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό το πόσο αυθαίρετος ήταν ο κανόνας.

Υπάρχουν πολλά ανέκδοτα σχετικά με τη ζωή του Διογένη, που όμως δεν επιβεβαιώνονται πάντα ιστορικά. Ένα χαρακτηριστικό είναι το επόμενο:

Μια μέρα ο Διογένης έστειλε κάλεσμα για να συγκεντρωθούν άνδρες, κι όταν μαζεύτηκε πλήθος τους κυνήγησε κτυπώντας τους με το μπαστούνι του! Η εξήγησή του ήταν: *“Εγώ κάλεσα ανθρώπους κι όχι παλιανθρώπους.”* (20)

Όταν ρωτήθηκε σε ποιο μέρος της Ελλάδας υπάρχουν καλοί άνδρες, απάντησε: *«Καλοί άνδρες, πουθενά, αλλά καλοί νέοι στη Λακεδαίμονα.»*

Κι όταν μια μέρα συζητούσε επί σοβαρού θέματος κι ελάχιστοι τον άκουγαν, άρχισε να σφυρίζει· τότε, καθώς πλήθος μαζεύτηκε αμέσως γύρω του, τους επέπληξε λέγοντας, *«εσείς σπεύδετε με όλη σας τη σοβαρότητα για ν’ ακούσετε ανοησίες, αλλά είστε πολύ αργοί και περιφρονητικοί όταν το θέμα είναι σοβαρό.»*

Όταν ρωτήθηκε ποιανού ζώου το δάγκωμα είναι το χειρότερο, λέγεται πως απάντησε: *«Ανάμεσα στα άγρια, του συκοφάντη, και ανάμεσα στα ήμερα του κόλακα.»*

Ο Διογένης θεωρούσε τις ομιλίες του Πλάτωνα ως χάσιμο χρόνου. Ο Πλάτων είχε δώσει τον ορισμό του ανθρώπου ως *“άπτερο δίποδο”*, και είχε επαινεθεί πολύ γι’ αυτό. Κάποτε ο Διογένης μάδησε ένα πτηνό και το έφερε στην αίθουσα ομιλιών του Πλάτωνα με τις λέξεις, *“Αυτός είναι ο άνθρωπος του Πλάτωνα.”* Σαν συνέπεια αυτού του συμβάντος, στον ορισμό του Πλάτωνα προστέθηκε, *“με πλατιά επίπεδα νύχια.”* (20)

Αναφέρεται ότι ο Διογένης ποδοπάτησε τα χαλιά του Πλάτωνα, λέγοντας, *“Ποδοπατώ την αλαζονεία του Πλάτωνα”*, ο οποίος απάντησε, *“Ναι Διογένη, με αλαζονεία άλλου είδους.”* (20)

Απαντώντας στον Πλάτωνα που τον αποκαλούσε *“σκύλο”* κατά πρόσωπο, ο Διογένης είπε, *“Αυτό είναι αλήθεια, διότι, όπως ο σκύλος, επιστρέφω ξανά και ξανά σ’ εκείνους που προσπάθησαν να με απομακρύνουν.”*

Αναφέρεται πως ο Πλάτων έλεγε για τον Διογένη: *«Αυτός ο άνδρας είναι ο Σωκράτης που τρελάθηκε.»*

Όταν κάποιος δήλωσε ότι η ζωή είναι ένα κακό, ο Διογένης είπε, *“Όχι η ίδια η ζωή, αλλά το να ζει κανείς με κακό τρόπο.”*

Σε άλλον που διαμαρτυρήθηκε ότι δεν ήταν επιδεκτικός στη μελέτη της φιλοσοφίας, απάντησε, *“Γιατί λοιπόν ζεις, αφού δεν ενδιαφέρεσαι να μάθεις πώς να ζεις σωστά;”*

Όταν είδε ένα νέο στολισμένο εξεζητημένα, του είπε, *“Αν στολίστηκες για άνδρες είσαι ένας ηλίθιος· αν στολίστηκες για γυναίκες, είσαι ένας δούλος.”*

Κι όταν είδε ένα μουσικό να χορδίζει την άρπα, του είπε, *“Δεν ντρέπεσαι να δίνεις στο ξύλο εναρμονισμένους ήχους, τη στιγμή που απέτυχες να εναρμονίσεις την ψυχή με τη ζωή σου;”*

Φέρεται, επίσης, να είχε πωσει *«αποτελεί έκπληξη το ότι οι διανοητές ερευνούν τα ηθικά ελλείμματα του Οδυσσέα, όμως έχουν παντελή άγνοια των δικών τους.»*

Περιγελούσε τους ρήτορες που στους λόγους των έκαναν πολύ θόρυβο περί δικαιοσύνης αλλά ουδέποτε την εφάρμοσαν στη ζωή τους.

Έλεγε ότι οι άνθρωποι αγωνίζονται να ξεπεράσουν ο ένας τον άλλο σε υλικά αποκτήματα, αλλά κανένας δεν αγωνίζεται να γίνει καλύτερος και αληθινός.

Αναρωτιόταν γιατί οι μαθηματικοί παρατηρούσαν τον ήλιο και τη σελήνη, αλλά παράβλεπαν ζητήματα μέσα τους και γύρω τους. Απορούσε επίσης που οι φιλάργυροι καταδίκασαν φαινομενικά το χρήμα, ενώ το αγαπούσαν υπερβολικά.

Συνήθιζε ν' αποδοκιμάζει εκείνους που επαινούσαν τους έντιμους άνδρες που ήταν υπεράνω χρημάτων, ενώ οι ίδιοι ζήλευαν τους πολύ πλούσιους. Όσο για το βασιλιά, ο Διογένης έλεγε πως ήταν το πιο αχρείο πρόσωπο, διότι ενώ κολυμπούσε στο χρήμα, εν τούτοις φοβόταν τη φτώχεια.

Θύμωνε υπερβολικά που οι άνθρωποι θυσιάζαν στους θεούς για να εξασφαλίσουν καλή υγεία, και στο μέσον της θυσίας έτρωγαν υπερβολικά υπονομεύοντας την υγεία τους.

Συχνά επέπληττε τους ανθρώπους για τις προσευχές τους, λέγοντας ότι ζητούσαν μάλλον αυτά στα οποία οι άνθρωποι απέδιδαν αξία κι όχι αυτά που ήταν πραγματικά ωφέλιμα γι' αυτούς.

Έλεγε πως *«πολύτιμα πράγματα ανταλλάσσονταν με πράγματα άνευ αξίας, και τανάπαλιν. Σε κάθε περίπτωση, ένα άγαλμα πιάνει τρεις χιλιάδες δραχμές, ενώ ένα κιλό αλεύρι πωλείται για δύο χάλκινα κέρματα.»*

Πίστευε ότι *«όλα τα πράγματα ανήκουν στους θεούς. Οι σοφοί είναι φίλοι των θεών, και οι φίλοι έχουν τα πάντα κοινά. Επομένως όλα τα πράγματα ανήκουν στους σοφούς.»*

Όταν έβλεπε ερμηνευτές ονείρων και μάντεις καθώς κι αυτούς που τους συμβουλευόνταν, ή εκείνους που ήταν φουσκωμένοι με την έπαρση του πλούτου, σκεπτόταν πως δεν υπήρχε πιο ηλίθιο ζώο από τον άνθρωπο. Επέμενε ότι για να ζούμε σωστά χρειαζόμαστε λογική και εγκράτεια.

Συχνά δήλωνε μεγαλοφώνως ότι οι θεοί είχαν δώσει στους ανθρώπους τα μέσα για να ζουν εύκολα, αλλά αυτό έχει παραβλεφτεί διότι οι άνθρωποι αναζητούν *μελωμένα γλυκίσματα, καλλοντικές αλοιφές και τα παρόμοια*. Έτσι, σ' έναν άνθρωπο που είδε να του δένει ο δούλος του τα παπούτσια, είπε, *«Δεν έχεις αποκτήσει πλήρη μακαριότητα, εκτός εάν σου σκουπίσει και τη μύτη· κι αυτό θα έλθει, όταν έχεις χάσει τη χρήση των χεριών σου.»* (17)

Όταν έτρωγε το πρωινό του μ' ελιές ανάμεσα στις οποίες του είχαν βάλει κι ένα γλυκό, το πέταξε μακριά λέγοντας, *«Ξένε, φύγε από το μονοπάτι του πρίγκιπα.»* Ο ίδιος ισχυριζόταν ότι απολάμβανε την τροφή του με περισσότερη ευχαρίστηση από τους πλούσιους.

Όταν κάποτε ένας νέος με θηλυπρεπή ενδυμασία του έθεσε ένα ερώτημα, ο Διογένης αρνήθηκε ν' απαντήσει, εκτός εάν σήκωνε τη ρόμπα του για να δείξει αν ήταν άνδρας ή γυναίκα!

Όταν κάποιος του είπε, *«οι περισσότεροι άνθρωποι γελούν μαζί σου»*, η απάντησή του ήταν, *«πολύ πιθανόν οι γαϊδαροι να γελούν μ' αυτούς· αλλά όπως δεν τους νοιάζει για τα γαϊδούρια, ούτε και μένα με νοιάζει γι' αυτούς.»*

Ήταν μοναδικός στο να μιλάει περιφρονητικά για τους συγχρόνους του. Αποκαλούσε τη σχολή του Ευκλείδη χολαιμική. Τις Διονυσιακές εκδηλώσεις τις αποκαλούσε *“πανηγυράκια για ηλιθίους”*. Όταν ο Λυσίας ο φαρμακοποιός τον ρώτησε αν πιστεύει στους θεούς, ο Διογένης απάντησε, *«πώς μπορώ να πιστεύω, όταν βλέπω έναν άθλιο σαν και σένα εγκαταλειμμένο από τους θεούς;»*

Παρόλη, όμως, την προκλητική συμπεριφορά του, οι Αθηναίοι τον αγαπούσαν. Λέγεται πως όταν ένας νέος του έσπασε το πιθάρι, οι Αθηναίοι τον ξυλοκόπησαν, ενώ προσέφεραν στο Διογένη ένα άλλο.

Ο Διονύσιος ο Στωικός γράφει ότι μετά τη Μάχη της Χαιρώνειας ο Διογένης συνελήφθη και σύρθηκε στο βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο. Όταν ρωτήθηκε ποιος ήταν, απάντησε, *«Ένας κατάσκοπος στην ακόρεστη πλεονεξία σου.»* Ο Φίλιππος τον θαύμασε για την απάντησή του αυτή και τον άφησε ελεύθερο. (17)

Ο Διογένης πίστευε ότι τίποτα στη ζωή δεν είχε πιθανότητα επιτυχίας χωρίς επίπονη άσκηση και ότι μ' αυτή ο άνθρωπος μπορεί να πετύχει οτιδήποτε. Έτσι, αντί για άχρηστες επιδιώξεις, οι άνθρωποι θα έπρεπε να διαλέγουν αυτές που εισηγείται η

φύση, ώστε να μπορούν να ζουν ευτυχισμένοι. Όμως, τέτοια είναι η τρέλα τους ώστε επιλέγουν να είναι δυστυχισμένοι.

Προτιμούσε την ελευθερία περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, και προσπαθούσε να ζει όπως ο Ηρακλής, μη παρέχοντας καμία εξουσία στη συμβατικότητα αλλά επιτρέποντας απόλυτο δικαίωμα στη φύση.

Ο Διογένης ήταν το πρώτο άτομο που σκέφτηκε και είπε, “*Είμαι πολίτης ολόκληρου του κόσμου*”, παρά πολίτης μιας συγκεκριμένης πόλης ή κράτους. Έτσι, κατά κάποιον τρόπο, εφεύρε την ιδέα του *κοσμοπολιτισμού*. (5)

Σχετικά με τον “*Κοσμοπολιτισμό*”, αυτός μπορεί να γίνει κατανοητός αν εκληφθεί περισσότερο σαν οξύμωρο παρά σαν μια επακριβής απάντηση. Το να είναι κανείς *πολίτης* σημαίνει το ν’ ανήκει σε μια *πόλη*, να είναι μέλος μιας συγκεκριμένης κοινωνίας με όλα τα ωφελήματα και τις υποχρεώσεις που αυτό συνεπάγεται. Ο Διογένης, όμως, όταν ερωτούνταν από πού κατάγεται, απαντούσε, “*Είμαι πολίτης του κόσμου.*” Συνεπώς με την απάντησή του, αποκήρυξε τα καθήκοντά του προς τους συμπατριώτες του από τη Σινώπη και αρνήθηκε το δικαίωμα να βοηθηθεί απ’ αυτούς. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι ο Διογένης δε λέει ότι είναι *άπολις* – χωρίς πόλη – απλά δηλώνει υποταγή στον Κόσμο, ή στο Σύμπαν. Για τον *Κυνικό* φιλόσοφο, οι περιορισμοί της υπηκοότητας και οι αποκλεισμοί που αυτοί συνεπάγονταν ήταν παράλογοι, και με τον *Κοσμοπολιτισμό* ζητούσε να τους καταργήσει ανοίγοντας τα πολιτικά προνόμια σε όλους.

Τελικά ο *Κοσμοπολιτισμός* του Διογένη αναθεωρεί την παραδοσιακή αντίληψη των πολιτικών καθηκόντων του ατόμου. Έτσι ο *Κυνικός* είναι απελευθερωμένος να ζήσει σύμφωνα με τη Φύση και όχι σύμφωνα με τους νόμους και τις συμβατικότητες της Πόλης. Η παραδοσιακή πόλη δεν απορρίπτεται, απλά αντικαθίσταται. Έτσι λοιπόν, ο *Κοσμοπολιτισμός* του Διογένη αντιπροσωπεύει μια πρώτη εισήγηση ότι ο δεσμός του ατόμου προς την ανθρωπότητα πρέπει να είναι ισχυρότερος του δεσμού προς το κράτος. Στα πλαίσια της πολιτικής φιλοσοφίας, οι *Κυνικοί* μπορούν να θεωρηθούν ως πρωτουργοί του Αναρχισμού. Αφού οι άνθρωποι είναι και λογικοί και μπορούν να καθοδηγηθούν από τη Φύση, συνεπάγεται ότι ελάχιστη ανάγκη έχουν για νομικούς κώδικες ή πολιτικούς δεσμούς. Η ιδέα του να ζει κανείς σύμφωνα με τη Φύση έχει σπουδαίες ηθικές παραμέτρους, και μπορεί να θεωρηθεί σαν πρόδρομος

της Στωϊκής αντίληψης ότι η Φύση είναι ταυτόσημη του Κόσμου ή Σύμπαντος.

Οποιαδήποτε κι αν είναι η γνώμη που έχει κανείς για τον *Κυνισμό*, πρέπει να ομολογήσουμε ότι τα σημάδια του βρίσκονται στα περισσότερα φιλολογικά και φιλοσοφικά κείμενα. Ο Διογένης της Σινώπης κυρίως εμφανίζεται σαν χαρακτήρας σε φιλολογικές και φιλοσοφικές εκφράσεις. Ο Δάντης, για παράδειγμα, τοποθετεί το Διογένη μαζί με άλλους ενάρετους παγανιστές φιλοσόφους στο πρώτο επίπεδο της κόλασης, ενώ ο Νίτσε ήταν λάτρης τόσο του Διογένη όσο και της *Κυνικής* νοοτροπίας. (7)

Ο Διογένης είναι αναμφίβολα μια από τις πιο γνωστές μορφές της αρχαιότητας. Όμως, όπως συμβαίνει και με άλλες ιστορικές προσωπικότητες, τα ίδια τα στοιχεία μιας εντυπωσιακής ιστορίας έχουν περισσότερο επισκιάσει παρά φωτίσει την ηθική του. Η **αυτάρκεια** που δίδαξε έχει ξεχαστεί, αλλά το πιθάρι επιβιώνει. Ούτε ενδιαφέρεται κανείς να ερευνήσει προσεκτικά για ποιον ακριβώς λόγο ζήτησε από τον Μ. Αλέξανδρο να παραμερίσει για να μην του κρύβει τον ήλιο. Ακόμη και στην κλασσική αρχαιότητα η φήμη του Διογένη οφειλόταν κυρίως στο ενδιαφέρον των Ελλήνων για την προσωπικότητα αυτή καθαυτή, εντελώς χωριστά από τη διδακτική της αξία. (5)

Για το θάνατο του Διογένη υπάρχουν διάφορες πληροφορίες. Οι ιστορικοί, όμως, δεν είναι βέβαιοι ούτε για το χρόνο ούτε για τον τρόπο του θανάτου του. Πιστεύεται ότι πέθανε στην Κόρινθο, από απλά γεράματα, μετά από σχεδόν 90 χρόνια ζωής. Οι Κορίνθιοι έστησαν στη μνήμη του μια κολόνα πάνω στην οποία τοποθέτησαν ένα σκύλο από μάρμαρο Πάρου. (18)

Λέγεται ότι είχε προκύψει διαμάχη μεταξύ των μαθητών του για το ποιος θα τον θάψει. Τελικά, με εισήγηση ανδρών επιρροής, θάφτηκε από τους γιους του Ξενιάδη δίπλα από την πύλη που οδηγούσε στον Ισθμό. Στη συνέχεια συμπατριώτες του από τη Σινώπη τον τίμησαν με ορειχάλκινα αγάλματα, κοντά στη γιγαντιαία κολόνα με το σκύλο, πάνω στα οποία χάραξαν την ακόλουθη επιγραφή: *«Ο χρόνος κάνει ακόμη και το χαλκό να παλιώνει· αλλά τη δόξα σου, ω Διογένη, η αιωνιότητα ποτέ δεν θα καταστρέψει. Διότι εσύ μόνος δίδαξες στους θνητούς το μάθημα της αυτάρκειας και το πιο εύκολο μονοπάτι της ζωής.»*

3: Κράτης ο Θηβαίος

Ο Κράτης γεννήθηκε στη Θήβα και ήταν γιος του Ασκώνδα. Αναφέρεται ως ο διασημότερος και πιο πιστός μαθητής του Διογένη, αν και ο ιστορικός της φιλοσοφίας Ιππόβοτος ισχυρίζεται πως ήταν μαθητής του Αχαιού σοφιστή Βρύσωνα.(16) Άλλες πηγές (12) τον φέρουν και ως μαθητή του πλατωνικού φιλοσόφου (με πυθαγόρεια επένδυση) Ξενοκράτη.

Ο Κράτης γεννήθηκε μεταξύ του 368 και 365 π.Χ., πέθανε μεταξύ του 288 και 285 π.Χ., και θάφτηκε στη Βοιωτία. (4) Με τη ζωή του έδειξε πώς η ευτυχία σε δύσκολες στιγμές είναι δυνατή για τον άνθρωπο που αφιέρωσε τη ζωή του στη φιλοσοφία.

Ο Κράτης καταγόταν από πλούσια οικογένεια, αλλά λέγεται πως έχασε την περιουσία του μετά από τη Μακεδονική εισβολή. Όμως, η πιθανότερη εκδοχή είναι ότι θυσίασε την περιουσία του για να είναι πιστός στις αρχές του. Λέγεται πως την εμπιστεύτηκε σ' έναν τραπεζίτη, με την εντολή να την παραχωρήσει στους γιους του αν αποδεικνύονταν ηλίθιοι, ή να την μοιράσει στους φτωχούς εάν οι γιοι του αποδεικνύονταν φιλόσοφοι. Πίστευε ότι οι φιλόσοφοι δεν έχουν ανάγκη από χρήματα και μάλιστα ότι το χρήμα είναι εμπόδιο στην πραγμάτωση της φιλοσοφίας. Υπάρχει κι ένα ενδιαφέρον ανέκδοτο για τον Κράτη που λέει πως όταν απάλλαξε τον εαυτό του από την περιουσία του, θέλοντας να διακηρύξει τη νίκη του πάνω στον πλούτο, έβαλε στο κεφάλι του ένα στεφάνι, γιορτάζοντας την καινούργια του ζωή με εκδήλωση χαράς. Η νεοαποκτηθείσα φτώχεια ήταν για τον Κράτη η αρχή μιας ευτυχισμένης ζωής – μιας ατέλειωτης γιορτής γεμάτης με αστεία και γέλια.(3)

Αφιέρωσε τη ζωή του στην απόκτηση αρετής και στη διάδοση της ασκητικής αυτοκυριαρχίας. Ο Κράτης απέκτησε το παρατσούκλι “*Θυρεπανοίκτης*” διότι είχε τη συνήθεια να εισέρχεται στα σπίτια απρόσκλητος και να δίνει συμβουλές στους ενοίκους. Τόση, μάλιστα, ήταν η συμπάθεια και η εκτίμηση που πολλοί έτρεφαν προς αυτόν ώστε επέγραφαν στις πόρτες των σπιτιών τους στα οποία είχε μπει: «*Είσοδος Κράτητι αγαθώ δαίμονι.*» Απολάμβανε μεγάλου σεβασμού από τους

Αθηναίους, οι οποίοι τον θεωρούσαν έναν καλό και εξαιρετικά ενάρετο άνδρα.

Ο χαρακτήρας του Κράτη μοιάζει με το χαρακτήρα του Ινδού φιλοσόφου *Siddhartha Gautama*, δηλαδή του Βούδα. Στην πραγματικότητα, η Κυνική φιλοσοφία μοιάζει σε πολλά σημεία με τη Βουδιστική. Για παράδειγμα, και οι δυο φιλοσοφίες αρνούνται ότι οι απολαύσεις έχουν κάποια σχέση με την αληθινή ευτυχία. Επίσης, θεμελιώδης άποψη του ηθικού κώδικα και των δύο φιλοσοφιών είναι ότι ο άνθρωπος πρέπει να παραμελεί το σώμα για χάρη της ψυχής. Τελικά, το κοινό κρίσιμο σημείο και στις δυο φιλοσοφίες είναι η επάρκεια της αρετής για την απόκτηση της ευτυχίας. (21)

«Εξασκήσου στο να μειώνεις τις ανάγκες σου, κι έτσι θα έρχεσαι όσο το δυνατόν πιο κοντά στο Θεό», δίδασκε ο Κράτης. Έλεγε, επίσης, ότι παρόλο που οι μάζες των ανθρώπων θέλουν να έχουν στη ζωή τους τα ίδια αποτελέσματα όπως οι Κυνικοί, όταν διαπιστώσουν πόσο δύσκολος είναι ο δρόμος απομακρύνονται εντελώς απ' αυτούς.

Όσο για τον κοσμοπολιτισμό του Κράτη, η επόμενη ρήση του δεν αφήνει καμία αμφιβολία: *«Δεν υπάρχει για μένα πύργος, ούτε μία στέγη· οποιαδήποτε δε στεριά και πόλη και οικοδόμημα είναι κατάλληλο για να καταλύσω εκεί.»*

«Ο νόμος είναι ένα καλό πράγμα», έλεγε ο Κράτης, *«αλλά όχι τόσο καλό όσο η φιλοσοφία. Εκεί όπου ο νόμος χρησιμοποιεί τη βία εναντίον της αδικίας, η φιλοσοφία μας πείθει με τη διδασκαλία. Η φιλοσοφία είναι καλύτερη από την κοινωνική πίεση ακριβώς στο βαθμό που είναι καλύτερο να κάνει κανείς κάτι με τη θέλησή του παρά με καταναγκασμό.»*

Τα γραπτά του κείμενα ήταν αρκετά. Σύμφωνα με το Διογένη Λαέρτιο, ο Κράτης υπήρξε ο συγγραφέας πολλών επιστολών πάνω σε φιλοσοφικά θέματα, σε στυλ ελάχιστα κατώτερο του Πλάτωνα· όμως, αυτές που διασώζονται με τ' όνομά του θεωρούνται κίβδηλες, δηλαδή δουλειά μεταγενέστερων ρητόρων. Έγραψε έργα ηθικού περιεχομένου που φέρουν το συνοπτικό τίτλο *“Παίγνια”*. Μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνονται:

1: Οι *“Παρωδίαί”*, από τις οποίες σώθηκε ένας εμπαιγμός κατά του Στίλπωνος κι ένας έπαινος στο σεμνό υποδηματοποιό Μίκκυλο.

2: Η *“Πήρα”* (το τυπικό ταγάρι των Κυνικών), σε εξάμετρο, με σχόλια για τη ζωή των Κυνικών. Σ' αυτό το ποίημα, ο Κράτης

περιγράφει σε αλληγορικό σχήμα τον τύπο της ιδανικής κοινωνίας. Η “Πήρα” αντιπροσωπεύει το όνομα και το σύμβολο ενός τέτοιου κράτους. Είναι το όνειρο μιας μακρινής πολιτείας, στην οποία κακοί άνθρωποι ή κακές καταστάσεις δεν μπορούν να φτάσουν.

Ο Κράτης εκθειάζει την απλότητα της αυτάρκειας, την απομόνωση, και την ελευθερία. Ένας απλός τρόπος ζωής φέρνει ικανοποίηση. Οι κάτοικοι της “Πήρα” είναι άνθρωποι που δεν είναι σκλάβοι της απόλαυσης και των ηδονών, αλλά που αγαπούν την ελευθερία – την αιώνια βασίλισσα. Στο νέο βασίλειο του Κράτη δεν υπάρχει πόλεμος. Οι άνθρωποι δεν μάχονται ο ένας εναντίον του άλλου για τροφή, αφού εκεί που βασιλεύει η λιτότητα, υπάρχει αρκετή τροφή για όλους. Ο Κράτης στηρίζει τον πασιφισμό, ο οποίος πιθανό να είχε εισαχθεί από τον Αντισθένη.

Το ποίημα είναι ένα μίγμα αστείου και σοβαρότητας. Εκείνο που ο Κράτης περιγράφει στην “Πήρα” είναι μια ανύπαρκτη γη. Δεν τίθεται ερώτηση για ένα κράτος με τη συνηθισμένη έννοια. Η “Πήρα” είναι ένα όνειρο, το οποίο οι Χριστιανοί Πατέρες συγκρίνουν με την άνω Ιερουσαλήμ. Είναι η ιδανική *Κυνική* κοινωνία, χωρίς δυσκολίες συντήρησης, χωρίς πολέμους ή κακίες, μια κοινωνία όπου κατοικούν άνθρωποι σαν αυτούς που προσπαθούν να διαμορφώσουν οι *Κυνικοί* με την παιδεία. (1)

1: Ελεγείες που παρωδούν την ποίηση του Σόλωνος.

2: “*Υμνος εις ευτέλειαν*” σε ελεγειακό μέτρο.

3: “*Θρυλούμενη εφημερίς*” – μια τραγωδία.

4: Η “*Ουσοποιητική*”, στην οποία ο Κράτης επιτίθεται κατά του συγγράμματος του Αρχεστράτου “*Ηδυπάθεια*”. (12)

Η βιογραφία του Κράτη από τον Πλούταρχο έχει χαθεί. Πάντως, η μεγάλη σπουδαιότητα της προσφοράς του Κράτη έγκειται και στο γεγονός ότι σχημάτισε το σύνδεσμο μεταξύ του Κυνισμού και των Στωικών, μέσω του μαθητή του, **Ζήνωνα του Κιτιέα** (από το Κίτιο της Κύπρου).

Αν και λέγεται πως ήταν άσχημος και κυφός, τον ερωτεύθηκε η Ιπαρχία, κόρη μιας ευγενούς οικογένειας από τη Θράκη, την οποία και νυμφεύτηκε. Η Ιπαρχία τον ακολούθησε ολόψυχα στον Κυνικό τρόπο ζωής. Την Ιπαρχία είχε συστήσει στον Κράτη ο αδελφός της Μητροκλής, που σαγηνεύτηκε από τα επιχειρήματα του Κράτη κι έγινε *Κυνικός*, ενώ αρχικά υπήρξε μαθητής του πλατωνικού φιλοσόφου Ξενοκράτη και του αριστοτελικού φιλοσόφου Θεοφράστου.

Αναφέρεται ότι συχνά κυνηγούσε με τη βακτηρία του όσους συγγενείς τον αναζητούσαν προσπαθώντας να τον μεταπείσουν από τον τρόπο ζωής του. Εκείνος όμως παρέμενε αμετακίνητος. Έλεγε ότι ο άνθρωπος πρέπει να σπουδάζει φιλοσοφία σε τέτοιο βαθμό που να βλέπει τους στρατηγούς με το ίδιο μάτι που βλέπει τους οδηγούς γαϊδάρων. Ένα άλλο ανέκδοτο που αποδίδεται στον Κράτη είναι ότι αυτοί που ζουν ανάμεσα σε κόλακες έχουν τόση ελπίδα όση και τα μοσχάρια ανάμεσα σε λύκους· διότι δε βρίσκονται με αυτούς που έπρεπε να βρίσκονται, δηλαδή με τους όμοιους των, αλλά βρίσκονται με κείνους που στήνουν ενέδρα εναντίον τους.

Οι Κυνικοί πίστευαν ότι το να δίνει κανείς χρήσιμες συμβουλές είναι ο πιο σημαντικός ρόλος του φίλου, αφού οι χρησιμοί ήταν και ακριβοί και γενικά διαφορούμενοι. Η αξία των συμβουλών από έναν άνθρωπο σαν τον Κράτη, αποστασιοποιημένο από τις συνηθισμένες υποθέσεις της ζωής, έγκειτο στο ότι ήταν αμερόληπτες, σαφείς και σχετιζόμενες με γνωστά στάνταρτ αξιών. Κήρυττε τις αρετές της ομόνοιας μεταξύ αδελφών, και τα πλεονεκτήματα της αυτοκυριαρχίας σε κείνους που φαίνονταν να τα είχαν μεγάλη ανάγκη.

Ο μεταγενέστερος Κυνικός Τέλης παρομοίασε τον Κράτη σαν ένα τύπο προχριστιανικού Αγίου Φραγκίσκου, που άντλησε τις υψηλές ηθικές αξίες του από την εθελουσία του φτώχεια. Ο Απουλήιος Πλατωνικός στην περιγραφή του Κράτη παρέχει ένα ενδιαφέρον παράδειγμα του Ηρακλή ως ηθικού μοντέλου του Κυνικού φιλοσόφου-αγίου, που έγινε γνωστός ως συμφιλιωτής και σύμβουλος των ανθρώπων, καθώς και ως τιμωρός του κακού.

Η φιλοσοφία που ο Κράτης έφερνε στα πλήθη αναμφισβήτητα διέφερε από τη φιλοσοφία του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη· από την ευγενή αναζήτηση ικανοποίησης της περιέργειας του νου, είχε κατεβεί στο να γίνει *Καθημερινή Δύναμη για Καθημερινές Ανάγκες*. Για μας, γράφει ο Donald R. Dudley, ο Κράτης, ο εύθυμος καμπούρης που αποκήρυξε τον πλούτο του, που έκανε έναν από τους πιο επιτυχημένους δεσμούς αγάπης στην Ελληνική λογοτεχνία, και είχε το ταλέντο για φιλολογική παρωδία, είναι μια ευχάριστη και ενδιαφέρουσα φυσιογνωμία. Για τη ζωή του μέσου Αθηναίου της εποχής του, ήταν ίσως πιο σπουδαίος από ότι ήταν ο Θεόφραστος ή οι πολυμαθείς διδάσκαλοι της Ακαδημίας. (5)

Ο Κράτης έλεγε πως ήταν συμπατριώτης του σοφού Διογένη, στον οποίο ούτε η ζήλια δεν είχε ποτέ επιτεθεί!

Όταν ο Αλέξανδρος τον ρώτησε εάν θα ήθελε να δει την αποκατάσταση της πατρίδας του, ο Κράτης φέρεται να είπε:

«Σε τι θα χρησίμευσε αυτό; Διότι ίσως στο μέλλον, κάποιος άλλος Αλέξανδρος θα ερχόταν να την καταστρέψει και πάλι.

Αλλά για το σοφό άνδρα, η φτώχεια και η αγαπημένη αφάνεια θα έπρεπε να θεωρούνται πατρίδα του· διότι αυτές ακόμη και η τύχη δεν μπορεί να του τις στερήσει.»

Όταν διαισθάνθηκε ότι πέθαινε, έκανε στίχους για τον εαυτό του, λέγοντας: (16)

«Φεύγεις, ευγενή καμπούρη, φεύγεις,

Στα πεδία του Πλούτωνα πηγαίνεις,

Καμπουριασμένος διπλά από τα γεράματα.»

Είχε κι αυτός αγκαλιάσει την ιδέα του Κοσμοπολιτισμού και έλεγε:

«Δεν υπάρχει πόλη, ούτε μια φτωχή μικρή οικία,

Που είναι η πατρίδα μου· αλλά σε όλη τη γη,

Κάθε πόλη και κάθε κατάλυμα φαίνεται σε μένα,

Ένας τόπος έτοιμος για την υποδοχή μου.»

4: Ιπαρχία

Η Ιπαρχία θεωρείται η πρώτη απελευθερωμένη γυναίκα της ιστορίας. Υπήρξε Κυνική φιλόσοφος με τη δική της αξία, που τόλμησε ν' αμφισβητήσει τα κοινωνικά ήθη της εποχής της και να διεκδικήσει με γενναιότητα την ισότητα των δύο φύλων. Η γέννησή της τοποθετείται περίπου στο 346 π.Χ. στη Θράκη. Ήταν κόρη Αθηναίων αριστοκρατών, οι οποίοι είχαν προσωρινά εγκατασταθεί στην παραλιακή πόλη της Μαρώνειας, γνωστής για τις καλλιέργειες σταφυλιών. Ο Διογένης Λαέρτιος, ο οποίος έγραψε τη βιογραφία της Ιπαρχίας, δεν αναφέρει τα ονόματα των γονέων της, ούτε δίδει πληροφορίες σχετικά με την παιδική της ηλικία. Όμως, μπορούμε με ασφάλεια να συμπεράνουμε ότι η Ιπαρχία, ακόμη και σε τρυφερή ηλικία, απέρριψε τις οικιακές δουλειές ρουτίνας που φυσιολογικά αναθέτονταν στις νεαρές Ελληνίδες. Αργότερα στη ζωή της, η ίδια παραδέχτηκε ότι παραμελούσε το γνέσιμο και την ύφανση προς χάρη της μελέτης. Πράγματι, τα κύρια χαρακτηριστικά της Ιπαρχίας σα νεαρής

κοπέλας ήταν ανησυχία και άσβεστη περιέργεια, καθώς και επιθυμία να μάθει ακόμη και γι' αυτά τα θέματα που ήταν απαγορευμένα στις γυναίκες της εποχής της. Επιθυμούσε πολύ να εισέλθει στους ανδρικούς κύκλους διανόησης και να συζητήσει με τους πολυμαθείς άνδρες πάνω σε βαθιά φιλοσοφικά θέματα. Αυτό, φυσικά, της το είχαν συστηματικά αρνηθεί οι αυστηρά παραδοσιακοί γονείς της.

Η Ιππαρχία μυήθηκε στη φιλοσοφία από το νεότερο αδελφό της το Μητροκλή, και μέσω αυτού γνώρισε τον Κράτη. Από την πρώτη στιγμή που η υψηλής καταγωγής Αθηναία παρθένα αντίκρισε τον πληβείο σοφό η ευαίσθητη καρδιά της χτυπήθηκε από τα βέλη του έρωτα. Όχι βέβαια πως ο Κράτης πληρούσε τα ιδανικά στάνταρτ της ανδρικής ομορφιάς. Ήταν λιγνός και άχαρος, με τραχιά χαρακτηριστικά, άγαρμπες κινήσεις, περιτυλιγμένος στο μανδύα του με άκομψο τρόπο, και καμπούρης. Παρόλα αυτά, η πανέμορφη εικοσάχρονη Ιππαρχία εντυπωσιάστηκε από τον Κράτη που είχε τα διπλάσια χρόνια της. Είχε βέβαια ακούσει πολλά γι' αυτόν προηγουμένως από τον αδελφό της Μητροκλή, ο οποίος είχε εξάρει στα ουράνια την εξαιρετική σοφία και τον ανθρωπισμό του διδασκάλου του. Μετά από λίγα μόλις λεπτά συναρπαστικής συνομιλίας με τον Κράτη, η Ιππαρχία συνέλαβε πως όλα όσα της είχε πει ο αδελφός της για το Θηβαίο *Κυνικό* ήταν αλήθεια.

Πίσω από τον απότομο επαρχιώτικο αέρα και την απλή εξωτερική εμφάνιση του Κράτη, διέκρινε ένα μεγαλοφυή διανοητή, έναν ειλικρινή εραστή της αλήθειας, όπως ήταν και η ίδια, ο οποίος αγωνιζόταν για να διαδώσει τα ιδανικά της δικαιοσύνης και της ισότητας ανάμεσα σε όλους τους ανθρώπους. Η Ιππαρχία ερωτεύτηκε πάραυτα τόσο τον ίδιο τον Κυνικό φιλόσοφο όσο και τα δόγματά του. Από εκείνη την ημέρα είχε αποφασίσει στην καρδιά της να παντρευτεί τον Κράτη το Θηβαίο και κανέναν άλλο.

Η αντίδραση των γονέων της Ιππαρχίας στην ξαφνική αναγγελία της κόρης τους ήταν εντελώς αρνητική. Πρώτα-πρώτα καμία νεαρή Ελληνίδα με *σώας τας φρένας* δεν τολμούσε να διαλέξει μόνη το μέλλοντα σύζυγό της. Έτσι λοιπόν, σύμφωνα με τους γονείς της, η Ιππαρχία δεν είχε πια *σώας τας φρένας*!

Από τις αρχές της εφηβείας της, το όμορφο και ζωηρό κορίτσι είχε πολλές προτάσεις γάμου. Μερικοί από τους πιο ευγενείς, τους πιο πλούσιους και τους πιο ωραίους νεαρούς Αθηναίους είχαν ζητήσει το χέρι της για να την παντρευτούν. Παρόλα αυτά

η Ιππαρχία τους είχε όλους σθεναρά απορρίψει, επιμένοντας ότι θα προτιμούσε να παραμείνει ανύπανδρη για πάντα παρά να παντρευτεί έναν άνδρα που δεν αγαπούσε. (22)

Πώς όμως θα έπειθε η Ιππαρχία τους γονείς της να της δώσουν την ευλογία να παντρευτεί το Θηβαίο *Κυνικό*; Ο Διογένης Λαέρτιος γράφει ότι τόσο πολύ ήθελε η Ιππαρχία να παντρευτεί τον Κράτη ώστε απείλησε ν' αυτοκτονήσει μάλλον παρά να ζήσει κατά οποιονδήποτε άλλο τρόπο. Μπροστά στην επιμονή της, και μετά από παράκληση των γονέων της, ο Κράτης προσπάθησε να μεταπείσει την Ιππαρχία ώστε να μην τον παντρευτεί. Όταν όμως απέτυχε σ' αυτή του την προσπάθεια, γδύθηκε μπροστά της και είπε, «*αυτός είναι ο γαμπρός και αυτή η περιουσία του· διάλεξε αναλόγως.*» Η Ιππαρχία, βεβαίως, είχε ήδη διαλέξει, και παντρεύτηκε τον Κράτη το 326 π.Χ.

Αυτή η ιστορία, βέβαια, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι περιέχει και δόση αλατοπίπερου, δεδομένου ότι ο Διογένης Λαέρτιος έγραφε αιώνες αργότερα (3^ο αιώνα μ.Χ.), ενώ οι ιστορίες, που είχαν μεταφερθεί από στόμα σε στόμα, θεωρούνταν επεξηγηματικές μιας νοοτροπίας και δεν πρέπει να λαμβάνονται στην κυριολεξία τους.

Δεδομένου του ενδιαφέροντος και των συζητήσεων που γεννούσε μια γυναίκα *Κυνικός*, είναι εύκολο να φαντάζεται κανείς τέτοιου είδους ιστορίες να έχουν λεχθεί για την Ιππαρχία. Σε κάθε περίπτωση είναι αδιαμφισβήτητο ότι η Ιππαρχία επέλεξε να παντρευτεί τον Κράτη και να συμμεριστεί τις φιλοσοφικές του επιδιώξεις. Η απόφασή της ν' αποποιηθεί τα πλούτη της και να γίνει *Κυνικός* αποτελεί μεγάλη έκπληξη, δεδομένης τόσο της αντίθεσης των *Κυνικών* προς τους συμβατικούς θεσμούς όσο και της ακραίας κακουχίας που συνεπαγόταν ο *Κυνικός* τρόπος ζωής.

Οι περισσότερες πληροφορίες που έχουμε για την Ιππαρχία προέρχονται από ανέκδοτα και ρητά που επαναλαμβάνονταν από μεταγενέστερους συγγραφείς. Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει ότι η Ιππαρχία έγραψε μερικές επιστολές, αστεία και φιλοσοφικές αμφισβητήσεις, που όμως έχουν χαθεί. Συμπληρώνει ότι μυριάδες ιστορίες γράφτηκαν γι' αυτή τη "γυναίκα φιλόσοφο".

Όπως όλοι οι *Κυνικοί*, έτσι και η Ιππαρχία προσπαθούσε να ζήσει σύμφωνα με τη φύση, απορρίπτοντας τις τεχνητές κοινωνικές συμβατικότητες και αρνούμενη κάθε πολυτέλεια, συμπεριλαμβανομένων και των αντικειμένων που δεν ήταν απολύτως απαραίτητα για την επιβίωση.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο γάμος σαν θεσμός θεωρούνταν αταίριαστος προς τον *Κυνικό* τρόπο ζωής, και οι πρώτοι *Κυνικοί*, Αντισθένης και Διογένης, πίστευαν ότι ο φιλόσοφος δεν έπρεπε ποτέ να παντρεύεται. Μερικούς αιώνες αργότερα ο Επίκτητος, ενώ επιχειρηματολογεί ότι ο γάμος δεν ταιριάζει στον *Κυνικό* ή στο *Στωικό* φιλόσοφο, αφήνει περιθώριο για ειδικές περιπτώσεις, όπως ο φιλοσοφικός γάμος του Κράτη και της Ιππαρχίας. Η πρώτη γυναίκα *Κυνικός* εφάρμοσε στην πράξη το ρητό “*παραχαράττειν το νόμισμα*”, που από την εποχή του Διογένη οι *Κυνικοί* χρησιμοποιούσαν με τη μεταφορική έννοια, απορρίπτοντας τόσο την κοινωνική της θέση όσο και την *Κυνική* παράδοση.

Ο Ερατοσθένης αναφέρει ότι η Ιππαρχία και ο Κράτης είχαν ένα γιο ονομαζόμενο Πασικλή, στον οποίο αναφέρεται επίσης και ο Διογένης Λαέρτιος, στο έργο του για τη ζωή του Κράτη. Στις *Κυνικές Επιστολές*, μια συλλογή ψευδεπίγραφων επιστολών που αποδίδονται σε διάφορες *Κυνικές* προσωπικότητες, και πιθανώς γράφτηκαν από αρκετούς διαφορετικούς συγγραφείς λίγους αιώνες μετά την εποχή που έζησε η Ιππαρχία, αναφέρεται πως γέννησε και ανάθρεψε τα παιδιά της σύμφωνα με τις *Κυνικές* της αξίες.

Οποιοσδήποτε κι αν ήταν οι πρακτικές της, το παράδειγμα της Ιππαρχίας επηρέασε μεταγενέστερες *Κυνικές* συμπεριφορές απέναντι στην εγκυμοσύνη και την ανατροφή παιδιών. Για παράδειγμα, μια από τις επιστολές αποδιδόμενη στον Κράτη αναφέρει ότι η Ιππαρχία γέννησε «*χωρίς πρόβλημα*». Πίστευε ότι η συνήθης κακουχία που αντιμετώπιζε με τον τρόπο που ζούσε ήταν η αιτία της έλλειψης ωδίνων κατά τη διάρκεια του ίδιου του τοκετού. Ο τοκετός ήταν εύκολος διότι συνέχιζε να εργάζεται σαν αθλήτρια κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, πράγμα ασυνήθιστο, όπως σημειώνει ο συγγραφέας της επιστολής. Οι επιστολές επίσης αναφέρουν ότι η Ιππαρχία χρησιμοποίησε το κέλυφος μιας χελώνας για κούνια του μωρού, κρύο νερό για το μπάνιο του, και συνέχισε την προσκόλληση σε αυστηρή δίαιτα.

Η Ιππαρχία είναι επίσης διάσημη για μια αντιπαράθεση με το Θεόδωρο τον Άθεο, έναν Κυρηναϊκό φιλόσοφο, ο οποίος είχε προκαλέσει την νομιμοποίηση της παρουσίας της σ’ ένα συμπόσιο. Αναφέρεται ότι η Ιππαρχία συχνά παρευρισκόταν σε τέτοιες εκδηλώσεις με τον Κράτη. Οι γυναίκες της κοινωνικής τάξης της Ιππαρχίας στην αρχαιοελληνική κουλτούρα θα ήταν απασχολημένες με τον αργαλειό και με την οργάνωση του

υπηρετικού προσωπικού. Έτσι η απόρριψη των παραδοσιακών προσδοκιών για γυναίκες από την Ιππαρχία θεωρούνταν άκρως ριζοσπαστική. (23)

Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει επίσης το συλλογισμό που η Ιππαρχία χρησιμοποιούσε για να αποστομώσει το Θεόδωρο, κατά τη διάρκεια του ίδιου Συμποσίου: «*Οποιαδήποτε πράξη που δεν θα κρινόταν ως λάθος εάν την έκανε ο Θεόδωρος, δεν θα κρινόταν ως λάθος εάν την έκανε η Ιππαρχία.*» Ο Διογένης Λαέρτιος γράφει ότι επειδή ο Θεόδωρος δεν εύρισκε το κατάλληλο επιχείρημα για ν' απαντήσει στην Ιππαρχία, προσπάθησε να της αφαιρέσει τον *Κυνικό* μανδύα. Όμως εκείνη δεν έδειξε φόβο ή ταραχή που είναι φυσιολογικά σε μια γυναίκα, όντας πιστή στην *Κυνική* αρχή της αναίδειας.

Η Ιππαρχία έζησε μακροχρόνια ζωή, και μετά το θάνατό της τιμήθηκε εξαιρετικά από την ίδια την Αθηναϊκή κοινωνία η οποία την είχε παρεξηγήσει εν ζωή και την είχε απορρίψει. Μάλιστα, στους σύγχρονους καιρούς, το αναζωογονητικό και απελευθερωτικό μήνυμα του Κράτη και της Ιππαρχίας έχει γίνει κατανοητό και ευρέως αποδεκτό σε όλο τον κόσμο. Τα υψηλά ιδανικά της κοινωνικής ισότητας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αγάπης για την ανθρωπότητα, τα οποία με τόσο πάθος ο Κράτης και η Ιππαρχία υπερασπίστηκαν, έχουν υιοθετηθεί από όλα τα δημοκρατικά πολιτεύματα.

5: Μητροκλής

Ο Μητροκλής από τη Μαρώνεια της Θράκης, ήταν νεώτερος αδελφός της Ιππαρχίας. Αρχικά υπήρξε *Περιπατητικός* φιλόσοφος, αλλά αργότερα έγινε μαθητής του Κράτη. Ο Μητροκλής έπαιξε σπουδαίο ρόλο στη γενιά των *Κυνικών* μετά το Διογένη. Με τα κείμενά του, τα οποία περιείχαν χρήσιμα λόγια για την καθημερινότητα, στόχευε στο να ενδυναμώνει τη φιλοσοφική αντιμετώπιση της ζωής. Είχε αποφασιστική επιρροή στη δημιουργία του τύπου του *Κυνικού* φιλοσόφου, και στη διατήρηση της παράδοσης του Διογένη. Υπήρξε ο πρώτος που συνέλεξε ηθικολογικά ανέκδοτα και ρητά. (1)

Ο νεαρός Μητροκλής είχε τόση δίψα για μάθηση όσο και η αδελφή του. Όταν η οικογένειά του επέστρεψε στη γενέτειρα Αθήνα, έφηβος τότε, άρχισε μαθήματα με το Θεόφραστο, έναν

από τους πιο διακεκριμένους μαθητές του Αριστοτέλη. Προφανώς, όμως, η φιλοσοφική τάση του Θεόφραστου δεν ικανοποιούσε απόλυτα την απαιτητική γεύση του νέου. Παρά το νεαρό της ηλικίας του, ο Μητροκλής ήταν από τη φύση του συντηρητικός στις αρχές του, σοβαρός και σεμνός. Μάλιστα, τόσο εξεζητημένη ήταν η κοσμιότητά του που κάποτε, όταν αποπάρδησε (έκλασε) ηχηρά κατά τη διάρκεια μιας ομιλίας του, ένωσε τόση ντροπή που παρέβη τους καλούς τρόπους ώστε έτρεξε και κρύφτηκε στο σπίτι του. Κλειδώθηκε στο δωμάτιό του και αρνούσαν να φάει, δηλώνοντας ότι προτιμούσε να πεθάνει από την πείνα για να ξεπλύνει τη ντροπή που ένιωθε.

Το γεγονός έφτασε στ' αυτιά του Κράτη ο οποίος αποφάσισε να τον επισκεφτεί και να τον μεταπείσει από μια τέτοια περιττή αυτοκτονία. Ο Κράτης προσπάθησε να πείσει το Μητροκλή ότι το αποπάρδημα (πορδή), όχι μόνο δεν είναι κάτι το αποτρόπαιο, αλλά είναι ένας φυσιολογικός και αυθόρμητος μηχανισμός του σώματος για τον οποίο δε θα έπρεπε να ντρέπεται. Απεναντίας, κάθε προσπάθεια να εμποδιστεί η φυσική αυτή εκδήλωση του οργανισμού εγκυμονούσε κίνδυνο για την υγεία. Μάλιστα ο Κράτης, για να πείσει το Μητροκλή ότι αυτό που του συνέβη ήταν σύμφωνο με τη φύση, αποπάρδησε κι ο ίδιος μπροστά του. Έτσι ο Μητροκλής πείστηκε να ξεπεράσει τη ντροπή του και να διακόψει την απεργία πείνας. (24)

Από τότε και μετά ο Μητροκλής, αφού έκαψε (16) όλες τις σημειώσεις από τις ομιλίες του Θεόφραστου, προστέθηκε μ' ενθουσιασμό στον κύκλο των μαθητών του Κράτη και διακρίθηκε στην *Κυνική* φιλοσοφία.

Η ιστορία αυτή αντανακλά την *Κυνική* απόρριψη της κοινωνικής συμβατικότητας για χάρη μιας ζωής σύμφωνα με τη φύση. Είναι επίσης ένα τυπικό παράδειγμα της *Κυνικής* χρήσης του χιούμορ για τη μετάδοση ενός ηθικού μαθήματος: ο Μητροκλής δεν πείστηκε αμέσως από τα επιχειρήματα του Κράτη, βγήκε όμως από την απελπισία του μόνο όταν έγινε μάρτυρας της ίδιας αγενούς αλλά φυσιολογικής και ωμά χιουμοριστικής πράξης του Κράτη.

Οι φιλοσοφικές απόψεις του Μητροκλή ήταν ταυτόσημες μ' εκείνες του Κράτη και τις ερμήνευσε με τη διδασκαλία και το παράδειγμά του με μεγάλη επιτυχία. Ανάμεσα στους μαθητές του ήταν και ο Μένιππος από τη Σινώπη.

6: Μένιππος

Ο Μένιππος υπήρξε διακεκριμένος Έλληνας *Κυνικός*, μαθητής του Μητροκλή, που άκμασε κατά τον 3^ο π.Χ. αιώνα. Καταγόταν από τα Γάδαρα, το σημερινό Ουμ Καΐς της Ιορδανίας, που ήταν «πόλις Ελληνίς». Υπήρξε δούλος από καταγωγή. Το αφεντικό του ήταν κάποιος Πόντιος με τ' όνομα Βάτων. (16) Αργότερα ο Μένιππος κατάφερε να πλουτίσει, κατ' άλλους με την επαιτεία, κατ' άλλους με την τοκογλυφία, και να εξαγοράσει δικαιώματα ελεύθερου πολίτη στη Θήβα. (12)

Τα γραπτά του έργα (δεκατρείς τόμοι) έχουν χαθεί, αλλά παίρνουμε μια ιδέα για το λογοτεχνικό τους στυλ και το χαρακτήρα τους από μεταγενέστερους Λατίνους συγγραφείς που προσπάθησαν να τον μιμηθούν, όπως ο Βάρρων, ο Σενέκας και ο Λουκιανός. Ο Μένιππος εγκαινίασε το δικό του λογοτεχνικό είδος, κάτι μεταξύ σοβαρού και κωμικού, το οποίο ονομάστηκε «*Μενίππεια Σάτιρα*». Αποβλέποντας να κάνει τη φιλοσοφία του προσιτή στο ευρύ κοινό, εγκατέλειψε το διάλογο και μετέδιδε τα μηνύματά του σε μια ανάμικτη μορφή πεζού λόγου και στίχου, σατιρίζοντας τις ανοησίες των ανθρώπων, ακόμη και των φιλοσόφων, με σαρκαστικό τόνο. Μεταξύ άλλων έγραψε ένα έργο με τον τίτλο «*Η Πώληση του Διογένη*», στο οποίο έχουμε ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο. Επίσης γνωστό είναι και το έργο του «*Νεκρομαντεία*», το οποίο λέγεται πως ενέπνευσε ένα μιμητή του Λουκιανού να συνθέσει το έργο, «*Μένιππος, ή Χρησμός του Νεκρού*» (7)

Έγραψε έναν τόμο επιστολών στις οποίες παρουσιάζονται οι θεοί, και διατριβές απευθυνόμενες σε *Φιλοσόφους της Φύσης*, σε Μαθηματικούς και σε Γραμματικούς. Επίσης έγραψε ένα έργο για τη *Γενιά του Επίκουρου*, και κάποια δοκίμια. (16)

Ο Μένιππος δεν φαίνεται να δίδαξε καθόλου. Μάλιστα κατηγορήθηκε ότι διακωμώδησε παραδεδεγμένες αξίες σε μηδενιστικό βαθμό, και κάποιοι του έδωσαν το παρατσούκλι, «*Ο εμπαικτης της ανθρώπινης ζωής*». Δυστυχώς δεν διασώζεται το έργο του για να διαπιστώσουμε από πρώτο χέρι κατά πόσον αυτοί οι χαρακτηρισμοί αδικούν τον *Κυνικό* φιλόσοφο.

Ο Μένιππος μαζί με άλλους λιγότερο γνωστούς *Κυνικούς* θεωρούνται υπεύθυνοι της δυσφήμισης του *Κυνισμού* στην Ελλάδα, διότι μεγιστοποίησαν τα αντικοινωνικά στοιχεία της *Κυνικής* φιλοσοφίας και μιμήθηκαν στο έπακρον τις

εκκεντρικότητές της. Παρόλα αυτά ο *Κυνισμός* ανθούσε αλλού, όπως στη Συρία και στη Γαλιλαία. Βεβαίως καμία εκκεντρικότητα συμπεριφοράς ή διδασκαλίας κάποιων *Κυνικών* δε μπορεί ν' αμφισβητήσει τα υγιή φιλοσοφικά στοιχεία του *Κυνισμού* και ειδικότερα το ηθικό στοιχείο, που αργότερα απορροφήθηκαν από την περισσότερο κοινωνικά αποδεκτή Στωική Σχολή, και μετέπειτα από το Χριστιανισμό.

7: Ονησίκριτος

Ο *Κυνικός* φιλόσοφος Ονησίκριτος γεννήθηκε γύρω στο 375 π.Χ. (12) και απέθανε το 300 π.Χ. Μερικοί συγγραφείς τον αποκαλούν Αιγνίτη, ενώ ο Δημήτριος από τη Μαγνησία βεβαιώνει ότι είχε γεννηθεί στην Αστυπάλεια. (16)

Σε κάθε περίπτωση, στη νησιώτικη καταγωγή του όφειλε ίσως τις γνώσεις του σε ναυτικά θέματα, πράγμα που αργότερα αποδείχτηκε χρήσιμο γι' αυτόν.

Υπήρξε ένας από τους πιο επιφανείς μαθητές του Διογένη, στη φιλοσοφία του οποίου ελκύστηκε μάλλον σε προχωρημένη ηλικία, αφού αναφέρεται ότι είχε ήδη δύο ενήλικες γιους.

Ο Ονησίκριτος κέρδισε τέτοια φήμη σαν σπουδαστής της φιλοσοφίας ώστε κίνησε την προσοχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Δεν υπάρχουν λεπτομέρειες των περιστάσεων οι οποίες συνετέλεσαν στο να συνοδεύσει τον Αλέξανδρο στην Ασία. Ο Ονησίκριτος ακολούθησε τον Μ. Αλέξανδρο στην εκστρατεία της Ινδίας και έλαβε μέρος στη θαλασσοπορία του Νεάρχου από τις εκβολές του Ινδού ποταμού μέχρι τον Περσικό Κόλπο, με την ιδιότητα του πηδαλιούχου στο πλοίο του βασιλιά. (25) Τη θέση αυτή την κράτησε καθ' όλη τη διάρκεια αυτού του δύσκολου ταξιδιού και ανταποκρίθηκε στα καθήκοντά του με τέτοια επιτυχία, ώστε όταν έφτασαν στα Σούσα (324 π.Χ.) βραβεύτηκε από τον Μ. Αλέξανδρο μ' ένα χρυσό στεφάνι, την ίδια στιγμή και με τον ίδιο τρόπο που βραβεύτηκε και ο ναύαρχος Νεάρχος.

Κατά τη διάρκεια της εκστρατείας στην Ινδία, ο Ονησίκριτος εστάλη από τον Αλέξανδρο να δώσει ομιλίες στους Ινδούς φιλοσόφους, αποκαλούμενους *Γυμνοσοφιστές*. Όπως φανερώνει και τ' όνομά τους, οι *Γυμνοσοφιστές* ήταν περιπλανώμενοι γυμνοί σοφοί, και ο Αλέξανδρος ενδιαφέρθηκε να διερευνήσει τα

πιστεύω και τον τρόπο ζωής τους. Το έργο αυτό το ανέθεσε στον Ονησίκριτο ο οποίος ανέλαβε να συζητήσει μαζί τους τις θεολογικές αντιλήψεις της εποχής τους. Μάλιστα αναφέρεται πως και ο ίδιος ο Αλέξανδρος συνάντησε μερικούς *Γυμνοσοφιστές*.

Οι Ινδοί σοφοί, γυμνοί και ακίνητοι σε ποικίλες στάσεις πάνω στους βράχους, άντεχαν τον ισημερινό ήλιο μέχρι το βράδυ. Το κίνητρο για το σκληρό ασκητισμό τους συνοψίζεται στα επόμενα λόγια: *ο άνθρωπος εκπαιδεύει το σώμα του στην καταπόνηση για να ενδυναμώνεται ο νους του, κι έτσι να μπορεί να σταματάει τις έριδες και να είναι έτοιμος να δώσει καλή συμβουλή σε όλους, τόσο δημόσια όσο και κατ' ιδίαν.* (26)

Ο Ονησίκριτος συνέκρινε τον ανατολίτικο ασκητισμό με τον τύπο του ασκητισμού που είχε γνωρίσει στην Ελλάδα στον *Κυνισμό* του Διογένη. Η σύγκριση έδειχνε ότι οι Γυμνοσοφιστές της Ινδίας ήταν ασκητές πολύ περισσότερο ριζοσπαστικοί από τους *Κυνικούς*. Στους χρόνους μετά τον Αλέξανδρο, η αυξανόμενη ανατολίτικη επιρροή πάνω στην Ελληνική θρησκεία δημιούργησε την αναγκαιότητα να διατηρηθεί η εικόνα του *Κυνικού* αγίου Διογένη σαν ενός κατά βάθος αυστηρού ασκητή. Η σύγκριση που έκανε ο Ονησίκριτος μεταξύ της Ινδικής και της Ελληνικής ασκητικής φιλοσοφίας δεν ήταν ένα μεμονωμένο φαινόμενο. Η ιστορία επαναλαμβάνεται σαν μια από τις πηγές σ' έναν πάπυρο του 2^{ου} αιώνα π.Χ. (26)

Ο Ονησίκριτος έγραψε την ιστορία των εκστρατειών του Μ. Αλεξάνδρου στην Ασία, στην οποία μεταγενέστεροι ιστορικοί και συγγραφείς αναφέρονται συχνά. Το έργο του, επιπλέον των ιστορικών λεπτομερειών περιείχε και περιγραφές των χωρών από τις οποίες πέρασαν και ειδικότερα της Ινδίας. Μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου δεν γνωρίζουμε πολλά για την τύχη του Ονησίκριτου, αλλά από ένα ανέκδοτο του Πλουτάρχου φαίνεται ότι προσκολλήθηκε στο Λυσίμαχο, βασιλιά της Θράκης, και ίσως στην αυλή εκείνου συνέθεσε το ιστορικό του έργο. (27) Λίγα στοιχεία του έργου του διασώζονται, για το οποίο μάλιστα κάποιοι σχολιαστές της αρχαιότητας έκριναν ότι περιείχε υπερβολές. (28)

8: Μενέδημος

Ο Κυνικός Μενέδημος καταγόταν από τη Μικρά Ασία και έδρασε κατά το δεύτερο ήμισυ του 3^{ου} π.Χ. αιώνα. Διέπρεψε ως συγγραφέας χρησιμοποιώντας ένα αυστηρά ηθικοπλαστικό και πολεμικό στυλ.

Δεν υπάρχουν πολλές πληροφορίες σχετικά με τη ζωή του και πολλοί συγχέουν τον Κυνικό φιλόσοφο Μενέδημο με τον ευγενούς καταγωγής εριστικό φιλόσοφο και πολιτικό Μενέδημο από την Ερέτρια, που ίδρυσε την “Ερετριανή” Σχολή.

Ο Κυνικός, και μάλλον φανατικός φιλόσοφος, Μενέδημος υπήρξε μαθητής του Κολώτη από τη Λάμψακο (που με τη σειρά του ήταν μαθητής του Επικούρου). Όπως γράφει ο ιστορικός της φιλοσοφίας Ιππόβοτος, ο Μενέδημος συνήθιζε να περιφέρεται μεταμφιεσμένος ως Ερινύς, διακηρύσσοντας πως ήταν ένας κατάσκοπος απεσταλμένος από τον Άδη για να διαπιστώσει τις αμαρτίες των ανθρώπων. Έλεγε πως η αποστολή του ήταν να επιστρέψει στους θεούς του Άδη με μια αναφορά του τι είχε δει. Φορούσε ένα μαύρο χιτώνα που έφτανε έως τα δάκτυλα των ποδιών του, μία πορφυρά ζώνη γύρω από τη μέση του, ένα αρκαδικό καπέλο κεντημένο με τα δώδεκα ζωδιακά σύμβολα, μπότες τραγικού, παράλογα μακριά γένια, και μια μαγκούρα από φλαμουριά στο χέρι. (29)

9: Μόνιμος

Ανάμεσα στους Κυνικούς συγγραφείς που υπήρξαν προσωπικοί μαθητές του Διογένη ήταν και ο Μόνιμος από τις Συρακούσες. Οι ημερομηνίες της γέννησης και του θανάτου του δεν είναι γνωστές. Όπως μαθαίνουμε από το Ρόδιο ιστορικό Σωσικράτη, ο Μόνιμος ήταν αρχικά σκλάβος σ’ έναν Κορίνθιο τραπεζίτη. Με την ιδιότητά του αυτή, δεχόταν συχνά επισκέψεις από τον Ξενιάδη, το αφεντικό του Διογένη. Ο Ξενιάδης συνήθιζε να μιλάει στο Μόνιμο για το Διογένη, εξαιρώντας την υπεροχή του τόσο στα λόγια όσο και στα έργα, μέχρι που του προκάλεσε μεγάλο θαυμασμό και συμπάθεια.

Κάποια στιγμή ο Μόνιμος προσποιήθηκε τρέλα και αναποδογύρισε το τραπέζι με τα νομίσματα και τα κέρματα. Τελικά το αφεντικό του τον απέλυσε, και τότε ο Μόνιμος πήγε κατ’ ευθείαν στο Διογένη κι έγινε μαθητής του. (16)

Ακολούθησε επίσης και τον Κράτη, και αφιέρωσε τον εαυτό του στις ίδιες σπουδές όπως κι εκείνος. Όσον αφορά το παλιό αφεντικό του, παρακολουθώντας την πορεία του Μόνιμου ως *Κυνικού*, πείστηκε ακόμη περισσότερο ότι ο Μόνιμος είχε τρελαθεί.

Ο Μόνιμος υπήρξε επιφανής άνδρας, σε σημείο που ακόμη και ο Αθηναίος κωμικός ποιητής Μένανδρος (342-291π.Χ.) έγραψε θετικά σχόλια γι' αυτόν σ' ένα από τα έργα του με τον τίτλο *Ιπποκόμος*. Ήταν ένας άνδρας που περιφρόνησε τη δόξα και αγάπησε με πάθος την αλήθεια. Ο Μόνιμος έγραψε ποιήματα σε χιουμοριστικό στυλ, μέσα από τα οποία προέβαλε φιλοσοφικά αξιώματα. Πρώτος αυτός καθιέρωσε το “*σπουδαιογελοίον*” ως το χαρακτηριστικό τύπο των *Κυνικών* κειμένων. Έγραψε επίσης δύο δοκίμια πάνω στις “*ορέξεις*”, και μια *Προτροπή*.

Είναι αξιοθαύμαστο το γεγονός ότι ακόμη και ο Ρωμαίος Αυτοκράτωρ-φιλόσοφος Μάρκος Αυρήλιος (121-180 μ.Χ.), στο περίφημο έργο του “*Τα εις Εαυτόν*” (Βιβλίο Β', 15) αναφέρεται στο Μόνιμο και στις ιδέες του με σεβασμό.

10: Αναξιμένης ο Λαμψακηνός

Ο ιστορικός και ρήτορας Αναξιμένης ήταν γιος του Αριστοκλή, και μαθητής του Κυνικού φιλοσόφου Διογένη καθώς και του ρήτορα Ζώϊλου του Αμφιπολίτη. Έζησε τον 4^ο π.Χ. αιώνα (περίπου 380-320). Υπήρξε σύγχρονος του Μεγάλου Αλεξάνδρου, στον οποίο λέγεται πως είχε παραδώσει μαθήματα φιλοσοφίας, και τον οποίο συνόδευσε στην εκστρατεία της Ασίας. (27)

Υπάρχει ένα χαριτωμένο ανέκδοτο για τον τρόπο με τον οποίο ο Αναξιμένης έσωσε τη γενέτειρά του Λάμψακο από την οργή του Αλέξανδρου. Το έτος 334, οι Λαμψακηνοί είχαν συνεργαστεί με τους Πέρσες, και φοβούμενοι τιμωρία από τον Αλέξανδρο έστειλαν τον Αναξιμένη ως πρέσβη για να τον μεταπείσει. Ο Αλέξανδρος, γνωρίζοντας εκ των προτέρων την αποστολή του Αναξιμένη, ορκίστηκε να πράξει ακριβώς το αντίθετο από κείνο που θα του ζητούσε. Ωστόσο, και ο Αναξιμένης γνώριζε τον όρκο του Αλέξανδρου και γι' αυτό όταν τον συνάντησε τον παρότρυνε να καταστρέψει τη Λάμψακο. Ο Αλέξανδρος βρέθηκε σε μεγάλη αμηχανία και, όπως έγραψε ο

Παυσανίας, αφού δεν μπόρεσε να μηχανευτεί άλλο σόφισμα, έδωσε συγγνώμη στους Λαμψακηνούς, παρά τη θέλησή του. Για την ύψιστη αυτή υπηρεσία του Αναξιμένη, οι Λαμψακηνοί του έστησαν ανδριάντα στην Ολυμπία.

Ο Αναξιμένης έγραψε τρία ιστορικά έργα από τα οποία μόνο αποσπάσματα διασώζονται. Αυτά είναι:

2. **Τα Ελληνικά**, σε δώδεκα βιβλία, που αρχίζουν από τη Θεογονία και καταλήγουν στη μάχη της Μαντινείας (362 π.Χ.) εξιστορώντας όλα τα γεγονότα Βαρβάρων και Ελλήνων.

3. **Τα Φιλιππικά**, σε οκτώ βιβλία, που αποτελούν ένα είδος ιστορίας του Φιλίππου του Μακεδόνα.

3. **Ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου**.

Επίσης του αποδίδεται ένα βιβλίο με τον τίτλο **Τρικόρανος** ή **Τριπολιτικός**, που είναι γεμάτο από ύβρεις εναντίον τριών πόλεων (των Αθηνών, των Θηβών, και της Σπάρτης)

Από τον Αναξιμένη, που ήταν και δεινός ρήτορας, προέρχεται και το πρώτο γνωστό ρητορικό έργο με τον τίτλο **Ρητορική προς Αλέξανδρο**. Η **Ρητορική** περιέχει πλήθος γενικών οδηγιών προς τους ρήτορες. (12)

11. Φίλισκος ο Αιγινίτης

Οι πληροφορίες μας για το Φίλισκο είναι πενιχρές. Γνωρίζουμε μόνο ότι υπήρξε μαθητής αλλά και φίλος του Διογένη. Έγραψε διαλόγους και τραγωδίες στις οποίες παρήλασαν τα *Κυνικά* παράδοξα. Αναφέρεται ότι ο Φίλισκος δίδαξε τον Μ. Αλέξανδρο Γραμματική.

Κάποιοι αρχαίοι συγγραφείς αποδίδουν στο Φίλισκο μερικές από τις τραγωδίες του Διογένη. (27) Συγκεκριμένα ο Σάτυρος αναφέρει ότι κάποια από τα έργα που αποδίδονταν στο Διογένη (*Αρίσταρχος*, *Σίσυφος*, *Γανυμέδα*, ένας τόμος των *Αποφθεγμάτων* και μια από τις επιστολές) είναι πιθανώς έργα του Φίλισκου, ο οποίος κατέγραψε μερικά από τα ρητά του Διογένη. (16)

12: Βίων ο Βορυσθενίτης

Κυνικός φιλόσοφος και ρήτορας που έζησε περίπου μεταξύ του 325 και 246 π.Χ., όμως οι αληθινές ημερομηνίες της

γέννησης και του θανάτου του δεν είναι γνωστές. Η καταγωγή του ήταν από την Ολβία που υπήρξε η αρχαιότερη και σημαντικότερη αποικία των Μιλησίων στις βορειοδυτικές ακτές του Ευξείνου Πόντου. Η πόλη αυτή ήταν γνωστή και ως **Βορυσθενίς** διότι βρισκόταν κοντά στις εκβολές του ποταμού Βορυσθένη, που σήμερα ονομάζεται Δνείπερος.

Ο Βίων ο Βορυσθενίτης ήταν ταπεινής καταγωγής. Η μητέρα του ήταν πόρνη και ο πατέρας του ήταν έμπορος παστών ψαριών. Ο πατέρας του Βίωνα μαζί με την οικογένειά του πωλήθηκε ως δούλος λόγω παράβασης τελωνειακών διατάξεων. Ο αγοραστής ήταν ένας ρήτορας που συμπάθησε τόσο πολύ το Βίωνα ώστε τον έκανε κληρονόμο του. Μετά το θάνατο του κυρίου του ο Βίων πούλησε την κληρονομιά και εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. (12)

Αρχικά ο Βίων σπούδασε στην Πλατωνική Ακαδημία και κατόπιν έγινε μαθητής του Κράτη ο οποίος τον δίδαξε την *Κυνική* φιλοσοφία. Ο Βίων ασπάστηκε τον *Κυνισμό* και πήρε τα εμβλήματα του Κυνικού *φιλοσόφου*, τον *τρίβωνα* και την *πήρα*. Αργότερα, όμως, εγκατέλειψε τον Κράτη και έγινε ακροατής του Θεοδώρου του Αθέου, της Κυρηναϊκής Σχολής. Τον εγκατέλειψε όμως κι αυτόν και έγινε μαθητής του αριστοτελικού φιλοσόφου Θεοφράστου και του πλατωνικού Ξενοκράτη.

Όπως έκαναν και οι Σοφιστές εκείνης της εποχής, ο Βίων ταξίδεψε στην Ελλάδα και τη Μακεδονία δίνοντας διαλέξεις, και έγινε δεκτός στο φιλολογικό κύκλο της αυλής του Μακεδόνα βασιλιά-φιλόσοφου Αντιγόνου Γονατά. Για κάποιο διάστημα δίδαξε φιλοσοφία στη Ρόδο, και πέθανε στη Χαλκίδα της Εύβοιας. Η βιογραφία του γράφτηκε από το Διογένη Λαέρτιο.

Ο Βίων ήταν ένας πνευματώδης και δημοφιλής συγγραφέας, και στις *Διατριβές* του σατίριζε τις ανοησίες των ανθρώπων μ' έναν τρόπο σχεδιασμένο να διεγείρει τις συμπάθειες ενός ακροατηρίου χαμηλής τάξης. Ενώ ευλογούσε τη φτώχεια και τη φιλοσοφία, συνήθιζε να επιτίθεται στους θεούς, στους μουσικούς, στους μαθηματικούς, τους αστρολόγους και τους πλούσιους. Η επιρροή του είναι αισθητή σε μεταγενέστερους συγγραφείς, όπως, π.χ. στις σάτιρες του Μενίππου. Δείγματα των αποφθεγμάτων του βρίσκονται στο έργο του Διογένη Λαέρτιου και στο *Ανθολόγιο* του Στοβαίου, ενώ υπάρχουν ίχνη της επιρροής του στο Σενέκα. (30)

Ο Βίων δίδασκε ένα δόγμα ηθικής συμπεριφοράς κατά το οποίο ο άνθρωπος πρέπει ν' απολαμβάνει κάθε είδους

ευχαρίστηση, όταν του το επιτρέπουν οι συνθήκες, αλλά και ν' αντιμετωπίζει τις ανάγκες της ζωής με λιτότητα και με καρτερία. Η φιλοσοφία του ήταν ένα κράμα Κυνικής και Κυρηναϊκής φιλοσοφίας. Το ύφος του ήταν ανθηρό και πολυποίκιλο, και ο Ερατοσθένης είπε γι' αυτόν πως ήταν ο πρώτος που έντυσε τη φιλοσοφία με λουλουδάτο φόρεμα. Ο Βίων εγκαινίασε ένα νέο φιλολογικό είδος, τη *Διατριβή*, σύνθεση ρητορικού λόγου και διαλόγου, που δίδασκε μέσα από την τέρψη. (12) Ελάχιστα από τα κείμενά του σώζονται.

13: Τέλης

Ο Τέλης καταγόταν από τα Μέγαρα και υπήρξε μεγάλης επιρροής Κυνικός δάσκαλος, ηθικολόγος και διατριβιστής κατά τον τρόπο του Βίωνα. Έζησε τον 3^ο π.Χ. αιώνα.

Ένας σημαντικός αριθμός αποσπασμάτων της φιλοσοφίας του διασώθηκαν στο "*Ανθολόγιο*" του Στοβαίου.

Έγραψε τα εξής έργα: "*Περί του μη είναι τέλος την ηδονήν*", "*Περί αυτάρκειας*", "*Περί φυγής*", "*Περί πλούτου και αρετής*", "*Περί περιστάσεων*" κ.ά. Τα αποσπάσματα των έργων του που σώθηκαν εκδόθηκαν το 1889 από το Γερμανό ελληνιστή Otto Hense (31).

Στα έργα του ο Τέλης αναφέρεται συχνά στους Κυνικούς φιλοσόφους, Διογένη, Κράτη και Μητροκλή. Όμως, το μοντέλο του ήταν ο Βίων. (32)

Ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα από τα κείμενα του Τέλη είναι το ακόλουθο:

«Η Τύχη είναι σαν το σεναριογράφο ο οποίος σχεδιάζει διάφορους τύπους ανθρώπων για το έργο του: το ναυαγό, το φτωχό, τον εξόριστο, το βασιλιά, το ζητιάνο. Εκείνο που οφείλει να πράττει ο καλός άνθρωπος είναι να παίζει καλά το ρόλο που του έχει απονείμει η Τύχη. Είσαι ναυαγός; Πολύ καλά· απόδωσε σωστά το μέρος του ναυαγού. Ήσουν πλούσιος κι έχεις γίνει φτωχός; Παίξε το ρόλο "του φτωχού ανθρώπου" όπως πρέπει να παιχτεί.» (33)

14: Κερκίδας

Ο Κερκίδας καταγόταν από τη Μεγαλόπολη της Αρκαδίας και έζησε κατά τον 3^ο π.Χ. αιώνα (290-220). Δεν εντάσσεται

πλήρως στο πρότυπο του *Κυνικού*, αφού υπηρέτησε την πόλη του ως στρατιωτικός, πολιτικός και νομοθέτης. Έλαβε ενεργό μέρος στην ανασύνταξη του πολιτεύματος της Μεγαλόπολης (235 π.Χ.), όταν ανατράπηκε ο τύραννος Λυδιάδας. Παρόλα αυτά, τη φήμη του την απέκτησε ως λυρικός ποιητής και *Κυνικός* φιλόσοφος.

Ήταν ο πρώτος που έγραψε “*μελιάμβους*”, δηλαδή ποιήματα με σκωπτικό περιεχόμενο, στα οποία χρησιμοποίησε εκτός από τα *ιαμβικά* και *μελικά* μέτρα. Η ποίησή του είχε ηθικολογικό κοινωνικό περιεχόμενο με έντονες *Κυνικές* αποχρώσεις. Ο Κερκίδας θεωρείται, μαζί με το Μένιππο, πρόδρομος της λατινικής σάτιρας. (12)

Είχε επηρεαστεί ισχυρά τόσο από το Διογένη όσο και από τον Βίωνα, το στυλ της διατριβής του οποίου ανέπτυξε και ο ίδιος. (1)

15: Μελέαγρος

Ο Μελέαγρος καταγόταν από τα Γάδαρα της Συρίας κι έζησε περίπου μεταξύ 135 και 65 π.Χ.

Υπήρξε σατιριστής, ποιητής και *Κυνικός* φιλόσοφος κατά το στυλ του Μενίππου. (1) Εγκαταστάθηκε στην Κω το 80 π.Χ., κι εκεί συγκέντρωσε ποιήματα διαφόρων ποιητών, καταρτίζοντας ένα είδος ανθολογίας που το ονόμασε *Στέφανον*, διότι συνέκρινε κάθε ποιητή μ’ ένα ορισμένο λουλούδι. Τα ποιήματα περιλαμβάνονται κατά το μεγαλύτερο μέρος στην *Παλατινή Ανθολογία*.

Στα πρώτα του έργα (*Περί Δοξών, Συμπόσιον, Χάριτες*) ο Μελέαγρος ανέπτυξε με ύφος παιγνιώδες τις φιλοσοφικές αρχές του *Κυνικού* Μενίππου. (12)

Γ: Φιλόσοφοι με Κυνικές Ρίζες

1: Ζήνων ο Κιτιεύς

Ο Ζήνων ήταν Φοινικικής καταγωγής αλλά γεννήθηκε στο Κίτιο της Κύπρου, το 335 π.Χ., και πέθανε στην Αθήνα το 264 π.Χ. (Κατ' άλλους πέθανε το 262 π.Χ.). Γοητευμένος από την *Απολογία* του Πλάτωνος – που του είχε φέρει ο έμπορος πατέρας του, Μνασέας – εξέφρασε την έντονη επιθυμία να επισκεφτεί την Αθήνα, όπου και έφτασε σε ηλικία μόλις 22 ετών. Εκεί, και για τα επόμενα 20 χρόνια, αφοσιώθηκε με ζήλο και σπάνια ωριμότητα στις φιλοσοφικές σπουδές, παρόλη την αντίδραση και τον εμπαιγμό του περιβάλλοντός του.

Ο Ζήνων διέκρινε στους *Κυνικούς* τους γνήσιους Σωκρατικούς φιλοσόφους κι έτσι εισήλθε στη σχολή του Κράτη απ' όπου πήρε τις ισχυρότερες φιλοσοφικές αρχές. Από τον Κράτη, ο Ζήνων έμαθε την ηθική αξία της αυτοκυριαρχίας και την αδιαφορία προς τις αισθησιακές απολαύσεις. Στη συνέχεια παρακολούθησε τη διδασκαλία του Στίλπωνος, του Ξενοκράτους και του Πολέμωνος.

Μετά τις επί εικοσαετία σπουδές του, ο Ζήνων ίδρυσε τη δική του σχολή, αναπτύσσοντας το δικό του φιλοσοφικό σύστημα. Αρχικά οι μαθητές του ονομάζονταν *Ζηνώβιοι* και αργότερα *Στωικοί*, από τον τόπο συγκέντρωσής τους, τη Στοά. Στον *Στωικισμό* ο Ζήνων ενσωμάτωσε πολλά από τα ηθικά ιδεώδη των *Κυνικών* σ' ένα πιο συστηματικό κι εξευγενισμένο πλαίσιο, το οποίο κατέβαζε τους τόνους του *Κυνικού* αντικομορμισμού. (Πολλοί πιστεύουν ότι μέσω των Στωικών ο *Κυνισμός* είχε τη μεγαλύτερη του επιρροή στην ιστορία της φιλοσοφίας.)

Ο Ζήνων είχε επηρεαστεί και συμμεριζόταν το ανικανοποίητο που εξέφραζαν οι *Κυνικοί*. Όμως, αντί ν' αποζητά την απόσυρση από την κοινωνία ονειρεύτηκε την αλλαγή. Στη θέση των χωριστών, ανεξάρτητων κοινωνιών, ονειρευόταν ένα μεγάλο έθνος κάτω από το ίδιο σύστημα θείων νόμων με το οποίο όλοι συμμορφώνονταν, ένα έθνος στο οποίο ήταν όλοι συνδεδεμένοι με αγάπη.

Θεμελιώδης αρχή της φιλοσοφίας του Ζήνωνος είναι ότι η ευτυχία του ανθρώπου βρίσκεται στην ταύτιση της θέλησής του με το θείο “λόγο” – κυρίαρχο νόμο – που διαποτίζει τον κόσμο. Θεός και κόσμος είναι ένα. Ο Θεός είναι η ενέργεια που μορφοποιεί την ύλη. Η ύλη είναι “άποιος ουσία” (χωρίς ποιότητα ή ιδιότητα) που κατοικεί ο “λόγος”, δηλαδή το Πνεύμα. Ο κόσμος είναι το σώμα του Θεού και ο Θεός είναι η ψυχή του κόσμου. Ο κόσμος είναι ένα τεράστιο “ζώο” η ψυχή του οποίου είναι έλλογη και αποτελεί τη θεότητα. Ο Θεός είναι η αιώνια Μοίρα, έλλογη πρόνοια, ολοκληρωμένη σοφία που διατηρεί την τάξη και το ρυθμό του κόσμου. Θεμελιώδης αρχή του ανθρώπου είναι να ζει σύμφωνα με αυτό το πνεύμα του κόσμου, δηλαδή σύμφωνα με τον κυρίαρχο νόμο του κόσμου.

Σύμφωνα με τη διδασκαλία του Ζήνωνος, η μοναδική ευτυχία είναι η αρετή. Και το *ζην εν αρετή* σημαίνει *τη φύσει ζην*. Η αρετή, λοιπόν, πρέπει να είναι ο μοναδικός σκοπός του ανθρώπου, διότι μόνη η αρετή φέρνει την ευτυχία. Ο πλούτος, η φήμη, η δόξα, η δημοτικότητα, ακόμη κι εκείνο που πιστεύεται πως είναι το ύψιστο αγαθό, δηλαδή η υγεία, παραμένουν αδιάφορα. Για να πραγματώσει όμως κανείς την αρετή, πρέπει ν’ αποκτήσει σοφία, δηλαδή γνώση των θείων και των ανθρωπίνων πραγμάτων. Ο Ζήνων θεωρούσε ότι η φιλοσοφία είναι η τέχνη του βίου. Πίστευε ότι η ηθική σχετίζεται βαθύτατα με την καθημερινή πράξη και τη ζωή.

Το φιλοσοφικό σύστημα του Ζήνωνος περιλάμβανε:

2. Τη λογική και γνωσιολογία (πώς φτάνει κανείς στην αληθινή γνώση)
3. Τη φυσική (θεωρία για τη φύση και την τάξη του σύμπαντος)
4. Την ηθική (κανόνες που διέπουν την καθημερινή ζωή και οι συνέπειες των πράξεων του ανθρώπου)

Ο Ζήνων εφάρμοσε αυστηρά στη ζωή του εκείνα που δίδασκε και είναι παροιμιώδης η αυτοπειθαρχία του, η εγκράτεια και το ήθος του. Με το παράδειγμά του επηρέασε φρονηματικά, όσο λίγοι στοχαστές, τους συγχρόνους του και ιδιαίτερα τους νέους. Επιθυμία του ήταν η ανάπλαση του τρόπου σκέψης και ζωής της κοινωνίας και της κοινότητας. Ενστερνίστηκε την ιδέα των Κυνικών περί “Κοσμοπολιτισμού”. Είναι από τους λίγους διανοητές που πίστευαν ότι ολόκληρο το ανθρώπινο γένος οφείλει να σχηματίσει μια μεγάλη κοινότητα με τα ίδια ήθη και τους ίδιους νόμους. Γι’ αυτό αγκάλιασε την ιδέα της

αδελφότητα των ανθρώπων που ήλθε με την προσπάθεια του Μεγάλου Αλεξάνδρου να ενώσει μεγάλη ποικιλία εθνών σε μια αυτοκρατορία. Ο Ζήνων πίστευε ότι ο Θεός ήταν ο πατέρας όλων και γι' αυτό όλοι οι άνθρωποι ήταν αδέρφια. (10)

Ο Ζήνων και οι οπαδοί του θεωρούσαν τις περιστάσεις της ζωής σχεδιασμένες από το Θεό, και γι' αυτό τις αντιμετώπιζαν με καρτερία. Πίστευαν ότι ο άνθρωπος πρέπει να δέχεται με αυτοσυγκράτηση οτιδήποτε έρχεται στο δρόμο του. Θεωρούσαν την αυτοπειθαρχία σα σημείο εκκίνησης για την αρετή, και απαραίτητη στο διαλογισμό του Θεού. Η ελευθερία ήταν μια κατάσταση του νου. Το άτομο μπορούσε να είναι ελεύθερο κάτω από όλες τις περιστάσεις, συμπεριλαμβανομένης της φυλάκισης, αρκεί να διαλογιζόταν το Θεό. Η φτώχεια και η δουλεία ήταν θέματα μικρότερης σημασίας από την ψυχική κατάσταση του ατόμου. Ακόμη κι ο πιο φτωχός σκλάβος μπορούσε να είναι βασιλιάς στην ψυχή του.

Δυστυχώς το γραπτό έργο του Ζήωνα δεν έχει διασωθεί. Όμως, μέσα από αποσπάσματα που διασώθηκαν, διακρίνεται η δύναμη και η αυστηρότητα της γλώσσας που χρησιμοποιούσε για να ντύσει τους στοχασμούς του. (12)

Οι Αθηναίοι αναγνώρισαν την αξία και την προσφορά του Ζήωνος μετά το θάνατό του και ψήφισαν να στεφανωθεί με χρυσό στεφάνι και να θαφτεί στον Κεραμεικό.

2: Κλεάνθης

Ο Κλεάνθης γεννήθηκε στην Άσσο της Τρωάδας, γύρω στο 331 π.Χ. Καταγόταν από φτωχή οικογένεια και κέρδιζε το ψωμί του ως παλαιστής. Με αυτή την ιδιότητα επισκέφτηκε την Αθήνα, όπου γνωρίστηκε με τη φιλοσοφία.

Είχε φτάσει στην Αθήνα μόνο με τέσσαρις δραχμές στην κατοχή του, αλλά παρόλα αυτά αποφάσισε να θέσει τον εαυτό του κάτω από τη διδασκαλία ενός διάσημου φιλοσόφου. Αρχικά παρακολούθησε τις διαλέξεις του Κυνικού Κράτη. Αργότερα έγινε μαθητής του Ζήωνα και ένθερμος υποστηρικτής των δογμάτων του, εργαζόμενος συγχρόνως για να επιβιώσει. Για να έχει τη μέρα του ελεύθερη ώστε να παρακολουθεί φιλοσοφικά μαθήματα, εργαζόταν τη νύχτα, αντλώντας και κουβαλώντας νερό για το πότισμα των δημόσιων κήπων. (4) Παρέμεινε μαθητής του Ζήωνα για δεκαεννέα χρόνια.

Με την υψηλή ηθική και την υπομονή που τον διέκριναν, μετά το θάνατο του Ζήνωνα έγινε ο αρχηγός της Στωϊκής σχολής, η οποία εκείνη την εποχή υφίστατο δριμύτατες επιθέσεις από την Ακαδημία. (34) Ο Κλεάνθης συνέχισε και τότε να εργάζεται τη νύχτα κερδίζοντας το ψωμί του με χειρωνακτική εργασία. Όπως και οι *Κυνικοί*, δίδαξε κι αυτός ότι αρετή είναι το να ζει κανείς σύμφωνα με τη φύση, ενώ οι απολαύσεις δεν είναι σύμφωνα με τη φύση.

Παρουσίασε μια καινούργια θεωρία ως προς την ατομική ύπαρξη της ανθρώπινης ψυχής· πίστευε ότι ο βαθμός της ζωτικότητας της ψυχής μετά θάνατον εξαρτάται από το βαθμό της ζωτικότητάς της σ' αυτή τη ζωή. Ο Κλεάνθης έγραψε κάπου πενήντα έργα, από τα οποία μόνο κάποια αποσπάσματα διασώθηκαν μέχρι σήμερα. (4) Το κυριότερο και μεγαλύτερο κομμάτι του, με τον τίτλο “*Ύμνος στο Δία*”, διασώθηκε από το Στοβαίο, κι εκεί ο Κλεάνθης διατυπώνει τις ηθικές, κυρίως, αντιλήψεις του. (12) Το έργο αυτό είχε τεράστια απήχηση στην αρχαιότητα.

Ο Κλεάνθης συνέκρινε τον άνθρωπο με το Σύμπαν. Όπως το ανθρώπινο σώμα είχε ένα μέρος που το διηύθυνε, μια μεγαλύτερη συμπύκνωση ψυχής, στο στήθος (απ' όπου προέρχεται η φωνή), έτσι υπάρχει κι ένα διευθυντικό μέρος στο Σύμπαν, στο πεδίο των σταθερών άστρων. Αυτή η μεγαλύτερη συγκέντρωση πνεύματος μπορούσε να λατρευτεί, πράγμα που έκανε ο ίδιος στον “*Ύμνο στο Δία*”. (34)

Τα κύρια αποσπάσματα των εργασιών του Κλεάνθη περιλαμβάνονται στα έργα του Στοβαίου και του Διογένη Λαέρτιου, ο οποίος δίδει και τον πλήρη κατάλογο των 50 τίτλων του. Κάποια αποσπάσματα βρίσκονται στα κείμενα του Κικέρωνα και του Σενέκα. Αναφορές σ' αυτόν γίνονται και από τον Πλούταρχο και τον Κλήμεντα τον Αλεξανδρέα. Αντιλήψεις των διδασκαλιών του διακρίνονται στα κείμενα του Αράτου, του Δίωνα, του Ιωάννου του Χρυσοστόμου, και του Αποστόλου Παύλου. (35)

Ανάμεσα στους μαθητές του Κλεάνθη υπήρξαν ο Μακεδόνας βασιλιάς Αντίγονος και ο Χρύσιππος, ο οποίος και τον διαδέχτηκε στην αρχηγία της Στωϊκής σχολής μετά το θάνατό του, γύρω στο 250 π.Χ. Οι Ρωμαίοι ύψωσαν προς τιμή του ένα άγαλμα στην Άσσο της Τρωάδας. (7)

Δ: Οι μετά Χριστόν Κυνικοί

Ο Κυνισμός και το ύφος της Κυνικής φιλολογίας, όπως τελειοποιήθηκαν από το Βίωνα και το Μένιππο, φαίνεται πως είχαν μια σημαντική επιρροή στη Ρώμη και τη Ρωμαϊκή σάτιρα, ιδιαίτερα κατά τον 1^ο και 2^ο αιώνα μ. Χ. Οι κυριότεροι Κυνικοί που διατήρησαν πιστά τις αρχές που έθεσε ο Αντισθένης ήταν ο Δημήτριος, ο Δημόναξ και ο Οινόμαος. Είναι πολύ πιθανό οι διάσημοι Κυνικοί της Ρώμης να είχαν προσαρμοστεί με την εποχή τους και να απέφευγαν τις ωμές ακρότητες του Διογένη και άλλων. Χωρίς αμφιβολία όμως διατήρησαν αναλλοίωτο το πνεύμα του Αντισθένη και κατέκτησαν μια αξιότιμη θέση στην Ρωμαϊκή σκέψη. Δυστυχώς, σαν αποτέλεσμα της δημοτικότητάς τους, προσήλκυαν στις τάξεις τους και τσαρλατάνους του χειρότερου είδους. Σε κάθε περίπτωση, και στη Ρώμη ο Κυνισμός ήταν αφ' ενός ο στόχος του σατιριστή, αφ' ετέρου το ιδεώδες του στοχαστή. (4)

1: Δημόναξ

Ο Δημόναξ ήταν ένας φιλόσοφος του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα, ο οποίος προσπάθησε ν' αναζωπυρώσει τη φιλοσοφία της Κυνικής Σχολής. Γεννημένος στην Κύπρο, πήγε στην Αθήνα όπου έγινε τόσο δημοφιλής ώστε οι Αθηναίοι ανταγωνίζονταν ποιος θα του προσφέρει πρώτος φαγητό. Ακόμη και μικρά παιδιά του πρόσφεραν μεγάλες ποσότητες φρούτων. (7)

Αποδοκίμαζε την κακία αμείλικτα, αλλά ήταν λιγότερο αυστηρός από το Διογένη, τον οποίο είχε ως φιλοσοφικό μοντέλο. Κατηγορήθηκε ότι παραμελούσε τα Ελευσίνια μυστήρια, στο οποίο απάντησε: «*Αν τα μυστήρια είναι κακά, κανείς δεν θα έπρεπε να μυνείται· αν όμως είναι καλά, θα έπρεπε να είναι ανοικτά στον καθένα.*»

Μερικά από τα περίφημα αποφθέγματα του Δημόνακτα είναι (36):

– «*Τόσο περισσότερο θα προσθέσεις εις την αρετή, όσο αφαιρέσεις από τις ηδονές. Διότι είναι αισχρό να παραδέχεσαι τις αρετές στους άλλους, εάν στον εαυτό σου έχεις κακίες.*»

– «Εκείνους που φροντίζουν τα σώματα αλλά αμελούν τους εαυτούς των (δηλαδή τον εσωτερικό τους κόσμο) να μέμφεσαι, διότι είναι σαν κι αυτούς που φροντίζουν την κατοικία τους αλλά αμελούν τους ενοίκους.»

– «Με τα ξένα παραδείγματα να διδάσκεις τον εαυτό σου και να γίνεσαι ξένος προς τα κακά.»

– «Να χρησιμοποιείς περισσότερο τ' αυτιά παρά τη γλώσσα.»

– «Μην αποκτήσεις φίλον τον οποίο δεν πιστεύεις κατά πάντα.»

– «Λιγότερα κακά υποφέρουν οι άνθρωποι από τους εχθρούς παρά από τους φίλους. Διότι από τους μεν εχθρούς φυλάσσονται, επειδή τους γνωρίζουν, στους δε φίλους ανοίγονται και υποπίπτουν σε σφάλματα, γινόμενοι ευάλωτοι.»

– Όταν κάποιος τον ρώτησε, ποια είναι κατά τη γνώμη του η ύψιστη ευδαιμονία, απάντησε:

«Ο μόνος ευτυχής είναι ο ελεύθερος.»

Κι όταν ο ερωτών ανταπάντησε ότι πολλοί είναι ελεύθεροι, ο Δημόναξ είπε: «Ελεύθερος είναι εκείνος που δεν ελπίζει σε τίποτα ούτε φοβάται.»

Ο άλλος απάντησε: «Και πώς είναι αυτό δυνατό; Διότι όλοι λίγο ως πολλοί είμαστε σκλαβωμένοι σ' αυτά (την ελπίδα και το φόβο).»

«Και λοιπόν», είπε ο Δημόναξ, «εάν κατανοήσεις τα ανθρώπινα πράγματα, θα βρεις ότι αυτά δεν είναι άξια ούτε ελπίδας ούτε φόβου, διότι όλα θα παύσουν να υφίστανται, τόσο τα δυσάρεστα όσο και τα ευχάριστα.»

– Όταν ο Δημόναξ ρωτήθηκε πότε άρχισε να φιλοσοφεί, απάντησε: «Από τότε που άρχισα να καταλαβαίνω τον εαυτό μου.»

– Όταν ρωτήθηκε ποιος φιλόσοφος του αρέσει περισσότερο, απάντησε, «Όλοι μεν είναι θαυμαστοί, αλλά εγώ σέβομαι μεν το Σωκράτη, θαυμάζω δε το Διογένη και αγαπώ τον Αρίστιππο.»

– Όταν ένας σοφιστής διαμαρτυρήθηκε σ’ αυτόν λέγοντας, «Γιατί με κακολογείς;» ο Δημόναξ απάντησε, «Διότι δεν περιφρονείς εκείνον ο οποίος ομιλεί κακά»

– Όταν κάποτε είδε δυο απαίδευτους φιλοσόφους να ερίζουν συζητώντας, τον μεν ένα να θέτει άτοπα ερωτήματα, τον δε άλλο ν’ αποκρίνεται παραλόγως, είπε : «δεν σας φαίνεται φίλοι σαν ο μεν ένας ν’ αρμέγει τράγο ο δε άλλος να του δίνει κόσκινο να βάλει από κάτω;»

– Όταν κάποτε επρόκειτο ν’ αποπλεύσει κατά το χειμώνα, κάποιος από τους φίλους του είπε, «Δεν φοβάσαι μήπως ανατραπεί το πλοίο και σε καταβροχθίσουν τα ψάρια;»

«Θα ήμουν αγνώμων», απάντησε, «αν φοβόμουνα να κατασπαραχθώ από τα ψάρια, όταν εγώ ο ίδιος έχω καταβροχθίσει τόσα πολλά.»

– Όταν κάποτε είδε ένα μάντη να μαντεύει δημοσίως επ’ αμοιβή, του είπε: «Δεν βλέπω το λόγο γιατί να ζητάς αμοιβή· διότι εάν μεν μπορείς ν’ αλλάξεις κάτι από τα γραμμένα, λίγα είναι όσα και να ζητάς· εάν όμως τα πάντα βαίνουν όπως κρίνει ο Θεός, τι μπορεί να κάνει η μαντική σου;»

– Ο Δημόναξ είχε αποστομάσει τον Επίκτητο, ο οποίος κάποτε τον αποδοκίμαζε που δεν παντρευόταν, απαντώντας του: «Πολύ καλά· δώσε μου λοιπόν μια από τις θυγατέρες σου για σύζυγο.» –

Αλλά και ο ίδιος ο Επίκτητος ήταν ανύπανδρος! (7)

Σχετικά με τους νόμους, ο Λουκιανός γράφει ότι ο Δημόναξ θεωρούσε πως ήταν σχεδόν άχρηστοι, διότι οι μεν καλοί άνθρωποι δεν τους χρειάζονται, οι δε κακοί δεν βελτιώνονται καθ’ οιονδήποτε τρόπο με αυτούς. (37)

Ο Δημόναξ έφτασε σχεδόν τα 100 χρόνια ζωής, κι όταν πέθανε θάφτηκε με μεγάλες τιμές. Ο Λουκιανός, στο έργο του “Δημόναξ” περιγράφει το χαρακτήρα του φιλοσόφου με πολύ λαμπερά χρώματα.

Λίγο πριν πεθάνει ο Δημόναξ, γράφει ο Λουκιανός, κάποιος τον ρώτησε:

«Τι οδηγίες έχεις δώσει για την ταφή σου;»

«Δεν υπάρχει ανάγκη για φασαρία», είπε. « Η κακοσμία θα με θάψει.» Αλλά ο ερωτών επέμεινε:

«Δεν είναι ντροπή για το σώμα ενός άνδρα σαν κι εσένα να αφηθεί στα πουλιά και στα κτήνη να το φάνε;»

«Δεν βλέπω τίποτα κακό», απάντησε ο Δημόναξ, «στο να είμαι χρήσιμος σε άλλα ζωντανά όντα μετά το θάνατό μου.» (37)

2. Οινόμαος ο Γαδαρηνός

Ο Οινόμαος έδρασε κατά τον 2^ο μ.Χ. αιώνα και υπήρξε *Κυνικός* φιλόσοφος και κριτικός θρησκευτικών δοξασιών με προφητική ρήση. Ο ίδιος περιέγραψε τις επισκέψεις του στους ναούς της Ιωνίας και τις φιλονικίες του με τους ιερείς. (38)

Στην αυτοβιογραφία του, έχει κάνει ειδική αναφορά για τους διαξιφισμούς του με τους ιερείς του *Απόλλωνος Κλαρίου*, στην Κλάρο, όπου βρισκόταν ένα από τα σημαντικότερα ελληνικά ιερά και μαντεία της Μικράς Ασίας.

Ο Οινόμαος – καθώς άλλωστε και οι άλλοι Γαδαρηνοί στοχαστές – δεν ήταν αυστηρά προσηλωμένος στην *Κυνική* φιλοσοφία ούτε και σε κανένα άλλο φιλοσοφικό κέντρο. Οι περισσότερες δραστηριότητές του επεκτείνονταν σε περιοχές διασκορπισμένες έξω από τα Γάδαρα.

Ο Οινόμαος παρουσίασε τη δική του εκδοχή του *Κυνισμού*, μη αναγνωρίζοντας καμία άλλη κεφαλή εξουσίας ή σειρά διαδοχής, και βεβαίως κανένα συγκεκριμένο δόγμα. Έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην ανεξαρτησία του *Κυνικού Κήρυκα*, τονίζοντας ιδιαίτερα ότι η έννοια του *Κυνισμού* δεν ήταν ν' ασπαστεί κανείς το “*Διογενηισμό*” ή τον “*Αντισθενισμό*”, αλλά την εσωτερική του φωνή (*αυτοφωνία*). Κατ' ακολουθία, οι *Κυνικοί* των Γαδάρων δεν θα έπρεπε να δίνουν την εντύπωση ότι συμμορφώνονται με κάποια Σχολή εξουσίας, αλλά να προτιμούν να εκφράζουν τις ιδέες τους σαν ατομικοί στοχαστές, ο καθένας με το δικό του ξεχωριστό τρόπο.

Ο Οινόμαος υιοθέτησε το στυλ της *Κυνικής* διατριβής μ' ένα νέο αυτοβιογραφικό και ρητορικό στυλ. Τελευταία διάφοροι μελετητές έχουν αναγνωρίσει την επιρροή στοιχείων του Μενίππου στο στυλ του Οινόμαου. Όπως και ο Μένιππος, ο Οινόμαος δημιουργούσε σάτιρα από ένα μίγμα πεζού λόγου και ποίησης. Προτιμούσε να εκφράζει την κοινωνική κριτική του

μέσω της διατριβής – εκπεφρασμένης με σοβαρο-κωμική ειρωνεία – και αυτοβιογραφικών αναφορών των αντιπαραθέσεων του με τη θρησκευτική εξουσία. Όσον αφορά την ποίησή του, παρόλο που ήταν κατεξοχήν παραθετική, εν τούτοις συμπεριλάμβανε και παρωδία καθώς και στίχους αυθεντικά δικούς του. Η επίθεσή του στους ιερείς – “αποκαλυμμένους τσαρλατάνους” – συμπεριλάμβανε επίσης και σκληρή κριτική στις πρακτικές και ιεροτελεστίες τους. Ο Οινόμαος ισχυριζόταν πως ανακάλυψε στον Όμηρο φιλοσοφική αλληγορία προς χάριν του *σπουδαιογελοίου*.

Με τη διαφοροποιημένη βιοθεωρία του, ο Οινόμαος ανταποκρινόταν στη διάχυτη τάση της εποχής του ν’ αναχαιτιστεί η δεισιδαιμονία και η ηθική έκλυση. Από τα έργα του διασώθηκαν μόνο αποσπάσματα. Μερικοί από τους τίτλους του ήταν: “*Περί Κυνισμού*”, “*Πολιτεία*”, “*Περί της καθ’ Όμηρον Φιλοσοφίας*”, “*Περί Κράτητος και Διογένους και των λοιπών*”, “*Γοήτων Φωρά*” και “*Κυνός Αυτοφωνία*”.

3: Δημήτριος

Ο Δημήτριος ο *Κυνικός* γεννήθηκε στο Σούνιο, τον 1ο μ.Χ. αιώνα. Έζησε εν μέρει στην Κόρινθο και αργότερα στη Ρώμη, όπου ασκούσε δριμεία κριτική κατά της απολυταρχικής διοίκησης των Ρωμαίων αυτοκρατόρων.

Αποποιήθηκε μεγάλο ποσό χρημάτων που του πρόσφερε ο Καλιγούλας για να μετριάσει την πολεμική εναντίον του. Δριμύτατο έλεγχο άσκησε και κατά του Αυτοκράτορα Βεσπασιανού, ο οποίος όμως απέφυγε να του επιβάλει τη θανατική ποινή. Οι *Κυνικοί*, κάτω από την αρχηγία του Δημητρίου επιτίθεντο κατά του Βεσπασιανού και κάθε μορφής τυραννίας. Αρχικά ο Βεσπασιανός τους αγνοούσε, αποκαλώντας τον Δημήτριο «*καλό κύνα*», αναφερόμενος στον αρχικό όρο που έδωσε τ’ όνομα στους *Κυνικούς*. (39)

Όμως, η κριτική της *Κυνικής* ομάδας έγινε τόσο σκληρή ώστε ο Βεσπασιανός αναγκάστηκε να τον εξορίσει στην Ελλάδα το 66 μ.Χ. Πέντε χρόνια αργότερα, το 71 μ.Χ., προχώρησε στη γενική εκδίωξη όλων των φιλοσόφων από τη Ρώμη, στρεφόμενος κατόπιν σε σκληρότερα μέτρα, αφού ο Δημήτριος, από την Ελλάδα τώρα, συνέχιζε την πολεμική του. (12)

Ο Δημήτριος ο Κυνικός δεν έγραψε τίποτα, περιοριζόμενος μόνο στην προφορική διδασκαλία του. Πληροφορίες για τη ρητορική δεινότητά του και το περιεχόμενο της διδασκαλίας του Δημητρίου μας έδωσε ο φιλόσοφος Σενέκας, του οποίου υπήρξε στενός φίλος. Ο Σενέκας εκτιμούσε βαθύτατα το Δημήτριο για τη με συνέπεια περιφρόνηση της υλικής άνεσης προς χάριν της επιδίωξης της αρετής. Η περιφρόνηση του πλούτου φαίνεται από την απάντηση που έδωσε στον Καλιγούλα όταν του έστειλε μεγάλο δώρο για να κερδίσει τη φιλία του. Απάντησε: *«Εάν ο Καλιγούλας είχε πρόθεση να με δωροδοκήσει θα μου πρόσφερε το στέμμα του.»* (4)

Ο φιλόσοφος Σενέκας θεωρούσε τον Δημήτριο μεγάλο άνδρα, ακόμη και σε σύγκριση με τους μεγαλύτερους φιλοσόφους. Στα έργα του διέσωσε πολλά από τα ρητά του, μεταξύ των οποίων και το αξιοθαύμαστο ότι κερδίζει κανείς περισσότερα με το να έχει έτοιμες και σε κοινή χρήση λίγες σοφές αρχές, παρά να μαθαίνει πολλά χωρίς να τα έχει πρόχειρα στο χέρι.

«Ο καλύτερος παλαιστής», έλεγε ο Δημήτριος, *«δεν είναι εκείνος που έχει μελετήσει βαθιά όλα τα τρικ και τις στροφές της τέχνης, τα οποία σπάνια συναντώνται σε μια πραγματική πάλη, αλλά εκείνος που έχει μάθει πολύ καλά κι έχει προσεκτικά ασκήσει τον εαυτό του σ' ένα δυο απ' αυτά, και παρατηρεί προσεκτικά για μια ευκαιρία να τα εφαρμόσει. Δεν έχει σημασία πόσα τρικ γνωρίζει, εάν γνωρίζει αρκετά για να του δώσουν τη νίκη.»* (40)

Σύμφωνα με το Σενέκα, ο Δημήτριος καλούσε εκείνον που ήθελε να προοδεύσει στη φιλοσοφία ν' αρπάξει τους κανόνες που δίδασκε σφικτά με τα δυο του χέρια, και να μην τους αφήσει ποτέ να του διαφύγουν. Πρέπει να προσκολληθεί κανείς στις αρχές αυτές και να τις κάνει μέρος του εαυτού του, ενώ με καθημερινό διαλογισμό πάνω στις ίδιες να φέρει τον εαυτό του σε τέτοια νοητική κατάσταση, ώστε αυτά τα ωφέλιμα αξιώματα να του εμφανίζονται πάραυτα από μόνα τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οπουδήποτε κι αν βρίσκεται, θα είναι αυτόματα έτοιμα προς χρήση, ανάλογα με την ανάγκη, ενώ το κριτήριο του σωστού ή λάθους θα παρουσιάζεται σ' αυτόν χωρίς καθυστέρηση.

Θα κλείσω την αναφορά μου στον πραγματικά μεγάλο φιλόσοφο Δημήτριο, μ' ένα ακόμη απόσπασμα του Σενέκα από τη διδασκαλία του: *«Η αληθινή ευχαρίστηση, αυτή που αξίζει ο άνθρωπος, δεν είναι να παραγεμίζει ή να φουσκώνει το σώμα του με τροφή και με ποτό, ούτε να εξάπτει σαρκικές επιθυμίες, οι*

οποίες είναι λιγότερο βλαβερές όταν είναι μάλλον ήσυχες, αλλά να είναι ελεύθερος από κάθε τύπο νοητικής διαταραχής, τόσο απ' αυτές που πηγάζουν από τους φιλόδοξους αγώνες των ανθρώπων αναμεταξύ τους, όσο κι απ' αυτές που έρχονται από ψηλά και είναι πιο δύσκολο ν' αντιμετωπιστούν, οι οποίες προέρχονται από την παραδοσιακή αντίληψη των θεών και την εκτίμησή τους κατ' αναλογία των δικών μας κακοηθειών.»

4: Δίων ο Χρυσόστομος

Ο Δίων ο Κοκκηιανός, που για την ευγλωττία του επονομάστηκε Χρυσόστομος, ήταν Έλληνας ευγενούς καταγωγής από την Προύσα της Βιθυνίας. Έζησε περίπου το 40-120 μ. Χ. Έκλινε προς την φιλοσοφία των Κυνικών και των Στωικών, και μετέβη στη Ρώμη πιθανώς κάτω από την ιδιότητα του επαγγελματία ρήτορα.

Έζησε στη Ρώμη κάτω από τον αυτοκράτορα Δομιτιανό, και αναμίχθηκε με κάποιους φιλελεύθερους κύκλους που αντιτίθεντο στην τυραννική κυριαρχία του αυτοκράτορα. Οι απόψεις του δεν άρεσαν στο Δομιτιανό και γι' αυτό το 82 μ. Χ. τιμωρήθηκε με καταδίκη σε εξορία και απαγόρευση να ζει στη Ρώμη και στην πατρίδα του. Τότε άρχισε τη φτωχική ζωή του *Κυνικού*, υιοθετώντας τόσο το στυλ όσο και τη φιλοσοφία των *Κυνικών*, περιπλανώμενος κυρίως στα βορειοανατολικά τμήματα της αυτοκρατορίας για αρκετά χρόνια. (12)

«Ταξίδεψα γύρω για τόσο μεγάλο διάστημα, όχι μόνο χωρίς εστία και σπίτι, αλλά χωρίς ούτε έναν ακόλουθο να πάρω μαζί μου», γράφει ο Δίων. Κατά τη διάρκεια της εξορίας του ο Δίων έσκαβε και φύτευε, αντλούσε και κουβαλούσε νερό για τα δημόσια λουτρά και τους κήπους, κι έκανε πολλές τέτοιες ταπεινές εργασίες για να επιβιώσει. (37)

Μετά τη δολοφονία του Δομιτιανού, του επετράπη να επιστρέψει στη Ρώμη όπου και άρχισε καινούργια καριέρα. Του επεστράφη η περιουσία που είχε προηγουμένως κι έγινε ένας πλούσιος και διάσημος διδάσκαλος. Για ένα διάστημα συνέχισε με το στυλ, τη νοοτροπία, τις συνήθειες και τις φιλοσοφικές απόψεις ενός *Κυνικού* φιλοσόφου. Σε κάθε περίπτωση, όμως, ο Δίων Χρυσόστομος δεν ήταν “καθαρός” *Κυνικός* αλλά βρισκόταν μάλλον πλησιέστερα προς τη Σωκρατική παράδοση. (19)

Παραδόθηκαν ογδόντα λόγοι με τ' όνομα του Δίωνα, οι οποίοι χαρακτηρίζονται συχνά και ως πραγματείες. Οι λόγοι του Δίωνα εξετάζουν διάφορα πολιτικά και ηθικά προβλήματα της ζωής, υπό το πρίσμα της Στωικής-Κυνικής φιλοσοφίας, ή εκφράζουν τις προσωπικές απόψεις του συγγραφέα πάνω στα προβλήματα της εποχής του. Εκτός από τη Στοά και τους Κυνικούς, είχε επηρεαστεί από το Σωκράτη, ενώ στο ύφος είχε πρότυπά του τον Πλάτωνα και τον Ξενοφώντα. Με τα έργα του ο Δίων άσκησε μεγάλη επίδραση στους μεταγενέστερους συγγραφείς, και κυρίως στο Μάξιμο από την Τύρο και στο Συνέσιο τον Κυρηναίο. (12)

“Το να μην υποχωρείς ποτέ, και το να μην παραδέχεσαι ούτε ένα σημείο στο γείτονά σου, δεν είναι ανδρισμός ούτε ισχυρή θέληση, είναι απλά αμαθής ηλιθιότητα”, έλεγε ο Δίων. Ο ίδιος έλεγε επίσης ότι ο αληθινός φιλόσοφος βαδίζει μόνος και πάντα αρχίζει με επίπληξη του εαυτού του.

Σχετικά με τους ηλίθιους βασιλείς, έλεγε: *«Δεν είναι περισσότερο ανεκτό να έχεις έναν ηλίθιο για βασιλιά απ’ ότι να έχεις έναν τυφλό για να σε καθοδηγεί.»*

Αναφερόμενος στο φαινόμενο Διογένη, ο Δίων έλεγε πως το κοινό κίνητρο των περισσοτέρων ανθρώπων που έρχονταν από μακριά για να ακούσουν τον εκκεντρικό φιλόσοφο δεν ήταν για να μάθουν κάτι ώστε να βελτιώσουν τους εαυτούς των αλλά για να έχουν κάτι να διηγηθούν στους άλλους.

«Είναι πάρα πολύ απλούστερο ν’ απαλλαγεί κανείς από οποιονδήποτε γραπτό νόμο επιλέξει απ’ ότι είναι ν’ απαλλαγεί από ένα τμήμα κατά συνήθεια ηθικής... ενώ οι νόμοι είναι γραμμένοι σε πλάκες ξύλου ή πέτρας, η κατά συνήθεια ηθική είναι χαραγμένη βαθιά στις ζωντανές ψυχές μας», έλεγε ο Δίων.

Ο ίδιος έλεγε ότι, *«Όπως ο καλός γιατρός πηγαίνει να βοηθήσει εκεί που υπάρχει περισσότερη αρρώστια, έτσι κι ένας καλός φιλόσοφος πρέπει να βρίσκεται εκεί που υπάρχει η μέγιστη ηλιθιότητα.»* (37)

Στη συνέχεια θα παραθέσω ένα θαυμάσιο απόσπασμα από το σεμινάριο του Foucault στο Berkley, το 1983. Είναι από τον Τέταρτο Διάλογο του Δίωνα, και αναφέρεται στη συνάντηση του Διογένη με τον Αλέξανδρο:

«Το τέλος του “Διαλόγου” είναι ένα είδος κηρύγματος, και μέσα σ’ αυτό υπάρχουν αναφορές στη σκανδαλώδη συμπεριφορά του Διογένη και παραδείγματα που απεικονίζουν τον προκλητικό διάλογο μεταξύ του Διογένη και του Αλεξάνδρου. Το θέμα του

“Διαλόγου” είναι η περίφημη συνάντηση μεταξύ του Διογένη και του Μεγάλου Αλεξάνδρου, η οποία έλαβε χώρα στην Κόρινθο. Ο “Διάλογος” αρχίζει με τις σκέψεις του Δίωνα αναφορικά με αυτή τη συνάντηση (1-14), και κατόπιν ακολουθεί ένας υποθετικός διάλογος που απεικονίζει τη φύση της συνομιλίας μεταξύ του Διογένη και του Αλεξάνδρου (15-81). Ο “Διάλογος” τελειώνει με μια μακροσκελή, συνεχή συζήτηση – μυθιστορηματικά δοσμένη από το Δίωνα – αναφορικά με τρεις τύπους λανθασμένου και απατηλού τρόπου ζωής (82-139).

Στην αρχή του “Διαλόγου”, ο Δίων κριτικάρει αυτούς που παρουσιάζουν τη συνάντηση του Διογένη με τον Αλέξανδρο σα μία αντιπαράθεση μεταξύ ίσων: ο ένας άνδρας είναι διάσημος για την αρχηγία του και τις στρατιωτικές του νίκες, ο άλλος είναι διάσημος για τον ελεύθερο και αυτάρκη τρόπο ζωής του και για την αυστηρή και σύμφωνα με την ηθική της φύσης αρετή. Ο Δίων δεν θέλει οι άνθρωποι να επαινούν τον Αλέξανδρο επειδή εκείνος, σαν παντοδύναμος βασιλιάς, δεν έδειξε έλλειψη σεβασμού σ’ ένα φτωχό άνθρωπο όπως ο Διογένης. Επιμένει ότι ο Αλέξανδρος στην πραγματικότητα ένιωσε κατώτερος από το Διογένη, και ίσως επίσης ζήλεψε λίγο τη φήμη του· διότι αντίθετα με τον Αλέξανδρο που ήθελε να κατακτήσει τον κόσμο, ο Διογένης δεν χρειαζόταν τίποτα για να πραγματοποιήσει αυτό που ήθελε να κάνει.

Ο ίδιος (ο Αλέξανδρος) χρειαζόταν τη Μακεδονική του φάλαγγα, το Θεσσαλικό του ιππικό, τους Θράκες, τους Παίονες, και πολλούς άλλους για να πάει εκεί που ήθελε και να πάρει αυτά που επιθυμούσε· αλλά ο Διογένης προχωρούσε ασυνόδετος σε τέλεια ασφάλεια, τόσο τη μέρα όσο και τη νύχτα, οπουδήποτε ήθελε να πάει. Εξάλλου, ο Αλέξανδρος χρειαζόταν τεράστια ποσά από χρυσό και ασημί για να πραγματοποιήσει οποιοδήποτε από τα σχέδιά του· ακόμη περισσότερο, εάν ήθελε να διατηρήσει τους Μακεδόνες και τους άλλους Έλληνες υποτακτικούς, έπρεπε κάθε τόσο να κάνει χάρες στους ηγεμόνες τους και στο γενικό πληθυσμό με λόγια και δώρα.

Ο Διογένης, όμως, δεν καλόπιανε κανένα με κολακειές, αλλά έλεγε σ’ όλους την αλήθεια. Και παρόλο που δεν κατείχε ούτε μία δραχμή, πέτυχε να κάνει αυτό που τον ευχαριστούσε και δεν απέτυχε σε τίποτα απ’ όσα στόχευσε. Ήταν ο μόνος άνθρωπος που έζησε τη ζωή που θεωρούσε καλύτερη κι ευτυχέστερη, και δε θα δεχόταν το θρόνο του Αλεξάνδρου ή τον πλούτο των Μήδων και των Περσών ως ανταλλαγή με τη φτώχεια του. Έτσι είναι προφανές ότι ο Διογένης εδώ εμφανίζεται ως κύριος της αλήθειας·

Απ' αυτή την άποψη, ο Αλέξανδρος είναι κατώτερος του Διογένη, και μάλιστα έχει συνείδηση της κατωτερότητάς του.»

Κρίνοντας από το ανωτέρω μικρό απόσπασμα, είναι προφανές ότι η φιλοσοφική διεισδυτικότητα του Δίωνα του Χρυσοστόμου είναι εκπληκτική! Το απόσπασμα είναι επίσης άκρως διδακτικό, πράγμα που θα ήταν σίγουρα μέσα στις επιδιώξεις του συγγραφέα. Αξίζει να διαλογιστεί κανείς πάνω σ' αυτό.

Ενοχλούσε πολύ τον Αλέξανδρο να σκέπτεται ότι κάποιος που ζούσε μια τόσο ελεύθερη και απλή ζωή όπως ο Διογένης μπορεί να θεωρείται καλύτερος απ' αυτόν και να καταλήξει να είναι εξίσου διάσημος, γράφει ο Δίων.

5: Επίκτητος

Σύμφωνα με την Εγκυκλοπαίδεια Φιλοσοφίας του Διαδικτύου, ο Επίκτητος συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των φιλοσόφων που ήταν βαθιά επηρεασμένοι από τον *Κυνισμό*. (7) Ο ίδιος ο Επίκτητος, αναμφίβολα ο κυριότερος εκπρόσωπος της Στωικής φιλοσοφίας, χαρακτήριζε τον *Κυνικό* τρόπο ζωής σαν τον πιο σύντομο δρόμο προς την αρετή.

Ο Επίκτητος γεννήθηκε γύρω στο 50 μ.Χ. στην Ιεράπολη της Φρυγίας. (41) Παρόλο που γεννήθηκε σκλάβος και υπέμεινε στωικά μια μόνιμη φυσική αναπηρία, ο Επίκτητος πίστευε ότι όλοι οι άνθρωποι είναι εντελώς ελεύθεροι να ελέγχουν τη ζωή τους και να ζουν σε αρμονία με τη φύση.

Κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες, ο Επίκτητος (πολύ πιθανόν με διαφορετικό όνομα) κατέφυγε στη Ρώμη, όπου αγοράστηκε ως σκλάβος από τον απελεύθερο και πολύ καλλιεργημένο Επαφρόδιτο, έμπιστο σωματοφύλακα του Νέρωνα. Ο Επαφρόδιτος υπήρξε ο ιδανικός κύριος για τον Επίκτητο, και με γενναιοδωρία και ενθουσιασμό στήριξε τις σπουδές του στη Στωική φιλοσοφία κάτω από τον Μουσόνιο Ρούφο.

Αργότερα απέκτησε την ελευθερία του και άρχισε να διδάσκει φιλοσοφία στη Ρώμη. Όμως, το 89 μ.Χ., μαζί με άλλους φιλοσόφους, εξορίστηκε από τη Ρώμη από το Δομιτιανό και κατέφυγε στη Νικόπολη της Ηπείρου όπου και έζησε το πιο δημιουργικό μέρος της ζωής του, διδάσκοντας μέχρι το θάνατό του, γύρω στο 120 μ.Χ. (Κατ' άλλους το 135 μ.Χ.)

Η φήμη του ήταν τόσο μεγάλη ώστε άνθρωποι από κάθε γωνιά της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας έφταναν στη Νικόπολη για να τον ακούσουν. Μεταξύ των θαυμαστών του ήταν και ο Αυτοκράτορας Αδριανός. (42)

Όσοι διδάχτηκαν απ' αυτόν τον περιγράφουν ως πολύ ταπεινό άνθρωπο, φιλεύσπλαχνο, υψηλής ηθικής, και θρησκευτικής αφιέρωσης. (43) Έζησε μια πολύ ασκητική ζωή, αν και όχι τόσο αυστηρή όσο οι πρώτοι *Κυνικοί*. (44)

Η υπέροχη διδασκαλία του Επικτήτου καταγράφηκε από τον ιστορικό και φιλόσοφο, Φλάβιο Αρριανό, ο οποίος μετέβη στη Νικόπολη της Ηπείρου το 108 μ. Χ. και μαθήτευσε κοντά στον Επικτήτο. Η διδασκαλία του Επικτήτου συγκεντρώθηκε από τον Αρριανό σε οκτώ βιβλία υπό τον τίτλο *Διατριβαί*. Από το έργο αυτό διασώθηκε το μισό. Ακολούθησε η σύνοψη των *Διατριβών*, που ονομάστηκε *Εγχειρίδιο*, το οποίο έχει διασωθεί ολόκληρο. Τα έργα αυτά στο σύνολό τους εκδόθηκαν στη Λειψία το 1894, από τον Schenkl. (12)

Μαζί με το Σενέκα και το Μάρκο Αυρήλιο, ο Επικτήτος, θεωρείται ένας από τους κυριότερους εκπροσώπους του μεταγενέστερου Ρωμαϊκού Στωικισμού. (45)

Ο Επικτήτος επικέντρωνε την προσοχή του στην ηθική και στο να είναι κανείς κύριος της ζωής του. Σύμφωνα με τον Επικτήτο, ο ρόλος του Στωικού διδασκάλου ήταν να ενθαρρύνει τους μαθητές του στο να ζουν φιλοσοφική ζωή, το τέλος της οποίας ήταν ευδαιμονία. Αυτή εξασφαλιζόταν με μια ζωή στηριγμένη στη λογική, πράγμα που σημαίνει να ζει κανείς ενάρετο βίο και σύμφωνα με τη θέληση της φύσης. (46) Ο αυστηρός αυτοέλεγχος είναι αναγκαίος για την πρόοδο στην αρετή.

Από τον ουσιώδη διαχωρισμό μεταξύ της ικανότητάς μας να σκεπτόμαστε και να αισθανόμαστε ελεύθερα, και της αδυναμίας απόλυτου ελέγχου των εξωτερικών γεγονότων και περιστάσεων, ο Επικτήτος έφτασε στην περιγραφή μιας ήρεμης και πειθαρχημένης ζωής. Ισχυριζόταν πως δεν θα αποτύχουμε ποτέ να είμαστε ευτυχισμένοι εάν μάθουμε να δεχόμαστε ότι τα πράγματα θα έπρεπε να είναι όπως ακριβώς είναι. (41)

Ο Επικτήτος επισημαίνει ότι δεν μπορούμε ν' αλλάξουμε τα γεγονότα που μας συμβαίνουν, αλλά μπορούμε ν' αλλάξουμε τον τρόπο με τον οποίο τ' αντιμετωπίζουμε. Για να καταφέρουμε αυτό και να επιτύχουμε μια καλή ζωή, πρέπει να περάσουμε μέσα από τρία στάδια: Πρώτον να βάλουμε σε τάξη τις επιθυμίες

μας και να υπερβούμε τους φόβους μας. Επόμενο, πρέπει να εκτελούμε τα καθήκοντά μας – σε οποιοδήποτε ρόλο μας έχει δοθεί από τη μοίρα. Τελικά, πρέπει να σκεπτόμαστε καθαρά και να κρίνουμε με ακρίβεια. Μόνο τότε θα είμαστε επιτυχημένοι στο να τακτοποιούμε τις επιθυμίες μας και να εκτελούμε τα καθήκοντά μας. Μόνο τότε θα πετύχουμε εσωτερική ηρεμία. (47)

Θα μπορούσε, και θα άξιζε, ν' αφιερώσει κανείς έναν ολόκληρο τόμο αποκλειστικά στον θείο Επίκτητο και στη φιλοσοφία του. Όμως στο πόνημα αυτό θα περιοριστώ στη σχέση του Επικτήτου με τον *Κυνισμό*. Κατά την άποψη του Επικτήτου, ο *Κυνικός* είναι ένας Στωικός με ειδική (υψηλότερη) κλήση, ικανότητα και αποστολή. (48) Είναι αναγκαίο να επισημανθεί η διαφορά, διότι εν πολλοίς έχει αγνοηθεί, κι αυτό έχει οδηγήσει σε σύγχυση.

Η *Κυνική* επιρροή του Επικτήτου είναι αδιαμφισβήτητη και οι απόψεις του για τον αληθινό *Κυνικό* καταγράφηκαν από τον πιστό μαθητή του Αρριανό στο 22^ο κεφάλαιο (“*Περί Κυνισμού*”) του τρίτου βιβλίου των “*Διατριβών*”.

Κατωτέρω θα παραθέσω χαρακτηριστικά αποσπάσματα από το κεφάλαιο αυτό, που μας δίνουν μια καθαρή και συνοπτική εικόνα της *Κυνικής* φιλοσοφίας στην οποία πίστευε ο Επίκτητος. Η ηλεκτρονική συλλογή των κειμένων έχει γίνει από τον Steve Thomas, για τη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου της Αδελαΐδας της Αυστραλίας, το 2000. (49)

«Όταν ένας από τους μαθητές του, που φαινόταν να έχει κλίση στον *Κυνισμό*, ρώτησε τον Επίκτητο, τι είδους πρόσωπο έπρεπε να είναι ο *Κυνικός* και ποια ήταν η ιδέα του πράγματος, ο Επίκτητος του απάντησε, “Θα μελετήσουμε το θέμα με την ησυχία μας: αλλά έχω πάρα πολλά να σου πω, διότι αυτός που θα προσπαθούσε να επιχειρήσει τόσο μεγάλο πράγμα (δηλαδή να γίνει *Κυνικός*) χωρίς το Θεό θα ήταν μισητός σ’ Εκείνον, και δεν έχει άλλο στόχο παρά να ενεργεί απρεπώς δημόσια.(...)”

Σκέψου επίσης γι’ αυτό το ζήτημα προσεκτικά, διότι δεν είναι αυτό που νομίζεις. “Φορώ ένα χιτώνα τώρα και θα τον φορώ και τότε· κοιμάμαι σκληρά τώρα και θα κοιμάμαι σκληρά και τότε· επιπροσθέτως θα πάρω ένα μικρό σάκο και μια βακτηρία, και θα περιπλανώμαι αρχίζοντας να ζητιανεύω και προσβάλλοντας αυτούς που θα συναντώ.(...)”

Αν φαντάζεσαι ότι το πράγμα (το να είσαι Κυνικός) έτσι έχει, τότε μείνε μακριά απ' αυτόν (από τον Κυνισμό)· μην τον πλησιάζεις διότι δεν είναι καθόλου για σένα. Αλλά εάν φαντάζεσαι ότι το πράγμα είναι αυτό που είναι, και δεν θεωρείς τον εαυτό σου ακατάλληλο γι' αυτό, τότε σκέψου πόσο μεγάλο πράγμα αναλαμβάνεις.

Κατ' αρχήν στα πράγματα με τα οποία σχετίζεις τον εαυτό σου δεν πρέπει κατά κανένα τρόπο να είσαι αυτός που είσαι τώρα: Δεν πρέπει να κατηγορείς το Θεό ούτε άνθρωπο· πρέπει ν' απαλλαγείς εντελώς από τις επιθυμίες· πρέπει να μεταφέρεις τη αποφυγή μόνο στα πράγματα που εμπíπτουν στη δύναμη της θέλησής σου. Δεν πρέπει να νιώθεις θυμό ή πικρία ή ζήλια ή οίκτο· δεν πρέπει να σου φαίνεται ελκυστικό ένα κορίτσι, ή ν' αγαπάς λίγη καλή φήμη ή να χαίρεσαι μ' ένα αγόρι ή μ' ένα γλύκισμα.(...)

Διότι (ο Κυνικός) οφείλει να μην επιθυμεί να κρύψει τίποτα από όσα κάνει· εάν όμως θέλει να κρύψει κάτι, τότε είναι τελειωμένος, έχει χάσει το χαρακτήρα του *Κυνικού*, του ανθρώπου που ζει κάτω από τον ανοιχτό ουρανό, ενός ελεύθερου ανθρώπου. Έχει αρχίσει να φοβάται κάποιο εξωτερικό πράγμα, έχει αρχίσει να χρειάζεται απόκρυψη (...). Όταν λοιπόν ένας άνθρωπος αρχίσει να φοβάται κάποια πράγματα, είναι δυνατόν να είναι συγχρόνως τολμηρός και με όλη του την ψυχή να επιβλέπει τους ανθρώπους; Δεν μπορεί να γίνει· είναι αδύνατον!

Αρχικά λοιπόν, πρέπει να εξαγνίσεις τη λειτουργία που σε κυβερνά, και αυτός να είναι ο τρόπος ζωής σου: “*Τώρα σε μένα το ζήτημα πάνω στο οποίο πρέπει να εργαστώ είναι η αντίληψή μου, όπως ο μαραγκός πρέπει να κατανοήσει το ξύλο και ο υποδηματοποιός τα δέρματα· και η δική μου δουλειά είναι η σωστή χρήση των φαινομένων. Αλλά το σώμα δεν είναι τίποτα σε μένα, τα μέρη του δεν είναι τίποτα σε μένα. Ο θάνατος; Ας έλθει όποτε επιλέξει, είτε θάνατος του μέρους είτε του όλου. Πέταξε, λες. Και πού να πετάξω; Μπορεί οποιοσδήποτε άνθρωπος να με εκβάλει έξω από τον κόσμο; Δεν μπορεί. Αλλά οπουδήποτε κι αν πάω, υπάρχει ο ήλιος, υπάρχει το φεγγάρι, υπάρχουν τ' αστέρια, τα όνειρα, τα σημεία, και η συνομιλία με τους θεούς.*”

Τότε, αν είναι έτσι προετοιμασμένος, ο αληθινός *Κυνικός* δεν μπορεί να είναι ικανοποιημένος μόνο με αυτό·

αλλά πρέπει να γνωρίζει ότι είναι απεσταλμένος στους ανθρώπους από το Δία (για να τους εξηγήσει) και τα καλά πράγματα και τα κακά, να δείξει σ' εκείνους που έχουν παραπλανηθεί και ζητούν την ουσία του καλού και του κακού εκεί που δεν ευρίσκεται, αλλά εκεί που βρίσκεται δεν το σκέπτονται ποτέ· (...)

Διότι στην ουσία ο Κυνικός είναι ένας διερευνητής των πραγμάτων που είναι καλά για τους ανθρώπους κι εκείνων που είναι κακά· και είναι καθήκον του να εξετάσει προσεκτικά και να έλθει ν' αναφέρει την αλήθεια, κι όχι να κτυπηθεί με τρόπο καταδεικνύοντας ως εχθρούς εκείνους οι οποίοι δεν είναι εχθροί ούτε κατά οποιονδήποτε άλλο τρόπο να είναι ταραγμένος από τα φαινόμενα ή συγχυσμένος.

Είναι, λοιπόν, καθήκον του, εάν προκύψει η ευκαιρία, εμφανιζόμενος στην τραγική σκηνή, να μπορεί με δυνατή φωνή να πει όπως ο Σωκράτης: *“Άνδρες, πού τρέχετε, τι πράττετε, άθλιοι; Σαν τους τυφλούς περιπλανάστε πάνω και κάτω· περπατάτε από άλλο δρόμο, έχοντας αφήσει την αληθινή οδό· αναζητάτε ευημερία και ευτυχία εκεί που δεν υπάρχουν, και αν κάποιος σας δείξει πού βρίσκονται, δεν τον πιστεύετε.”* Γιατί την αναζητάτε απέξω; Γιατί στο σώμα; Δεν βρίσκεται εκεί. Σ' αυτό που κατέχετε; Δεν βρίσκεται εκεί. Αλλά αν δεν με πιστεύετε, κοιτάξτε τον Κροίσο: κοιτάξτε σ' αυτούς που είναι πλούσιοι με πόσες οδύνες είναι γεμάτη η ζωή τους. Στη δύναμη; Δεν βρίσκεται εκεί. Εάν βρισκόταν, εκείνοι που υπήρξαν δυο και τρεις φορές άρχοντες θα ήταν ευτυχισμένοι· αλλά δεν είναι.

Ποιους θα πιστέψουμε; Εσάς που βλέπετε το εξωτερικό των υποθέσεων και ζαλιζόσαστε από τα φαινόμενα, ή τους ίδιους τους άνδρες; Τι λένε; Ακούστε τους όταν βογκούν, όταν θλίβονται, όταν, για λογαριασμό αυτών των ιδίων των ηγετικών καθηκόντων τους και της δόξας και της λάμψης νομίζουν ότι είναι περισσότερο άθλιοι και σε μεγαλύτερο κίνδυνο. Στη βασιλική εξουσία; Όχι: αν ήταν εκεί (η ευτυχία) τότε ο Νέρων θα ήταν ευτυχής, το ίδιο και ο Σαρδανάπαλος. Αλλά ούτε και ο Αγαμέμνων ήταν ευτυχής, παρόλο που ήταν καλύτερος άνθρωπος από το Σαρδανάπαλο και το Νέρωνα·(...)

Άθλιε, ποια από τις υποθέσεις σου πάει άσχημα; Η περιουσία σου; Όχι. Μα είσαι πλούσιος σε χρυσό και χαλκό. Τι συμβαίνει με σένα; Αυτό το μέρος του εαυτού σου, οτιδήποτε κι αν είναι, έχει παραμεληθεί από σένα κι έχει διαφθαρεί - το μέρος με το οποίο επιθυμούμε, με το οποίο αποφεύγουμε, με το οποίο κινούμαστε προς τα πράγματα και απομακρυνόμαστε απ' αυτά. Πόσο έχει παραμεληθεί; Δεν γνωρίζει τη φύση του καλού για το οποίο είναι καμωμένος από τη Φύση, ούτε τη φύση του κακού· ούτε (γνωρίζει) τι είναι δικό του και τι ανήκει σ' έναν άλλο· (...)

Σε τι λοιπόν βρίσκεται το καλό, αφού δεν υπάρχει σ' αυτά τα πράγματα; Πες μας, εσύ που είσαι κύριος, απεσταλμένος και διερευνητής. Πού δεν νομίζεις ότι βρίσκεται (το καλό) κι ούτε επιλέγεις να το αναζητήσεις; Διότι εάν είχες επιλέξει να το αναζητήσεις, θα είχες βρει ότι υπάρχει μέσα σου· κι ούτε θα περιπλανιόσουν έξω από το μονοπάτι, ούτε θα ζητούσες ό,τι ανήκει στους άλλους σα να ήταν δικό σου. Στρέψε τις σκέψεις σου μέσα στον εαυτό σου: παρατήρησε τις προκαταλήψεις τις οποίες έχεις. Τι είδους πράγμα φαντάζεσαι πως είναι το καλό;

-“*Εκείνο που ρέει εύκολα, εκείνο που είναι ευτυχές, εκείνο που δεν εμποδίζεται.*”

Έλα, δεν σου φαίνεται φυσικό ότι αυτό είναι μεγάλο, δεν φαντάζεσαι ότι αξίζει; Δεν φαντάζεσαι ότι είναι αβλαβές; Σε τι υλικό λοιπόν οφείλεις ν' αναζητήσεις αυτό που ρέει εύκολα, αυτό που δεν εμποδίζεται; Σ' εκείνο που υπηρετεί ή σ' εκείνο που είναι ελεύθερο;

-“*Σ' αυτό που είναι ελεύθερο.*”

Κατέχεις, λοιπόν, ένα ελεύθερο σώμα ή είναι σε κατάσταση δουλική;

-“*Δεν γνωρίζουμε.*”

Δεν γνωρίζεις ότι (το σώμα) είναι σκλάβος πυρετού, αρθρίτιδας, οφθαλμικών παθήσεων, δυσεντερίας, ενός τυράννου, της φωτιάς, του σιδήρου ή οποιουδήποτε είναι ισχυρότερος;

-“*Ναι είναι σκλάβος.*”

Πώς, λοιπόν, είναι δυνατόν οτιδήποτε ανήκει στο σώμα να μπορεί να είναι ελεύθερο από εμπόδιο; Και πώς ένα πράγμα που είναι από τη φύση του νεκρό, δηλαδή χώμα ή λάσπη, μπορεί να είναι μεγάλο και πολύτιμο;

Τότε, λοιπόν, δεν κατέχεις τίποτα που να είναι ελεύθερο;

-“*Ίσως τίποτα.*”

Και ποιος είναι ικανός να σε αναγκάσει να συναινέσεις σ’ εκείνο που φαίνεται ψευδές;

-“*Κανένας άνθρωπος.*”

Και ποιος είναι ικανός να σε αναγκάσει να μη συναινέσεις σε κάτι που φαίνεται αληθινό;

-“*Κανένας άνθρωπος.*”

Με αυτό λοιπόν βλέπεις ότι υπάρχει κάτι μέσα σου φυσιολογικά ελεύθερο. Αλλά το να επιθυμείς ή να αποφεύγεις κάτι, το να κινείσαι προς ένα αντικείμενο ή ν’ απομακρύνεσαι απ’ αυτό, ή να προετοιμάζεις τον εαυτό σου, ή να προτείνεις να κάνεις κάτι, ποιος από σας μπορεί να το κάνει, εκτός αν έχει λάβει μια εντύπωση εκείνου που φαίνεται ότι είναι επικερδές ή καθήκον;

-“*Κανένας άνθρωπος.*”

Έχεις, λοιπόν, μέσα σ’ αυτά τα πράγματα επίσης κάτι που δεν εμποδίζεται και είναι ελεύθερο.

Άθλιοι άνθρωποι, υπολογίστε αυτό, φροντίστε το, ψάξτε για το καλό εδώ.

“Και πώς είναι δυνατόν ένας άνθρωπος που δεν έχει τίποτα, που είναι γυμνός, άστεγος, χωρίς εστία, βρώμικος, χωρίς δούλο, χωρίς πόλη, να ζει μια ζωή που κυλάει τόσο εύκολα;”

Βλέπετε ο Θεός σας έχει στείλει έναν άνθρωπο για να σας αποδείξει ότι αυτό είναι δυνατό.

“Κοιτάξτε σε μένα, ο οποίος είμαι χωρίς πόλη, χωρίς σπίτι, χωρίς κτήματα, χωρίς δούλο· κοιμάμαι στο έδαφος· δεν έχω γυναίκα ούτε παιδιά· ούτε τέντα, παρά μόνο τη γη και τον ουρανό, κι ένα φτωχό χιτώνα. Και τι (παραπάνω) θέλω; Δεν είμαι χωρίς θλίψη; Δεν είμαι χωρίς φόβο; Πότε με είδε οποιοσδήποτε από σας ν’ αποτυγχάνω στο αντικείμενο της επιθυμίας μου; Ή να παγιδεύομαι σ’ εκείνο που ήθελα να αποφύγω; Μέμφθηκα ποτέ το Θεό ή άνθρωπο; Κατηγόρησα ποτέ οποιονδήποτε άνθρωπο; Με είδατε ποτέ με θλιμμένη όψη; Και πώς συναντώ εκείνους που εσείς φοβάστε και θαυμάζετε; Δεν τους αντιμετωπίζω σαν σκλάβους; Ποιος, όταν με βλέπει, δεν έχει την εντύπωση ότι βλέπει το βασιλιά και κύριό του;”

Αυτή είναι η γλώσσα των *Κυνικών*, αυτός είναι ο χαρακτήρας τους, αυτός είναι ο σκοπός τους.

Εσύ λες “*Όχι*”, αλλά (λες) ότι το χαρακτηριστικό τους είναι ένας μικρός σάκος και βακτηρία, και μακριά γένια· και το να καταβροχθίζουν ό,τι τους δίνεις ή να το αποθηκεύουν, ή να προσβάλλουν αδιάκριτα όλους όσους συναντούν, ή να επιδεικνύουν τον ώμο τους σαν ένα ωραίο πράγμα. Βλέπεις λοιπόν με ποια παρεξήγηση πας να αναλάβεις τόσο μεγάλη αποστολή;(...)

Αναλογίσου πιο προσεκτικά, γνώρισε τον εαυτό σου, συμβουλέψου τη θεότητα· χωρίς το Θεό μην επιχειρείς τίποτα διότι, εάν θα σε συμβουλέψει, να είσαι σίγουρος ότι έχει πρόθεση να γίνεις μεγάλος ή να λάβεις πολλά χτυπήματα. Διότι αυτή η πολύ διασκεδαστική ιδιότητα είναι συνδεδεμένη σ’ έναν *Κυνικό*: πρέπει να μαστιγωθεί σα γάιδaros και, όταν μαστιγώνεται, πρέπει ν’ αγαπάει εκείνους που τον μαστιγώνουν, σα να ήταν ο πατέρας όλων, και ο αδελφός όλων.

Εσύ λες “*Όχι*”· αλλά όταν ένας άνθρωπος σε μαστιγώνει, στάσου σ’ ένα δημόσιο μέρος και φώναξε, “*Καίσαρ, τι πράγμα είναι αυτό που υποφέρω σε αυτή την πολιτεία της ειρήνης, κάτω από την προστασία σου; Φέρτε τον ένοχο ενώπιον του αρχιδικαστή.*”

Αλλά τι είναι ο Καίσαρ για έναν *Κυνικό*, ή τι είναι ο αρχιδικαστής, ή τι είναι οποιοσδήποτε άλλος εκτός από εκείνον που έστειλε τον *Κυνικό* κάτω εδώ, και τον οποίον υπηρετεί, δηλαδή ο Ζευς; Επικαλείται κανέναν άλλο εκτός από το Δία; Δεν είναι πεπεισμένος πως οτιδήποτε κι αν υποφέρει, είναι ο Δίας που τον δοκιμάζει;(...)

Και επιτρέπεται σ’ εκείνον που έχει εξασκηθεί στον αγώνα και εκπαιδευτεί από τον Δία, σ’ εκείνον που είναι άξιος να κρατήσει το σκήπτρο του Διογένη, να φωνάζει για βοήθεια και να είναι εξοργισμένος;

Άκουσε τι λέει ο Διογένης στους περαστικούς όταν βρισκόταν με πυρετό, “*Δυστυχισμένοι άθλιοι, δεν θα παραμείνετε; Αλλά θα κάνετε ένα τόσο μακρύ ταξίδι στην Ολυμπία για να δείτε την ήττα ή τη νίκη των αθλητών, και δεν θα διαλέξετε να παρακολουθήσετε τη μάχη μεταξύ ενός ανθρώπου και του πυρετού;*”

Θα μπορούσε ένας τέτοιος άνθρωπος να κατηγορήσει το Θεό που τον έστειλε κάτω, σα να τον μεταχειριζόταν

ανάξια, ένας άνθρωπος που ήταν ευχαριστημένος με τις περιστάσεις του, και δήλωνε πως ήταν παράδειγμα για τους περαστικούς; Για ποιο πράγμα θα τον κατηγορούσε; Διότι διατηρεί μια ευπρεπή συμπεριφορά, διότι επιδεικνύει την αρετή του περισσότερο καταφανώς; Λοιπόν, και τι λέει για τη φτώχεια, για το θάνατο, για τον πόνο; Πώς συνέκρινε τη δική του ευτυχία μ' εκείνη του μεγάλου βασιλιά; Μάλλον σκεπτόταν πως δεν υπήρχε καμία σύγκριση μεταξύ αυτών.

Διότι εκεί που υπάρχουν ταραχές, και θλίψεις, και φόβοι και ανικανοποίητες επιθυμίες, και προσπάθεια αποφυγής πραγμάτων τα οποία δεν μπορεί κανείς ν' αποφύγει, και ζήλιες και φθόνοι, πώς μπορεί να υπάρχει δρόμος προς την ευτυχία εκεί; Όμως, εκεί που υπάρχουν διεφθαρμένοι κανόνες, εκεί αυτά τα πράγματα αναγκαστικά θα υπάρχουν.»

Όταν ο νεαρός άνδρας τον ρώτησε για την περίπτωση που ένας ο Κυνικός αρρωστήσει, κι ένας φίλος τον προσκαλέσει στο σπίτι του για να τον φροντίσει στην αρρώστια του, αν θα δεχτεί ο Κυνικός την πρόσκληση, ο Επίκτητος απάντησε:

«Και πού θα βρεις, σ' ερωτώ, φίλο του Κυνικού; Διότι ο άνθρωπος που προσκαλεί οφείλει να είναι τέτοιος ώστε να είναι άξιος να θεωρηθεί φίλος του Κυνικού. Οφείλει να είναι ένας συνεταίρος στο σκήπτρο του Κυνικού και τη μεγαλοσύνη, κι ένας άξιος διάκονος, εάν προτίθεται να θεωρηθεί άξιος της φιλίας ενός Κυνικού, όπως ο Διογένης ήταν φίλος του Αντισθένη, όπως ο Κράτης ήταν φίλος του Διογένη.

Μήπως νομίζεις ότι, εάν ένας άνδρας έλθει στον Κυνικό και τον χαιρετίσει, είναι φίλος του Κυνικού, κι ότι ο Κυνικός θα τον θεωρήσει άξιο να δεχτεί έναν Κυνικό στο σπίτι του; Έτσι λοιπόν, εάν θέλεις σε παρακαλώ, σκέψου επίσης και αυτό: μάλλον κοίταξε γύρω για ένα βολικό απάγκιο το οποίο θα σε προστατέψει από το βόρειο άνεμο ώστε να μην κρυώνεις, όπου θα ξεπεράσεις τον πυρετό σου. Αλλά μου φαίνεσαι ότι εύχεσαι να πας στο σπίτι κάποιου ανθρώπου κι εκεί να σε τρέφουν για κάποιο διάστημα. Γιατί λοιπόν σκέπτεσαι ν' αναλάβεις ένα τόσο μεγάλο πράγμα (να γίνεις Κυνικός);

“Αλλά”, είπε ο νεαρός άνδρας, “μπορεί ο Κυνικός να εισέλθει σε γάμο και ν’ αναλάβει την ανατροφή παιδιών σαν πρωταρχικό του καθήκον;”

Εάν μου δώσεις μία κοινότητα σοφών ανδρών, απαντά ο Επίκτητος, ίσως κανένας άνδρας δεν θα εφάρμοζε πρόθυμα την Κυνική πρακτική. Διότι για λογαριασμό ποιανού θα αναλάμβανε έναν τέτοιο τρόπο ζωής; Όμως, εάν υποθέσουμε ότι αναλάμβανε, τίποτα δεν θα τον εμπόδιζε να παντρευτεί και ν’ αποκτήσει παιδιά· διότι η γυναίκα του θα ήταν μια άλλη σαν κι αυτόν, και ο πεθερός του ένας άλλος σαν κι αυτόν, και τα παιδιά του θα ανατρέφονταν σαν κι αυτόν.

Όμως, εις την παρούσα κατάσταση των πραγμάτων, η οποία είναι σαν ένας στρατός τοποθετημένος σε κατάσταση μάχης, δεν είναι πρόπον για έναν Κυνικό, ο οποίος έχει αφιερώσει τον εαυτό του μόνο στην υπηρεσία του Θεού, να μπορεί να κινείται ελεύθερα ανάμεσα στους ανθρώπους, χωρίς να είναι προσκολλημένος στις συνηθισμένες σχέσεις της ζωής, τις οποίες εάν τις παραμελούσε, δεν θα διατηρούσε το χαρακτήρα ενός αξιότιμου και καλού ανθρώπου; Και εάν είναι εντάξει στις οικογενειακές του υποχρεώσεις, θα χάσει το χαρακτήρα του απεσταλμένου, και του παρατηρητή και εκπροσώπου του Θεού.(...)

Πού λοιπόν είναι τώρα αυτός ο βασιλιάς (δηλαδή ο Κυνικός), αυτός που αφιερώνει τον εαυτό του στα δημόσια συμφέροντα, του οποίου το καθήκον είναι να φροντίζει τους άλλους, τους παντρεμένους κι εκείνους που έχουν παιδιά· να παρατηρεί ποιος μεταχειρίζεται καλά τη γυναίκα του, ποιος τη μεταχειρίζεται άσχημα· ποιος φιλονικεί· ποια οικογένεια διοικείται σωστά και ποια όχι· περιφερόμενος ολόγυρα όπως ο γιατρός που αφουγκράζεται τους σφυγμούς; (...) Πώς μπορεί να βρει χρόνο γι’ αυτά εκείνος που είναι δεσμευμένος στα καθήκοντα μιας συνηθισμένης ζωής;

“Ναι, αλλά ο Κράτης πήρε μια σύζυγο.”

Μιλάς για μια περίπτωση που προέκυψε μέσα από έρωτα, και για μια γυναίκα που ήταν ένας άλλος Κράτης.

Αλλά εδώ εξετάζουμε τους συνηθισμένους γάμους κι αυτούς που είναι ελεύθεροι από προβλήματα, και κάνοντας αυτή την εξέταση δε βρίσκουμε την υπόθεση του

γάμου σ' αυτήν την κατάσταση του κόσμου ένα πράγμα που είναι ιδιαίτερα ταιριαστό σ' έναν *Κυνικό*

-“*Πώς λοιπόν ο άνθρωπος θα διατηρήσει την ύπαρξη της κοινωνίας;*”

Για όνομα του Θεού, είναι αυτοί οι άνθρωποι μεγαλύτεροι ευεργέτες της ανθρωπότητας που φέρνουν στον κόσμο για να καταλάβουν τη δική τους θέση δύο και τρία παιδιά που μουρμουρίζουν, ή εκείνοι που επιτηρούν όσο μπορούν όλους τους ανθρώπους, και βλέπουν τι κάνουν, πώς ζουν, τι προσέχουν, και τι αμελούν ενάντια στο καθήκον τους;

Έκαναν μεγαλύτερο καλό στους Θηβαίους εκείνοι που άφησαν παιδιά ή ο Επαμεινώνδας που πέθανε χωρίς παιδιά; Και συνεισέφεραν περισσότερα στην κοινωνία ο Πρίαμος, που έκανε πενήντα άχρηστους γιους, ή ο Δαναός ή ο Αίολος, από τον Όμηρο;

Τότε, λοιπόν, δεν πρέπει το καθήκον ενός στρατηγού ή η ιδιότητα ενός συγγραφέα να εξαιρεί έναν άνδρα από το γάμο και τη γέννηση παιδιών, και τέτοιος άνδρας να μην κρίνεται ότι έχει αποδεχτεί την κατάσταση της ατεκνίας για το τίποτα; Και δεν πρέπει η υπεροχή ενός *Κυνικού* να θεωρείται ισοδύναμη της ανάγκης τεκνοποιίας;

Μήπως δεν αντιλαμβανόμαστε το μεγαλείο και δεν αξιολογούμε δίκαια τον χαρακτήρα του Διογένη; Αντ' αυτού, μήπως στρέφουμε τα μάτια μας στους παρόντες *Κυνικούς*, που είναι σκύλοι και περιμένουν στα τραπέζια, οι οποίοι σε καμία περίπτωση δεν μιμούνται τους αρχαίους *Κυνικούς* εκτός στην αδιαντροπιά (...) αλλά σε τίποτε άλλο; Διότι τέτοια ζητήματα δεν θα μας είχαν απασχολήσει καθόλου κι ούτε θα είχαμε αναρωτηθεί αν ένας *Κυνικός* θα έπρεπε να παντρεύεται ή να κάνει παιδιά.

Άνδρα, ο *Κυνικός* είναι πατέρας όλων των ανθρώπων· οι άνδρες είναι οι γιοι του, οι γυναίκες είναι οι θυγατέρες του· Επισκέπτεται όλους τόσο προσεκτικά, φροντίζει για όλους τόσο καλά. Μήπως νομίζεις ότι επιπλήττει αυτούς που συναντά από σκέτη αυθάδεια; Το κάνει σαν πατέρας, σαν αδελφός, και σαν λειτουργός του Πατέρα όλων, σαν υπηρέτης του Δία.

Εάν θέλεις σε παρακαλώ, ρώτησέ με επίσης εάν ένας *Κυνικός* θα αναμιχθεί στη διαχείριση του κράτους. Ανόητε, ζητάς μεγαλύτερο τύπο διαχείρισης από εκείνη

στην οποία είναι ήδη αναμεμιγμένος; Ρωτάς εάν θα εμφανιστεί ανάμεσα στους Αθηναίους και θα πει κάτι για τους φόρους και τις προμήθειες, εκείνος που πρέπει να μιλάει σε όλους τους ανθρώπους, τόσο στους Αθηναίους, όσο στους Κορινθίους, όσο και στους Ρωμαίους, όχι για προμήθειες, ούτε για φόρους, ούτε ακόμη για ειρήνη και πόλεμο, αλλά για ευτυχία και δυστυχία, για καλή τύχη και κακή τύχη, για σκλαβιά και ελευθερία; Όταν ο *Κυνικός* έχει αναλάβει μια τόσο μεγάλη αποστολή, με ρωτάς αν θα αναμιχθεί στη διαχείριση ενός κράτους;

Ρώτα με επίσης αν (ο *Κυνικός*) θα κυβερνήσει. Και πάλι θα σου απαντήσω: “*Ανόητε, πόσο μεγαλύτερη κυβέρνηση θα ασκήσει απ’ αυτήν που ασκεί τώρα;*”(…)

Είναι επίσης αναγκαίο για έναν τέτοιο άνδρα να διατηρεί συγκεκριμένη φόρμα σώματος: διότι εάν έχει την εμφάνιση φυματικού, αδύνατου και ωχρού, η μαρτυρία του δεν θα έχει την ίδια βαρύτητα. Διότι δεν πρέπει μόνο επιδεικνύοντας τις ποιότητες της ψυχής του ν’ αποδεικνύει στους πρόστυχους ότι είναι στην εξουσία του, ανεξάρτητα από τα πράγματα που εκείνοι θαυμάζουν, να είναι καλός άνθρωπος, αλλά πρέπει επίσης ν’ αποδεικνύει με το σώμα του ότι ο απλός και λιτός τρόπος ζωής στην ύπαιθρο δεν βλάπτει ούτε το σώμα.

“*Βλέπεις*”, λέγει, “*Είμαι μια απόδειξη αυτού, και το σώμα μου επίσης είναι (απόδειξη).*” Έτσι συνήθιζε να κάνει ο Διογένης, διότι περιφερόταν φρέσκος, και προσήλκυε την προσοχή των πολλών με την προσωπική του εμφάνιση. Αλλά εάν ένας *Κυνικός* είναι το αντικείμενο συμπόνιας, φαίνεται σαν ζητιάνος. Τότε όλα τα πρόσωπα τον αποστρέφονται, όλοι προσβάλλονται με αυτόν· διότι ούτε βρώμικος πρέπει να είναι ώστε να μην απομακρύνει τους ανθρώπους με την εμφάνισή του· αλλά η ίδια η τραχύτητά του πρέπει να είναι καθαρή και ελκυστική.

Στον *Κυνικό* επίσης πρέπει ν’ ανήκει πολλή φυσική χάρη και οξύνοια· εάν δεν είναι έτσι, είναι ένας ανόητος άνθρωπος, και τίποτα περισσότερο· πρέπει να έχει αυτές τις ποιότητες ώστε να μπορεί άμεσα και αποτελεσματικά να είναι κατάλληλος για όλες τις περιστάσεις που μπορεί να προκύψουν. (...)

Αλλά πάνω απ' όλα η κυρίαρχη λειτουργία (συνείδηση) του *Κυνικού* οφείλει να είναι πιο καθαρή κι από τον ήλιο· και, εάν δεν είναι, τότε θα είναι ένας απατεώνας κατεργάρης κι ένα άτομο χωρίς αρχές, αφού, ενώ είναι ο ίδιος αναμιγμένος σε κάποια παλιανθρωπιά, πάει να διορθώσει τους άλλους.

Διότι βλέπεις πώς έχει το ζήτημα: στους βασιλείς και τους τυράννους οι φρουροί και τα όπλα τους δίνουν τη δύναμη να επιπλήττουν κάποια άτομα, και να είναι ικανοί ακόμη και να τιμωρούν εκείνους που διαπράττουν κακό, παρόλο που και οι ίδιοι είναι κακοί· αλλά στον *Κυνικό*, αντί για τους φρουρούς και τα όπλα, είναι η συνείδησή του που του δίνει αυτή τη δύναμη.

Όταν ο *Κυνικός* γνωρίζει ότι έχει επιστατήσει και εργαστεί για την ανθρωπότητα, κι έχει κοιμηθεί ήρεμα, και ο ύπνος τον έχει αφήσει ακόμη καθαρότερο, κι ότι σκέφτηκε ό,τι σκέφτηκε σαν φίλος των θεών, σαν απεσταλμένος, σαν ένας που συμμετέχει στη δύναμη του Δία, κι ότι σ' όλες τις περιπτώσεις είναι έτοιμος να λέει,

“Οδήγησέ με Ω Ζευς, και συ Ω Πεπρωμένο”,

κι επίσης, *“Εάν έτσι ευχαριστεί τους θεούς, ας γίνει έτσι”,* γιατί να μην έχει εμπιστοσύνη να μιλήσει κατά τον ίδιο τρόπο στ' αδέρφια του, στα παιδιά του, μ' άλλα λόγια στους συγγενείς του;

Γι αυτό το λόγο δεν είναι ούτε περίεργος υπέρ το δέον ούτε πολυάσχολος όταν βρίσκεται σ' αυτή την κατάσταση του νου· διότι δεν ανακατεύεται στις δουλειές των άλλων όταν επιβλέπει τις ανθρώπινες υποθέσεις, αλλά απλά επιτελεί τα δικά του καθήκοντα.(...)

Για μια τέτοια υπόθεση σαν κι αυτή σκέπτεσαι. Γι' αυτό, σε παρακαλώ, σε παρακινώ στ' όνομα του Θεού, να αναβάλλεις το ζήτημα, και πρώτα να θεωρήσεις την προετοιμασία σου γι' αυτό.

Βλέπεις τι είπε ο Έκτορας στην Ανδρομάχη, *“Μάλλον μείνε στο σπίτι και ύφαινε”,* της είπε. *“Ο πόλεμος είναι δουλειά των ανδρών· όλων πράγματι, αλλά ειδικά είναι δική μου.”*

Δηλαδή, είχε συνείδηση της δικής του ικανότητας και γνώριζε την αδυναμία εκείνης.» (49)

Νομίζω ότι αξίζει να ξαναμελετήσουμε τ' αποσπάσματα από τα κείμενα του Επίκτητου που παρέθεσα ανωτέρω, και να

διαλογιστούμε πάνω σ' αυτά. Έχουν μεγάλη πνευματική αξία και είναι χρήσιμα για όλους μας, είτε έχουμε τους στόχους του *Κυνικού* φιλοσόφου είτε όχι.

Ε: Κυνισμός και Χριστιανισμός

Ποια ήταν η σχέση των πρώτων Χριστιανών με τον Κυνισμό; Η ερώτηση μπορεί ν' ακούγεται αστεία, για μερικούς ίσως και βλάσφημη, αλλά υπάρχουν σοβαρές μελέτες πάνω στο θέμα που δείχνουν ότι οι πρώτοι Χριστιανοί ήταν οπαδοί της Κυνικής φιλοσοφίας!

Ο συγγραφέας F. Gerald Downing, στο βιβλίο του “*Christ and the Cynics*,” παραλληλίζει εδάφια των συνοπτικών Ευαγγελίων με Κυνικά αποφθέγματα και βρίσκει εκπληκτικές ομοιότητες. (37) Το υλικό που έχει συγκεντρώσει ο Downing καταδεικνύει ότι ο Ιησούς και οι μαθητές του δεν ήταν ζηλωτές, όπως κάποιοι Εβραίοι συγγραφείς, π.χ. οι Hyam Maccoby και Robert Eisenman, υποστηρίζουν.

Ιδού μερικά αποσπάσματα:

«Εξάλλου, τα ντοκουμέντα στα οποία βασίζομε τη γνώση μας για τους πρώτους Χριστιανούς είναι γραμμένα στα Ελληνικά και απευθύνονται σε ακροατήρια έξω από την Παλαιστίνη. Πολύ πιθανόν μεταξύ εκείνων που πρώτοι άκουσαν τα Ευαγγέλια να συμπεριλαμβάνονταν και Ιουδαίοι που είχαν μεγαλώσει στην Ιουδαία και στη Γαλιλαία. Αλλά οι περισσότεροι Ιουδαίοι Χριστιανοί ακροατές φαίνεται να υπήρξαν Εβραίοι που είχαν μεγαλώσει σε Ελληνόφωνες, ευρέως ειδωλολατρικές πόλεις (από τις οποίες πολλές βρίσκονταν φυσικά στη ίδια τη Γαλιλαία).

Οι ‘Επιστολές’ του Παύλου και οι ‘Πράξεις των Αποστόλων’ που έγραψε ο Ευαγγελιστής Λουκάς θα εισηγούνταν ότι, ίσως μέσα στα είκοσι πρώτα χρόνια, η πλειοψηφία των Χριστιανών έξω από την Εβραϊκή χώρα ήταν προσήλυτοι από τον ‘παγανισμό’. Μερικοί ίσως να είχαν προηγούμενη επαφή με την Ιουδαϊκή παράδοση, μπορεί και να είχαν παρακολουθήσει συναγωγές. Αλλά αρκετοί φαίνεται να είχαν έλθει απ’ έξω, αφού χρειάζονταν εξήγηση για τα Ιουδαϊκά έθιμα.

(...) Η Ιουδαϊκή παράδοση στη Γαλιλαία και στην Ιουδαία, καθώς και στον υπόλοιπο κόσμο της Μεσογείου, συναντιόταν φυσικά η ίδια με τον Ελληνισμό για περισσότερους από τρεις αιώνες. Η έκταση της Ελληνιστικής επίδρασης στην Εβραϊκή χώρα συνεχίζει να είναι

αντικείμενο συζητήσεων. Παρόλα αυτά, οποιοδήποτε κι αν είναι το συμπέρασμα σ' αυτό το ακανθώδες θέμα, το αρχικό συμπέρασμα φαίνεται να μην επιδέχεται αμφισβήτηση: τα πρώτα Χριστιανικά έγγραφα απευθύνονται στα Ελληνικά σε ανθρώπους για τους οποίους ήταν φυσικό να ομιλούν και να σκέπτονται Ελληνικά, ανθρώπους που ζούσαν μέσα και ήταν εμβαπτισμένοι στο δημοφιλή ελληνιστικό πολιτισμό.

Ωστε λοιπόν, οι παραδόσεις για τον Ιησού είναι Παλαιστινιακές-Ιουδαϊκές, με υποστηρικτικό και ερμηνευτικό φιλολογικό υλικό προερχόμενο από Ιουδαϊκά κείμενα. Το ακροατήριο, όμως, είναι 'ελληνικοποιημένο', και ίσως μάλλον 'ελληνιστικό'.»

Στη συνέχεια, ο F. Gerald Downing ισχυρίζεται ότι ένα σημαντικό στοιχείο των πρώτων χριστιανικών εγγράφων προερχόταν από τους ριζοσπαστικούς Κυνικούς φιλοσόφους.

«Εάν οι πρώτοι Χριστιανοί ιεραπόστολοι υπάκουαν σε οδηγίες όπως αυτές που δίδονται στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο, κεφάλαια 9 και 10, κατά Μάρκον κεφ. 6, κατά Λουκά κεφ. 9 και 10, τότε θα έμοιαζαν σαν ένα είδος Κυνικού που επιδείκνυε πολύ προφανή φτώχεια», γράφει ο Downing.

Τα αποσπάσματα από την Κυνική φιλοσοφία, που έχει συγκεντρώσει ο Downing στο βιβλίο του, παρέχουν, κατά τον ισχυρισμό του ίδιου, εξαιρετικά στενή παραλληλία μεταξύ των Κυνικών και της παράδοσης του Ιησού όπως καταγράφεται στα τρία πρώτα συνοπτικά Ευαγγέλια. Οι πιο στενές παραλληλίες εντοπίζονται μεταξύ των πρώτων Χριστιανών και των σχεδόν συγχρόνων Κυνικών. Ο Downing πιστεύει ότι η συλλογή που παρουσιάζει στο βιβλίο του έχει σπουδαία και θετική σημασία στην κατανόηση των Χριστιανικών πηγών, συμπεριλαμβανομένης και της κατανόησης του ίδιου του Ιησού. Μάλιστα οι ομοιότητες δεν είναι ανακάλυψη του εικοστού αιώνα, γράφει ο Downing. Πολλοί από τους πρώτους Χριστιανούς, όπως και άλλοι, ήταν ενήμεροι – και ευχαρίστως ενήμεροι – για τις ομοιότητες μεταξύ στοιχείων της διδασκαλίας του Ιησού και της προγενέστερης Κυνικής παράδοσης.

Κατά την άποψη του Downing, οι Χριστιανοί που συμμερίζονταν δημόσια τη διδασκαλία και τις ιστορίες που απαρτίζουν τα τρία πρώτα ευαγγέλια θα πρέπει να ήταν απόλυτα ικανοποιημένοι να μοιάζουν με Κυνικούς, τόσο στα λόγια όσο και στη εμφάνιση. Επικέντρωναν την προσοχή τους πάνω στα

ίδια θέματα, πολύ συχνά καταλήγοντας στα ίδια συμπεράσματα, κι αυτό συνήθως στην ίδια γλώσσα – την Ελληνική.

«Υπήρχαν διαφορές», παραδέχεται ο Downing. «Αλλά πάλι υπήρχαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα και στους ίδιους τους Κυνικούς. Μερικοί μιλούσαν για το Θεό, την προσευχή και την άλλη ζωή· άλλοι ήταν περισσότερο σκεπτικιστές και ‘ανθρωπιστές’. Όλοι αντιτίθενταν στη δολιότητα και την υποκρισία, αντιστέκονταν στο ν’ αφήνουν την κοινή γνώμη να καθορίζει τη ζωή τους, αντιτίθενταν στο να βρίσκουν την ευτυχία στην περιουσία ή τις ακριβές απολαύσεις. Ήθελαν να είναι ελεύθεροι απ’ όλα αυτά, ελεύθεροι να ζουν τη ζωή τους – κι ελεύθεροι από τους μεγάλους αφέντες στους οποίους άρεσε να ρίχνουν το βάρος τους ολόγυρα και ήθελαν όλοι οι άλλοι να τους βλέπουν σαν ευεργέτες.»

Το σημείο στο οποίο ο Downing προσπαθεί να πείσει τον αναγνώστη του βιβλίου του είναι ότι, πέραν πάσης αμφιβολίας, τα κηρύγματα κάποιων από τους πρώτους Χριστιανούς ιεραποστόλους καθώς και εκείνα μερικών ριζοσπαστικών Κυνικών φιλοσόφων θα ακούγονταν στους ακροατές τους παρόμοια. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι ο Κυνικός ριζοσπαστισμός που συναντάμε στη διδασκαλία και στο στυλ του Ιησού, απαντάται επίσης και σε πολλούς αρχαίους Ιουδαίους προφήτες.

Σε κάθε περίπτωση, η Κυνική χροιά στη Χριστιανική διδασκαλία πρέπει να ήταν η χροιά που ο ίδιος ο Ιησούς έδωσε στα κηρύγματά του. Αυτό δε μπορεί να ήταν συμπτωματικό, αλλά μάλλον οφείλεται στο γεγονός ότι πολλοί Κυνικοί κήρυκες, στις ατέλειωτες περιπλανήσεις τους, είχαν επισκεφτεί και τη Γαλιλαία. Είναι αξιοσημείωτο ότι από τα Γάδαρα, πόλη της Δεκάπολης κοντά στα σύνορα με τη Γαλιλαία, κατάγονταν τρεις διάσημοι Κυνικοί φιλόσοφοι στους οποίους έχουμε ήδη αναφερθεί (Μένιππος, Μελέαγρος και Οινόμαος). Τα Γάδαρα, που δεν ήταν μακριά από τη Ναζαρέτ, είχε επίσης επισκεφτεί και ο Ιησούς, όπου ως γνωστόν εξέβαλε “λεγεώνα” δαιμονίων από κάποιο δαιμονισμένο. (50)

Η παράδοση του Ιησού ήταν τόσο προσγειωμένη όσο κι εκείνη των Κυνικών, και ενδιαφερόταν για εσωτερική αυθεντικότητα. Κάποιος που αμφισβητούσε τα κίνητρα του καθενός και προσκαλούσε τους άλλους να εξετάσουν προσεκτικά τα σφάλματά τους είναι ‘Κυνικός’, όπως ο Ιησούς φαίνεται πως ήταν, γράφει ο Downing.

Ας δούμε όμως τα κυριότερα κοινά σημεία της φιλοσοφίας των *Κυνικών* και της διδασκαλίας των πρώτων Χριστιανών.

► Όπως φάνηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, οι *Κυνικοί* φιλόσοφοι ζούσαν και ταξίδευαν στις αποστολές του χωρίς πολλές αποσκευές. Όμως, την ίδια εντολή έδωσε και ο Ιησούς στους μαθητές του. Ιδού η μαρτυρία:

«Μη έχετε χρυσόν μηδέ άργυρον μηδέ χαλκόν εις τας ζώνας σας· μη σακκίον δια την οδόν μηδέ δύο χιτώνας μηδέ υποδήματα μηδέ ράβδον· διότι ο εργάτης είναι άξιος της τροφής αυτού. Εις οποίαν δε πόλιν ή κώμην εισέλθητε, εξετάσατε τις είναι άξιος εν αυτή, κι εκεί μείνατε έως ου εξέλθητε.» (51)

Αυτό θυμίζει και την τακτική του *Κυνικού* φιλοσόφου Κράτη, που επονομάστηκε, όπως είδαμε, “*Θυρεπανοίκτης*”!

Παρόμοια περιγραφή δίδει ο Ευαγγελιστής Μάρκος:

«Και παρήγγειλεν εις αυτούς να μη βαστάζωσι μηδέν εις την οδόν ειμή ράβδον μόνον, μη σακκίον, μη άρτον, μη χαλκόν εις την ζώνην, αλλά να είναι υποδεδεμένοι με σανδάλια και να μη ενδύονται δύο χιτώνας.» (52)

Τα ίδια αναφέρει και ο Ευαγγελιστής Λουκάς.

«Και ειπε προς αυτούς: Μη βαστάζετε μηδέν εις την οδόν, μήτε ράβδους μήτε σακκίον μήτε άρτον μήτε αργύριον μήτε να έχετε ανά δύο χιτώνας. Και εις οποιαδήποτε οικίαν εισέλθητε, εκεί μένετε και από εκεί να αναχωρήσετε.» (53)

► Όπως είδαμε, οι *Κυνικοί* δεν αγωνιούσαν για το πώς θα επιβιώσουν. Μάλιστα ο αυθεντικός *Κυνικός* δεν είχε ούτε σπίτι, ούτε πόλη, ούτε περιουσία, ούτε υπηρετή... τίποτε άλλο παρά τη γη και τον ουρανό κι έναν παλιό χιτώνα. Ήταν ελεύθεροι από το άγχος του ανθρώπου που πασχίζει να συγκεντρώσει χρήμα και περιουσία για να νιώθει λιγότερη ανασφάλεια για το μέλλον του. Το ίδιο δίδαξε και ο Ιησούς, τόσο με το ζωντανό παράδειγμά του όσο και με τα λόγια του, τους μαθητές του: να μην αγωνιούν για το μέλλον.

«Δια τούτο λέγω υμίν, μη μεριμνάτε δια την ψυχήν σας τι θα φάγητε ή τι θα πίνητε, μηδέ δια το σώμα σας τι θα ενδυθείτε· δεν είναι η ψυχή ανώτερη της τροφής και το σώμα του ενδύματος;

Εμβλέψατε εις τα πετεινά του ουρανού, ότι ούτε σπείρουν ουδέ θερίζουν ουδέ συνάγουν εις αποθήκας, και ο πατήρ σας ο ουράνιος τρέφει αυτά· δεν διαφέρετε εσείς περισσότερον αυτών;» (54)

► Εξάλλου και οι δυο ομάδες είχαν διεθνιστικές αντιλήψεις και απευθύνονταν στα πλήθη των κοινών ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων και των γυναικών. Όπως είδαμε στο οικείο κεφάλαιο, ο Αντισθένης πίστευε ότι η αρετή ήταν ίδια τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες. Και ο Διογένης, όταν το ρωτούσαν από πού κατάγεται, απαντούσε, *“Είμαι πολίτης του κόσμου.”*

Όσο για τις ταυτόσημες θέσεις των πρώτων Χριστιανών, ιδού η μαρτυρία από το στόμα του Αποστόλου Παύλου: *«Δεν είναι πλέον Ιουδαίος ούτε Έλλην, δεν είναι δούλος ούτε ελεύθερος, δεν είναι αρσενικό και θηλυκό· διότι όλοι εσείς είσθε ένας εν Χριστώ Ιησού.»* (55)

► Αναφορικά με τον τρόπο διάδοσης των ιδεών τους, και αυτός ήταν παρόμοιος. Ο Ιησούς έστειλε τους αποστόλους να διαδώσουν το Ευαγγέλιο σε όλα τα έθνη. *«Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα έθνη...»* (56)

Το ίδιο έκαναν και οι *Κυνικοί*. Ιδού η μαρτυρία: *«Επισκέφτηκα όσο περισσότερες χώρες μπορούσα... μερικές φορές μεταξύ των Ελλήνων και μερικές φορές μεταξύ των βαρβάρων... φτάνοντας στην Πελοπόννησο...*

Μόλις συμπλήρωσα ένα πολύ μεγάλο ταξίδι, ερχόμενος από το Δούναβη...» (37)

► Όσον αφορά την προέλευσή τους, τόσο οι Χριστιανοί ιεραπόστολοι όσο και οι *Κυνικοί* φιλόσοφοι προέρχονταν κυρίως από χειρωνακτικά εργαζόμενους ανθρώπους: ο ίδιος ο Ιησούς ήταν μαραγκός, οι περισσότεροι μαθητές του ήταν ψαράδες, κάποιος ακόλουθός του ήταν τελώνης, ενώ ο Παύλος, ο Ακύλας και η Πρίσκιλλα ήταν σκηνοποιοί. Οι περισσότεροι μάλιστα ήταν αγράμματοι άνθρωποι, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνονται και οι Πέτρος και Ιωάννης. (57) Ακόμη και ο Ιησούς δεν είχε μάθει γράμματα. (58)

«Πού ο σοφός; Πού ο γραμματεύς; Πού ο συζητητής του αιώνας τούτου;», αναρωτιόταν ο Παύλος, για να δώσει ο ίδιος την απάντηση με επόμενη ερώτηση: *«Δεν εμώρανεν ο Θεός την σοφίαν του κόσμου τούτου;»* (59)

Παρομοίως ταπεινής καταγωγής και εργαζόμενοι ήταν οι περισσότεροι *Κυνικοί* φιλόσοφοι. Να μερικά παραδείγματα:

Ο Αντισθένης ήταν επιδέξιος παλαιστής. Ο Διογένης πωλήθηκε ως δούλος στον Κορίνθιο Ξενιάδη όπου και εργάστηκε ως παιδαγωγός στους δυο γιους του. Ο Μένιππος ήταν δούλος στην καταγωγή. Ο Ονησίκριτος ήταν ναυτικός. Ο Μόνιμος, προσωπικός μαθητής του Διογένη, ήταν αρχικά σκλάβος που πωλήθηκε σε Κορίνθιο τραπεζίτη και εργαζόταν στον πάγκο του ανταλλάσσοντας νομίσματα. Ο Βίων ο Βορυσθενίτης, γιος εμπόρου παστών ψαριών, πωλήθηκε ως δούλος. Ο Κλεάνθης καταγόταν από φτωχή οικογένεια και κέρδιζε το ψωμί του ως παλαιστής. Όταν άρχισε να παίρνει μαθήματα φιλοσοφίας εργαζόταν τη νύχτα ως νεροκουβαλητής. Ο Δίων, κατά τη διάρκεια της εξορίας του, εργαζόταν ως κηπουρός και νεροκουβαλητής.

► Σχετικά με το ύφος του προφορικού κηρύγματος, τόσο οι *Κυνικοί* όσο και ο Ιησούς και οι μαθητές του, ήταν ωμοί και ανεπιτήδευτοι. Στα οικεία κεφάλαια για τη ζωή των διαφόρων *Κυνικών* είδαμε την ευθύτητα και την ωμότητα με την οποία απεύθυναν τα μηνύματά τους στους ακροατές τους. Ο Διογένης, π.χ., αποκαλούσε τους ερμηνευτές ονείρων και τους μάντεις καθώς κι αυτούς που τους συμβουλευόνταν, ή εκείνους που ήταν φουσκωμένοι με την έπαρση του πλούτου, “ζώα”. Το ίδιο στυλ συναντάμε και στην Καινή διαθήκη (“γεννήματα εχιδνών”, “κυνάρια”, κλπ.)

► Το Χριστιανικό κήρυγμα προειδοποιεί τους ανθρώπους ώστε να ζουν μίαν ενάρετη ζωή. Επιδιώκει περισσότερο την πρόληψη παρά την ‘κατόπιν εορτής’ θεραπεία του κακού. Το ίδιο έκαναν και οι *Κυνικοί*. Ο Δίων ο Χρυσόστομος διαχωρίζει την άχρηστη ακαδημαϊκή φιλοσοφία από το *Κυνικό* ενδιαφέρον για πρακτική εφαρμογή. Ο ίδιος, αναφερόμενος στον θαρραλέο και ανθρωπιστή ηγέτη που σκέπτεται το καλό των υπηκόων του, γράφει ότι θα επιδιώξει να μεταβάλλει τη νοοτροπία των κακών, ενώ συγχρόνως θα βοηθά τους αδύνατους. Επιδιώκει και τα δύο, χωρίς ν’ αμελεί κατά οποιονδήποτε τρόπο το σεβασμό του για τα υψηλά ηθικά στάνταρτ και την αποφασιστικότητά του να μην έρχεται δεύτερος από κανένα καλό άνθρωπο απ’ αυτή την άποψη. (37)

Είναι σαφώς προτιμότερο ο καλός ηγέτης να προλαμβάνει την αχρειότητα των υπηκόων του από του να την αντιμετώπιζει

με δραστικά μέτρα. Ο πυρετός της ψυχής πρέπει να μειώνεται με την πειθώ και τη λογική, γράφει ο Δίων.

► Το κεντρικό μήνυμα της Καινής Διαθήκης, “μετάνοια”, δηλαδή αλλαγή του νου ή της σκέψης, ήταν και κεντρικό μήνυμα των *Κυνικών* φιλοσόφων. Ο πρωταρχικός στόχος του *Κυνικού* κηρύγματος ήταν αλλαγή της νοοτροπίας των ακροατών και ταύτιση των λόγων με τα έργα και το στυλ της ζωής τους. Όπως είδαμε, στην πραγματικότητα ο *Κυνισμός* ήταν περισσότερο τρόπος ζωής παρά φιλοσοφία. Το ίδιο ήταν και το μήνυμα του Ιησού.

Σχετικά με τον αυτοέλεγχο που προηγείται της μετάνοιας, ο Ρωμαίος στωικός φιλόσοφος (με *Κυνικές* ρίζες), Σενέκας, γράφει: *«εκείνο που μας κάνει χειρότερους απ’ όλους είναι η αποτυχία του καθενός από μας να κοιτάζει πίσω και να παρατηρήσει προσεκτικά την περασμένη ζωή του.»*

Και ο Δημόναξ έλεγε πως ήταν ανθρώπινο να κάνουμε λάθος (ν’ αμαρτήσουμε), αλλά η πράξη του θεϊκού ανθρώπου είναι να μετατρέπει το λάθος σε σωστό.

► Το κήρυγμα του Ιησού και των Αποστόλων έδινε μεγάλη έμφαση στον καρπό που έπρεπε να παράγει ο καλός Χριστιανός στη ζωή του. Ακόμη και ο Ιωάννης ο Βαπτιστής είχε μιλήσει για τις αρνητικές συνέπειες της παραγωγής κακού καρπού στη ζωή των ανθρώπων: *«Ήδη δε και η αζίνη κείται προς την ρίζα των δένδρων· παν λοιπόν δένδρον μη κάμνον καρπόν καλόν εκκόπτεται και εις πυρ βάλλεται.»* (60)

Ιδού και τα λόγια του ίδιου του Ιησού πάνω στο θέμα: *«Διότι δεν είναι δένδρον καλόν το οποίον κάμνει καρπόν σαπρόν, ουδέ δένδρον σαπρόν, το οποίον κάμνει καρπόν καλόν· επειδή έκαστον δένδρον εκ του καρπού αυτού γνωρίζεται. Διότι δεν συνάγουσιν εξ ακανθών σύκα, ουδέ τρυγώσιν εκ βάτου σταφύλια.»* (61)

Παρομοίως εκφράζονταν και οι *Κυνικοί* φιλόσοφοι. *«Οι ανήθικοι ήταν σαν τις συκιές που φύτεωναν πάνω σ’ ένα βράχο, με φρούτα που κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να γευτεί»*, έλεγε ο Διογένης. Και ο Σενέκας έγραψε: *«Ποιος θα μπορούσε ακόμη και να διανοηθεί να εκπλαγεί επειδή δεν βρήκε μήλα πάνω σε βάτους στο δάσος; Ή να εκπλαγεί επειδή αγκάθια και βάτοι δεν είναι γεμάτα από χρήσιμα φρούτα;»*

► Όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια του βιβλίου τούτου, οι *Κυνικοί* φιλόσοφοι αγωνίζονταν σθεναρά για κοινωνική δικαιοσύνη, και γι' αυτό το λόγο υφίσταντο διωγμούς, συχνά καταλήγοντας στην εξορία. Οι *Κυνικοί* θεωρούσαν ότι ο διωγμός τους ήταν κάτι το φυσιολογικό κι ότι αν επαινούνταν και κολακεύονταν αυτό θα σήμαινε πως δεν έκαναν σωστά τη δουλειά τους.

«Οι περισσότεροι θεωρούσαν το Διογένη τρελό και άχρηστο. Μερικοί τον περιύβριζαν και πετούσαν στα πόδια του κόκαλα, όπως πετάνε στους σκύλους. Άλλοι πάλι τον πλησίαζαν και του τραβούσαν το χιτώνα. Παρόλα αυτά ο Διογένης έμενε ακλόνητος ανάμεσα στα κουρέλια του όπως ένας κυβερνών μονάρχης ανάμεσα στους σκλάβους και τους υπηρέτες του», γράφει ο Δίων. (37)

Τόσο οι διάσημοι όσο και οι λιγότερο γνωστοί *Κυνικοί* διώχτηκαν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Ο Λουκιανός γράφει ότι και ο Δημόναξ συγκρούστηκε με τα πλήθη και μισήθηκε από το λαό για το ειλικρινές του κήρυγμα και την ελεύθερη σκέψη του.

Ιδού και τα αντίστοιχα μηνύματα του Ιησού σχετικά με το διωγμό που περιμένει τους υπερασπιστές της δικαιοσύνης:

«Μακάριοι οι πεινώντες και διψώντες την δικαιοσύνη, διότι αυτοί θα χορταστούν. (62)

«Μακάριοι αυτοί που έχουν διωχτεί ένεκεν δικαιοσύνης, διότι σ' αυτούς ανήκει η βασιλεία των ουρανών.» (63)

Αλλά και απειλές εναντίον όσων θα επαινούνταν από τους ανθρώπους εκτόξευσε ο Ιησούς:

«Ουαί εις εσάς όταν πάντες οι άνθρωποι σας επαινούν· διότι έτσι έπρατταν εις τους ψευδοπροφήτες οι πατέρες σας.» (64)

► Πώς, όμως, αντιμετώπιζαν οι *Κυνικοί* τους εχθρούς τους;

Κάποιος είπε στο Διογένη ότι οι φίλοι του συνωμοτούσαν εναντίον του. Ο Διογένης απάντησε, *«Λοιπόν, τι να κάνει κανείς όταν πρέπει να φέρεται το ίδιο τόσο στους φίλους όσο και στους εχθρούς;»*

Ένα άλλο απόφθεγμα του Διογένη είναι: *«Πώς θα υπερασπιστώ τον εαυτό μου εναντίον του εχθρού μου; Με το να είμαι καλός και επιεικής προς αυτόν.»*

Ιδού τώρα και οι ανάλογες εντολές του Ιησού προς τους ακροατές του:

«Αλλά προς εσάς τους ακούοντας λέγω: Αγαπάτε τους εχθρούς σας, αγαθοποιείτε εκείνους οι οποίοι σας μισούν, ευλογείτε

εκείνους οι οποίοι σας καταρώνται, και προσεύχεσθε υπέρ εκείνων οι οποίοι σας βλάπτουν.» (65)

► Και τώρα στο πιο κρίσιμο ερώτημα: Ποιος ήταν εκείνος που απέστειλε τους Κυνικούς να διδάξουν φιλοσοφία;

Να τι είπε ο Δίων: «Πιστεύω πως έχω αναλάβει αυτή την αποστολή, όχι με δική μου επιλογή, αλλά με την απόφαση κάποιου θεϊκού όντος.»

Σε άλλους είπε: «Δεν πρέπει να αρνηθείτε... να δεχτείτε ότι ένας άνθρωπος που έχει φθάσει ανάμεσά σας όπως εγώ έχω, έτσι ξαφνικά, έχει έλθει με την εντολή κάποιου θεϊκού όντος, για να σας μιλήσει και να σας συμβουλέψει.» (37)

Αυτός, όμως, ήταν και ο ισχυρισμός του Ιησού, ότι είχε αποσταλεί από το Θεό, κι ότι μιλούσε για λογαριασμό του.

«...Και απ' εμαυτού δεν κάμνω ουδέν, αλλά καθώς με edίδαξεν ο Πατήρ μου, ταύτα λαλώ.» (66)

«...Διότι εγώ εκ του Θεού εξήλθον και έρχομαι· επειδή δεν ήλθον απ' εμαυτού, αλλά εκείνος με απέστειλε.» (67)

► Οι Κυνικοί, όπως και οι πρώτοι Χριστιανοί, δεν απέδιδαν καμία αξία σε κληρονομικά προνόμια. Στους Αθηναίους που υπερηφανεύονταν ότι οι πρόγονοί τους είχαν φυτρώσει από τη γη, ο Αντισθένης απαντούσε: «αυτό δεν τους κάνει καλύτερους από τα σαλιγκάρια ή τις ακρίδες.»

Να τι έλεγε ο Επίκτητος: «Γιατί υπερηφανεύεσαι που είσαι Αθηναίος; Από το Θεό έρχονται τα σπέρματα ζωής στο κάθε τι που γεννιέται στη γη.»

Ο Διογένης συνήθιζε να περιφρονεί την «ευγενή καταγωγή», τη φήμη και τα παρόμοια, ονομάζοντάς τα “διαφημίσεις για φαυλότητα”.

Εξάλλου ο Δίων Χρυσόστομος έλεγε ότι αρχικά ο όρος “ευγενής” ή “καλή καταγωγή” αναφερόταν σ’ εκείνους των οποίων τα υψηλά ηθικά στάνταρτ έδειχναν ότι είχαν ανατραφεί σωστά, και δεν είχε σχέση με την κοινωνική θέση των γονέων τους. «Εάν είσαι δειλός, ή επηρμένος, ή δουλοπρεπής, δεν είσαι συγγενής ούτε των θεών ούτε καλών ανθρώπων», έλεγε ο Δίων.

«Εάν υπάρχει ένα συμπτωματικό έξτρα όφελος στη φιλοσοφία είναι ότι ποτέ δεν κοιτάζει τη γενεαλογία κανενός», γράφει ο Σενέκας.

Ιδού τώρα τι ανάλογο είπε ο Ιωάννης ο Βαπτιστής στους Φαρισαίους και τους Σαδδουκαίους που έρχονταν να βαπτιστούν απ’ αυτόν:

«Κάμετε λοιπόν καρπούς άξιους μετανοίας, και μη φανταστείτε να λέγετε στους εαυτούς σας ότι “Πατέρα έχομε τον Αβραάμ”. Διότι σας λέγω ότι ο Θεός δύναται εκ των λίθων τούτων ν’ αναστήσει τέκνα εις τον Αβραάμ.» (68)

► Κάποτε που ο Διογένης αποδοκιμάστηκε διότι σύχναζε σε κακόφημα μέρη, απάντησε, «Και ο ήλιος επίσης μπαίνει σε υπαίθρια αποχωρητήρια χωρίς να μολύνεται.» (16)

Και όταν ο Αντισθένης αποδοκιμάστηκε επειδή έκανε παρέα με κακούς ανθρώπους, απάντησε, «Λοιπόν, οι γιατροί παρέχουν τις υπηρεσίες τους στους ασθενείς τους χωρίς να κολλούν τον πυρετό τους.» (17)

Παρόμοιο πνεύμα αποκαλύπτουν και τα επόμενα εδάφια της Καινής Διαθήκης:

«Και όταν είδαν αυτόν οι Φαρισαίοι ερώτησαν τους μαθητές του, “Γιατί ο διδάσκαλός σας συντρώγει με τελώνες και αματωλούς;”

Όταν τους άκουσε ο Ιησούς, απάντησε σ’ αυτούς, “Δεν έχουν ανάγκη ιατρού οι υγιείς αλλά οι άρρωστοι”.» (69)

► Όταν ένας από τους μαθητές του είπε στο Δημόνακτα, «Δημόναξ, ας πάμε στο Ασκληπιείο να προσευχηθούμε για το γιο μου», εκείνος απάντησε: «Πρέπει να νομίζεις ότι ο Ασκληπιός είναι πολύ κουφός ώστε δεν μπορεί ν’ ακούσει τις προσευχές μας από εδώ που είμαστε.» (17)

Η απάντηση αυτή αναμφίβολα αποκαλύπτει την πίστη του Δημόνακτα στην πανταχού πνευματική παρουσία του Θεού.

Ιδού τώρα και η αντίστοιχη απάντηση του Ιησού σε μια παρόμοια ερώτηση:

«Λέγει προς αυτόν η γυναίκα: “Κύριε, θεωρώ ότι εσύ είσαι προφήτης. Οι πατέρες μας προσκυνούσαν σ’ αυτό το όρος, ενώ εσείς λέτε ότι ο τόπος που πρέπει να προσκυνούμε είναι τα Ιεροσόλυμα.”

Λέγει προς αυτήν ο Ιησούς: “Γυναίκα, πίστεψέ με ότι έρχεται ώρα που ούτε στο όρος αυτό ούτε στα Ιεροσόλυμα θα προσκυνήσετε τον Πατέρα. (...)

Αλλά έρχεται η ώρα, και τώρα είναι, που οι αληθινοί προσκυνητές θα προσκυνήσουν τον Πατέρα με το πνεύμα και με την αλήθεια· διότι τέτοιους προσκυνητές ζητεί ο Πατέρας.

Ο Θεός είναι Πνεύμα, κι εκείνοι που τον προσκυνούν πρέπει να τον προσκυνούν με το πνεύμα και την αλήθεια".» (70)

► Σχετικά με το θάνατο, όλοι γνωρίζουμε τις Χριστιανικές θέσεις. Αποτελεί όμως έκπληξη το ότι και ο Διογένης είχε πει: «Εάν δεν προετοιμαστούμε προσεκτικά για το θάνατο, ένα πολύ δυσάρεστο τέλος μας περιμένει... με μεγάλη δυσκολία η ψυχή απελευθερώνεται από το σώμα.» (37)

Από αυτά τα λίγα που παρέθεσα, εδραιώνεται πέραν πάσης αμφιβολίας ότι οι ομοιότητες του αρχέγονου Χριστιανισμού με τον *Κυνισμό* είναι πάρα πολλές για να είναι συμπτωματικές. Είναι προφανές ότι έχουμε να κάνουμε με το ίδιο πνεύμα που ενεργούσε και στις δύο περιπτώσεις. Οι όποιες διαφορές δικαιολογούνται από τη διαφορετική εποχή και το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν οι δύο φιλοσοφίες.

Ο Σύγχρονος Κυνισμός

Φτάνοντας στο τέλος του πονήματος τούτου, αξίζει ν' αναρωτηθούμε: ποιος είναι ο σύγχρονος *Κυνικός*; Υπάρχουν σήμερα *Κυνικοί* που να κρατούν αναμμένο το φανό του Διογένη αναζητώντας “άνθρωπο”;

Φοβάμαι ότι ο όρος έχει εκφυλιστεί, και στην εποχή μας σημαίνει κάτι το εντελώς διαφορετικό. Στο 15άτομο λεξικό του Δ. Δημητράκου, η μεταφορική σημασία του κυνικού έχει υποβιβαστεί στα εξής: “ο αναιδής, ο ασύστολος, ο αισχρός, ο αυθαδώς ειλικρινής, ο αναισχύντως εγωιστής.”

Εξάλλου, σύμφωνα με το Λεξικό Τεγόπουλου-Φυτράκη, ‘κυνικός’ σημαίνει: “αδιάντροπα ειλικρινής, ωμός.”

Τέλος, κατά το Λεξικό του Γ. Μπαμπινιώτη, κυνικός είναι “αυτός που τον χαρακτηρίζει η ωμή ειλικρίνεια και η απόρριψη των κοινώς παραδεδεγμένων.”

Όπως βλέπουμε, τίποτα από το αληθινό πνεύμα της *Κυνικής* φιλοσοφίας δεν διακρίνεται στη σύγχρονη ερμηνεία της λέξης ‘κυνικός’. Πού είναι ένας υπαινιγμός για τα χαμένα ιδανικά, το πικραμένο χιούμορ, και την παιδική ψυχή που κρύβονταν πίσω από το σαρκασμό του *Κυνικού*; Είναι, επομένως, αναγκαίο, ν' αποκαταστήσουμε τη αλήθεια σχετικά με τον όρο.

Κυνικός, με την καλή έννοια του όρου, δηλαδή με την έννοια που απέδιδαν στη λέξη οι *Κυνικοί* φιλόσοφοι, είναι ο δυσσαρεστημένος ιδεαλιστής, το ελεύθερο πνεύμα που ονειρεύεται ν' ανατρέψει την παράλογη κοινωνική συμβατικότητα, ο αθεράπευτα ασυμβίβαστος με το ψέμα, την υποκρισία και τη μωρία, ο σκεπτικιστής, ο ευφυής ισχυρογνώμων, ο μυστικός αισθηματίας που επιθυμεί διακαώς μια απλούστερη, πιο ήρεμη κι ευτυχισμένη ζωή. Δεν έχει σημασία αν γεννήθηκε με τα αυθεντικά *Κυνικά* χαρακτηριστικά ή αν ο *Κυνισμός* του δημιουργήθηκε σαν αντίδραση στο νοσηρό κοινωνικό κατεστημένο. Το αποτέλεσμα είναι που μετράει. Ένας τέτοιος στοχαστής, όπως και στην αρχαιότητα, έτσι και σήμερα, θεωρείται κοινωνικό απόβλητο, ακόμη και μισάνθρωπος. Ανεξάρτητα από τις ικανότητές του, ένας τέτοιος ενεργός πολίτης (“άλας της γης”) δύσκολα θα επιδοκιμαστεί από

την κοινωνία, και συνήθως παραμένει παρεξηγημένος και απομονωμένος. Το να λέει κανείς την ωμή αλήθεια και να αποκαλύπτει και να στηλιτεύει με παρρησία το παράλογο, το κακό και το άδικο του δημιουργεί πάμπολλα προβλήματα...

Ομολογουμένως, η κοινωνία μας χρειάζεται σήμερα τους *Κυνικούς* της περισσότερο από ποτέ. Και ευτυχώς, υπάρχουν κάποιοι *Κυνικοί* και στην εποχή μας. Κι όπως οι *Κυνικοί φιλόσοφοι* της αρχαιότητας πίστευαν πως ήταν σε μυστική αποστολή από το Δία για να “κατασκοπεύουν” τα κακώς κείμενα και να τα καταγγέλλουν, έτσι και οι σύγχρονοι διάδοχοί τους πιστεύουν ότι έχουν παρόμοια αποστολή “άνωθεν” (έσωθεν), κι αυτό τους κάνει ν’ αντέχουν τον παραγκωνισμό, την περιφρόνηση, ακόμη και την κατασυκοφάντηση των συμπολιτών τους. Φυσικά και γνωρίζουν ότι με το να υπερασπίζονται την αλήθεια δεν κερδίζουν φίλους, εκτός ίσως κάποιους άλλους *Κυνικούς*. Αυτό όμως δεν τους πτοεί διότι ό,τι κάνουν δεν το κάνουν για ν’ αποκομίσουν ίδια οφέλη.

Μεταξύ των σύγχρονων *Κυνικών* που χρησιμοποίησαν τα ίδια εργαλεία με τους Αρχαίους *Κυνικούς* φιλοσόφους, υπήρξαν οι Juvenal, Rabelais, Swift, Voltaire and Mark Twain. Και αυτοί προσπάθησαν να ξεσκεπάσουν τις ανοησίες της εποχής των, αλλά και τις διαχρονικές αποτυχίες της ανθρωπότητας, χρησιμοποιώντας: πικρή ειρωνεία, αιχμηρό σαρκασμό, και εύθυμη γελοιοποίηση. (71)

Δυστυχώς, παρόλο που ο κόσμος χρειάζεται πάντα τους *Κυνικούς* του, δεν συνειδητοποιεί ότι τους χρειάζεται. Το πολιτικό, το θρησκευτικό και το οικονομικό κατεστημένο, καθώς και τα Media, καταβάλλουν φιλότιμες προσπάθειες ώστε οι σύγχρονοι *Κυνικοί* να παραμένουν στην αφάνεια για να μην ακούγεται η στεντόρεια φωνή τους και αφυπνίσει τις μάζες που λυμαινούνται. Κι επειδή ο αυθεντικός *Κυνικός* δεν επιδιώκει να γίνει κοινωνικός, πολιτικός ή θρησκευτικός ηγέτης, αλλά ούτε θα γίνει ποτέ οπαδός κανενός, οι εκπρόσωποι του κατεστημένου ενοχλούνται από τη φωνή του κι επιδιώκουν να τον κρατήσουν στην ανωνυμία και την αφάνεια. Φυσικά εξαγριώνονται όταν δεν τα καταφέρνουν πάντα, κι αυτό είναι μια θλιβερή διαχρονική πραγματικότητα...

Επίλογος

Τούτο το πόνημα δεν γράφτηκε με τη φιλοδοξία ν' αποτελέσει ένα ακαδημαϊκό σύγγραμμα για την αρχαία *Κυνική* φιλοσοφία και τους *Κυνικούς*. Κάθε άλλο.

Στόχος μου ήταν να παρουσιάσω μια εκλαϊκευμένη, σύντομη αλλά περιεκτική μελέτη για τον *Κυνισμό*, που θα μπορούσε ν' αποτελέσει ένα εγχειρίδιο για έμπνευση, σοφία και αρετή, όπως την εννοούσαν οι αρχαίοι *Κυνικοί* πρόγονοί μας.

Η *Κυνική* φιλοσοφία είναι καθαρά Ελληνική, και αξίζει να τη μελετήσουμε και να την αγαπήσουμε σαν πολύτιμη εθνική κληρονομιά – μια κληρονομιά για την οποία, πέραν του να αισθανόμαστε απλά υπερήφανοι, οφείλουμε να νιώθουμε και υπεύθυνοι, τόσο απέναντι στους εαυτούς μας και το έθνος μας, όσο και απέναντι στην ανθρωπότητα.

Προσωπικά, ερευνώντας τις πηγές για να συγκεντρώσω το υλικό που παρέθεσα στο πόνημα τούτο, οικοδομήθηκα πνευματικά και πιστεύω πως το ίδιο θα συμβεί και στον κάθε σοβαρό μελετητή του βιβλίου τούτου.

Μάλιστα, καθώς διάβαζα ξανά το πόνημα τούτο για να κάνω τις τελευταίες διορθώσεις, ένιωσα πως θάπρεπε ν' ανατρέχω συχνά στη σοφία των *Κυνικών*, ώστε να ενστερνιστώ κάποιες, έστω, από τις αρχές και τις ιδέες της *Κυνικής* φιλοσοφίας – πολύτιμα πνευματικά μαργαριτάρια – που κάνουν την καθημερινότητα πιο ήρεμη και πιο όμορφη.

Σημειώσεις Τέλους

1. *Dictionary of the History of Ideas*
2. “*Philosophy of the Hellenistic Age*”, by David Penso
3. *CLASSICAL CYNICISM –A Critical Study/ Luis E.Navia-
GREENWOOD PRESS*
4. *Wikipedia*
5. Dudley, D.R. *A History of Cynicism from Diogenes to the 6th Century A.D.* - Chicago: Aries Press, 1980.
6. *Catholic Encyclopedia*
7. *The Internet Encyclopedia of Philosophy*
8. *The Columbia Encyclopedia, Sixth Edition- 2006*
9. *Encyclopedia Britannica*
10. *WorldHistory - fsmitha*
11. *F. Gerald Downing, “Christ and the Cynics” /JSOT Press, Sheffield UK, 1988*
12. *Πάπυρος Λαρούς – Μπριτάννικα*
13. *RAGNAR HÜISTAD -Dictionary of the History of Ideas*
14. *Kyriazis, Constantine D. “Eternal Greece”. Translated by Harry T. Hionides - A Chat Publication- noteaccess*

15. *Encyclopedia Britannica – Wikipedia*

16. *Peithô's Web - classicpersuasion.org - “The Lives and Opinions of Eminent Philosophers”*, του Διογένη Λαέρτιου, μεταφρασμένο στα Αγγλικά από τον C.D. Yonge. Λονδίνο: Henry G. Bohn, 1853.

17. *Diogenes Laertius. “Lives of Eminent Philosophers”*. Vol. 2. Trans. R.D. Hicks. London, William Heinemann, 1925.

18. *NNDB - tracking the entire world- nndb.com*

19. *Michel Foucault (1926-1984), καθηγητής στο Κολέγιο της Γαλλίας (College de France), σε σεμινάριο που έδωσε στο Πανεπιστήμιο του Berkley, το 1983*

20. *Ben Best/ benbest.com*

21. *Jason Merril-/ personal.ecu.edu*

22. *Maria Jamil Fasolo - ancienthistory.about*

23. *Laura Grams - The Internet Encyclopedia of Philosophy*

24. *Open-encyclopedia - the free encyclopedia*

25. *Anchist.mq.edu.au*

26. *The Dictionary of the History of Ideas - University of Virginia Library*

27. *Ancientlibrary.com*

28. *reference.com*

29. *Diogenes Laërtius, The Lives and Opinions of Eminent Philosophers, trans. by C.D. Yonge - London: George Bell & Sons, 1895*

30. *1911encyclopedia.org*
31. *Εγκυκλοπαίδεια Δομή*
32. *Routledge Encyclopedia of Philosophy*
33. *Moses.creighton.edu – Hellenistic Greece*
34. *theologywebsite.com*
35. *tmth.edu.gr*
36. *The Thesaurus Linguae Graecae*
37. *F. Gerald Downing, “Christ and the Cynics” - JSOT Press, Sheffield UK, 1988*
38. *research.haifa.ac.il -- Cynics of the Decapolis and Eretz Israel in the Hellenistic Period , by Dr. Menahem Luz*
39. *fofweb.com - Encyclopedia of the Roman Empire*
40. *thriceholy.net - Annaeus Seneca, “ON BENEFITS”*
41. *philosophypages.com*
42. *bookrags.com*
43. *wps.prenhall.com*
44. *biblestudyinfo.com*
45. *The New Caxton Encyclopedia*
46. *biographybase.com*
47. *whitworth.edu*
48. *The Faith of a Stoic, by Ulysses G.B. Pierce - geocities.com*
49. *etext.library.adelaide.edu.au*
50. *Κατά Μάρκον 5: 1-20*

51. *Κατά Ματθαίον 10: 9-11*
52. *Κατά Μάρκον 6: 8-9*
53. *Κατά Λουκάν 9: 3-4*
54. *Κατά Ματθαίον 6: 25-26*
55. *Προς Γαλάτας 3:28*
56. *Κατά Ματθαίον 28:19*
57. *Πράξεις των Αποστόλων 4: 13*
58. *Κατά Ιωάννην, 7:15*
59. *Α΄ Προς Κορινθίους, 1: 20*
60. *Κατά Λουκάν 3:9*
61. *Κατά Λουκάν 6: 43-44*
62. *Κατά Ματθαίον 5:6*
63. *Κατά Ματθαίον 5:10*
64. *Κατά Λουκάν 6:26*
65. *Κατά Λουκάν 6: 27-28*
66. *Κατά Ιωάννην, 8:28β*
67. *Κατά Ιωάννην 8:42β*
68. *Κατά Ματθαίον 3:8-9*
69. *Κατά Ματθαίον 9:11-12*
70. *Κατά Ιωάννην 4:19-24*
71. *The Cynic's Sanctuary - Rick Bayan*